

ЧАСОПИС ЦИВІЛЬНОГО І КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Науково-практичний юридичний журнал

Офіційний друкований орган Вищого спеціалізованого суду
України з розгляду цивільних і кримінальних справ

Журнал засновано у 2011 році
Видається шість разів на рік

Засновник: Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних
і кримінальних справ
Передплатний індекс
УДППЗ «Укрпошта»
89265

Реєстраційне свідоцтво Серія КВ № 17620-6470Р
Видавець: Видавничий Дім «Ін Юре»

Адреса засновника: 01043, м. Київ,
вул. Пилипа Орлика, 4-а
Веб-сайт: <http://sc.gov.ua>
E-mail: inbox@sc.gov.ua
Тел.: 0(44) 363-41-23
Адреса видавця: 04107, м. Київ,
вул. Багговутівська, 17–21
E-mail: info@inyure.kiev.ua
Тел.: 0(44) 537-51-07

© Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних і кримінальних справ

3.2011

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ*

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Фесенко Леонід Іванович — Голова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Пшонка Микола Павлович — заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України;

Міщенко Станіслав Миколайович — заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України;

Вільгушинський Михайло Йосипович — кандидат юридичних наук, заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Андрушко Петро Петрович — кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Безклубий Ігор Анатолійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Британчук Володимир Васильович — суддя судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

Вернидубов Іван Васильович — кандидат юридичних наук, народний депутат України, заслужений юрист України;

Глушков Валерій Олександрович — доктор юридичних наук, професор, завідувач спец. кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України;

Глущенко Світлана Володимирівна — кандидат юридичних наук, начальник управління забезпечення діяльності судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

Городовенко Віктор Валентинович — кандидат юридичних наук, голова Апеляційного суду Запорізької області, заслужений юрист України;

Дзера Олександр Васильович — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік АН вищої школи України, заслужений юрист України;

Долежан Валентин Володимирович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія»;

Дьоміна Ольга Олександрівна — суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, секретар судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

Капліна Оксана Володимирівна — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

* Склад редакційної колегії затверджений постановою пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 червня 2011 р. № 3.

-
- Капустинський Віктор Анатолійович** — кандидат юридичних наук, керівник апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України;
- Комаров В'ячеслав Васильович** — кандидат юридичних наук, професор, академік НАПрН України, проректор з навчально-методичної роботи Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;
- Кузнєцова Наталія Семенівна** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, професор кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений діяч науки і техніки України;
- Луспенник Дмитро Дмитрович** — кандидат юридичних наук, доцент, суддя судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, секретар пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України;
- Маляренко Василь Тимофійович** — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, ректор Національної школи суддів України, заслужений юрист України;
- Музика Анатолій Ананійович** — доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Державного науково-дослідного інституту митної справи;
- Нор Василь Тимофійович** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики правничого факультету Львівського національного університету імені Івана Франка;
- Орлова Світлана Олександрівна** — суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, секретар судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслужений юрист України;
- Святоцький Олександр Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, головний редактор юридичного журналу «Право України», заслужений юрист України;
- Сердюк Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, доцент, заступник керівника апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- Сіроткіна Марія В'ячеславівна** — кандидат юридичних наук, науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- Слуцька Тетяна Іванівна** — кандидат юридичних наук, науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- Стефанчук Руслан Олексійович** — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права;
- Ткачук Олег Степанович** — кандидат юридичних наук, доцент, суддя судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- Шибіко Василь Петрович** — кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений юрист України.

ЗМІСТ

Урочисте засідання з нагоди святкування першої річниці утворення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ
Ceremonial session on the occasion of the celebration of the 1st anniversary of creation of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases 7

Постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ
Resolutions of the Plenum of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases

Постанова від 30 вересня 2011 р. № 6 «Про затвердження Положення про Науково-консультативну раду Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та визначення її персонального складу»
Resolution No.6 of 30 September 2011 «On approval of Regulation on the scientific advisory board of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases and determination of its membership» 9

Постанова від 30 вересня 2011 р. № 7 «Про затвердження Положення про процедуру підготовки, прийняття та оприлюднення постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ»
Resolution No.7 of 30 September 2011 «On approval of Regulation on the procedure for the preparation, adoption and promulgation of Resolutions of Plenum of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases» 19

Постанова від 30 вересня 2011 р. № 8 «Про узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві»
Resolution No.8 of 30 September 2011 «On approval of generalization of Court Practice on the application of criminal procedure law in determining the forensic examination and applying their findings in criminal proceedings» 22

Постанова від 30 вересня 2011 р. № 9 «Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 КПК України та статей 3, 4, 17 КАС України в контексті положень статті 55 Конституції України (щодо судової юрисдикції справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яке полягає у неприйнятті належного

процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини)»	
Resolution No.9 of 30 September 2011 «On addressing to the Constitutional Court of Ukraine with the constitutional appeal on official interpretation of dispositions of Articles 97, 110, 234, 236 of the Criminal Procedural Code of Ukraine and Articles 3, 4, 17 of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine in the context of article 55 of the Constitution of Ukraine»	23
Постанова від 30 вересня 2011 р. № 10 «Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб»	
Resolution No.10 of 30 September 2011 «On court practice in civil cases on disclosure by banks of the information containing banking secrets regarding legal entities and individuals»	32
Постанова від 30 вересня 2011 р. № 11 «Про судову практику застосування статей 353–360 Цивільного процесуального кодексу України»	
Resolution No.11 of 30 September 2011 «On court practice of Application of the Articles 353–360 of Civil Procedural Code»	38

Судова практика Court Practice

Рішення у цивільних справах	
Decisions in civil cases	47
Рішення у кримінальних справах	
Decisions in criminal cases	59

Судова статистика Court Statistics

Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим у I півріччі 2011 р.	
Analysis of court statistics on cases and materials by local courts, appeal courts, courts of cities Kyiv and Sevastopol, the Appeal Court of the Autonomous Republic of Crimea in the 1st half of 2011	71

Точка зору Opinion

Дьоміна О. О., Капуш І. С. Момент виникнення прав за правочинами, що підлягають державній реєстрації: еволюція законодавчого підходу	
Domina O., Kapush I. The Moment of origination of rights by legal acts which are subject to state registration: evolution of legislative approach	84

Сторінка вченого Page of Scientist

Дудоров О. О. Проблеми кримінальної відповідальності за підроблення документа Dudorov O. Problems of criminal liability for the forgery of documents	90
Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми вдосконалення кримінального законодавства Pysmenskyi Ye. Discharge from punishment and from serving penalty: problems of improvement of criminal legislation	104
Брайловська А. І. Суб'єктивна сторона невиконання чи неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей Brailovska A. Subjective aspect of non-execution and improper execution of obligation for children's life and health protection	111
Штелик С. П. Судова ланка та судова інстанція: питання співвідношення Shtelyk S. Judicial link and court instance: questions of correlation	119

Міжнародне співробітництво International Cooperation

У Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ відбулася зустріч із представниками програми «Посилення боротьби з жорстоким поведінням і безкарністю» The meeting with the representatives of the joint Program between the European Union and the Council of Europe «Combating ill-treatment and impunity» took place at the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases	131
Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ приєднався до Програми ABA ROLI з протидії ксенофобії та расизму High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases joined the Program ABA ROLI Combating Xenophobia and Racism	132

Список скорочень List of abbreviations	134
---	-----

УРОЧИСТЕ ЗАСІДАННЯ З НАГОДИ СВЯТКУВАННЯ ПЕРШОЇ РІЧНИЦІ УТВОРЕННЯ ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Рік тому — 1 жовтня 2010 р. — Указом Президента України від 12 серпня 2010 р. № 810/2010 на підставі Закону України «Про судоустрій і статус суддів» було утворено Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який розпочав свою діяльність 1 листопада 2010 р.

В урочистій церемонії святкування першої річниці утворення ВССУ 4 жовтня 2011 р. взяли участь представники органів державної влади, судових установ, вищих навчальних закладів України, міжнародних інституцій та громадських організацій.

Суддів та працівників апарату ВССУ привітав Голова Верховної Ради України **Володимир Литвин**: «Сьогодні є всі підстави констатувати — Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ відбувся. Відбулося становлення колективу. Це є свідченням високого професійного рівня і правильності вибору Голови суду, а також підтвердженням загалом правильної спрямованості реформування судової системи».

Вітальне слово від Президента України **Віктора Януковича** оголосив Радник Президента **Андрій Портнов**. Зокрема, **Віктор Янукович**, звертаючись до суддів ВССУ, зазначив, що здійснення правосуддя є почесною і нелегкою місією, яка вимагає від них особливої відповідальності, сумлінності та високого професіоналізму. «Справедливий суд — це велике суспільне благо і суспільна необхідність. Його утвердження — це складний і тривалий процес. Інтеграція Української держави та суспільства до європейського співтовариства висуває суворі вимоги до вітчизняного правосуддя. Перекоаний, що суддівська спільнота докладе всіх зусиль для захисту прав і свобод людини та безумовного утвердження верховенства закону в усіх сферах життєдіяльності нашої країни, а також сприятиме наближенню України до міжнародних стандартів судочинства», — наголосив Президент України.

Привітав колег та високоповажних гостей з першою річницею Голова ВССУ **Леонід Фесенко**. Створення ВССУ, на його думку, стало логічним кроком на шляху до реалізації приписів Конституції України, адаптації національного законодавства до загальноєвропейських світових моделей процесуальної судової вертикалі. «За цей рік, окрім здійснення правосуддя, всьому колективу доводилося вирішувати організаційні питання, створюва-

ти вкрай необхідні умови для роботи суду. Ці випробування ми успішно витримали, вони згуртували й об'єднали наш колектив», — зазначив Голова ВССУ.

З вітаннями на адресу ВССУ також виступили Голова Конституційного Суду України **Анатолій Головін**, Генеральний прокурор України **Віктор Пшонка**, Голова Комітету Верховної Ради України з питань правосуддя **Сергій Ківалов**, Голова Вищого господарського суду України **Віктор Татьков**, Голова Вищого адміністративного суду України **Олександр Пасенюк**, Голова Вищої ради юстиції **Володимир Колесниченко**, Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України **Ігор Самсін**, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини **Ніна Карпачова**, Голова Апеляційного суду Київської області **Юрій Нечипоренко**, керівник проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Україна: верховенство права» **Девід Вон** та Голова Союзу юристів України **Валерій Євдокимов**.

ПОСТАНОВИ ПЛЕНУМУ
ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ УКРАЇНИ
З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

**ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ
ПРО НАУКОВО-КОНСУЛЬТАТИВНУ РАДУ
ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ
УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ
І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ТА ВИЗНАЧЕННЯ
ЇЇ ПЕРСОНАЛЬНОГО СКЛАДУ**

*Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 р. № 6*

Розглянувши Положення про Науково-консультативну раду Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та з метою вдосконалення роботи з попереднього розгляду проектів постанов Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, підготовка яких потребує наукового забезпечення, відповідно до статей 36, 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

п о с т а н о в л я є:

1. Утворити при Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ Науково-консультативну раду.
2. Затвердити Положення про Науково-консультативну раду Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та визначити персональний склад ради (додатки № 1 і № 2).

Додаток № 1

до постанови пленуму
Вищого спеціалізованого суду
України з розгляду цивільних
і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 року № 6

Положення про Науково-консультативну раду Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та визначення її персонального складу

1. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає порядок організації та діяльності Науково-консультативної ради при Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — Науково-консультативна рада).

1.2. Науково-консультативна рада є дорадчим органом, що утворюється відповідно до статті 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» із числа висококваліфікованих фахівців у галузі права для попереднього розгляду проектів постанов Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, підготовка яких потребує наукового забезпечення, у тому числі:

— вивчення і опрацювання проектів узагальнень практики застосування судами цивільної та кримінальної юрисдикції норм матеріального і процесуального права з метою забезпечення їх однакового застосування при розгляді справ;

— попереднього розгляду проектів постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо надання роз'яснень рекомендаційного характеру з питань застосування судами цивільної та кримінальної юрисдикції законодавства України під час розгляду справ;

— вивчення та надання рекомендацій з питань правового характеру, що виникають у судовій практиці;

— надання висновків щодо проектів законодавчих актів та з інших питань діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, підготовка яких потребує наукового обґрунтування.

На засіданнях Науково-консультативної ради можуть обговорюватися теоретичні роботи та практичні посібники з питань права, судочинства та організації судової діяльності.

1.3. Діяльність Науково-консультативної ради покликана сприяти здійсненню судами цивільної та кримінальної юрисдикції правосуддя відповід-

но до вимог міжнародних стандартів у сфері судочинства та чинного законодавства України.

2. Склад та структура Науково-консультативної ради

2.1. Науково-консультативна рада утворюється строком на п'ять років із числа вчених, суддів та інших висококваліфікованих спеціалістів у галузі права, які за характером своєї діяльності пов'язані з роботою судів цивільної та кримінальної юрисдикції.

Склад Науково-консультативної ради формується за добровільною згодою її членів.

У роботі Науково-консультативної ради (секції або робочої групи) можуть брати участь судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, які не є її членами.

До участі в засіданні Науково-консультативної ради можуть бути запрошені вчені та практики, спеціалісти з різних галузей знань, які не є її членами.

2.2. Персональний склад Науково-консультативної ради, до якого входять Голова Науково-консультативної ради, його заступник, вчений секретар та інші члени, визначається пленумом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за поданням Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

2.3. Головою Науково-консультативної ради є Голова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

2.4. Голова Науково-консультативної ради керує її роботою відповідно до цього Положення, головує на засіданнях Науково-консультативної ради, визначає коло питань, що підлягають розгляду на засіданнях ради, порядок розробки та реалізації її рекомендацій, дає доручення вченому секретареві й членам ради, вживає заходи щодо реалізації рекомендацій та рішень Науково-консультативної ради.

2.5. У разі відсутності Голови Науково-консультативної ради його обов'язки виконує заступник Голови, а за його відсутності – вчений секретар Науково-консультативної ради за дорученням Голови чи його заступника.

2.6. З метою ефективної організації роботи у складі Науково-консультативної ради утворюються секції: цивільного судочинства; кримінального та адміністративного судочинства; секція судоустрою і статусу суддів.

Головами секцій є заступники Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, які курирують відповідно судову палату у цивільних справах і судову палату у кримінальних справах, а секції судоустрою і статусу суддів – заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, залежно від виду юрисдикції, питання якого вирішується, або обидва заступники одночасно.

Голова секції організує її роботу, головує на засіданнях, визначає коло питань, що підлягають розгляду, дає доручення членам секції з питань її роботи, бере участь у розробці проекту плану роботи Науково-консультативної ради та вживає заходів щодо реалізації завдань роботи секції.

У разі відсутності голови секції його обов'язки виконує заступник голови секції, яким є секретар відповідної судової палати.

2.7. Вчений секретар Науково-консультативної ради забезпечує організацію роботи Науково-консультативної ради та її секцій, проводить підготовку засідань ради, розробляє план її роботи, організує і контролює його виконання, готує проекти документів Науково-консультативної ради.

2.8. У разі необхідності члени Науково-консультативної ради можуть утворювати робочі групи для вивчення й обговорення окремих питань судової практики та організації діяльності судів, підготовки проектів відповідних матеріалів.

3. Компетенція Науково-консультативної ради

3.1. Науково-консультативна рада вивчає питання, що виникають у судовій практиці, та на підставі вимог закону й наукового аналізу судової практики розробляє і подає Вищому спеціалізованому суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ рекомендації щодо:

— проектів рішень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, підготовка яких потребує наукового забезпечення;

— проектів роз'яснень пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

— матеріалів узагальнень судової практики;

— проектів звернення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

— питань правового характеру, що виникають у судовій практиці.

3.2. Членам Науково-консультативної ради надається можливість:

— бути присутніми на засіданнях пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ і брати участь в обговоренні загальних питань судової діяльності;

— в установленому порядку ознайомлюватися з матеріалами судової практики і судової статистики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та інших судів;

— виявляти особисту ініціативу в порушенні перед Науково-консультативною радою, а також Головою Вищого спеціалізованого суду України з

розгляду цивільних і кримінальних справ та його заступниками питань щодо підвищення рівня якості розгляду справ і вдосконалення законодавства, конституційності законів та інших правових актів, необхідності офіційного тлумачення положень Конституції та законів України;

— готувати наукові висновки з питань правового характеру.

Члени Науково-консультативної ради беруть участь у розробці та обговоренні рекомендацій Науково-консультативної ради.

За дорученням голови Науково-консультативної ради, його заступника або вченого секретаря члени Науково-консультативної ради готують письмові висновки з окремих питань, а також виконують інші доручення відповідно до цього Положення та планів роботи Науково-консультативної ради.

4. Порядок діяльності Науково-консультативної ради

4.1. Науково-консультативна рада організовує свою роботу згідно із затвердженими на її засіданні планами роботи на перше та друге півріччя, які формуються на підставі пропозицій її членів і суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, які не є її членами. Про необхідність розгляду питань, не передбачених планом роботи, членам Науково-консультативної ради повідомляється не пізніше 20 днів до засідання.

4.2. Основною формою діяльності Науково-консультативної ради є пленарні засідання та засідання секцій.

4.3. Пленарні засідання Науково-консультативної ради скликаються в разі потреби, але не рідше одного разу на рік; засідання секцій — у разі потреби, але не рідше одного разу на півріччя. За 15 днів до засідання Науково-консультативної ради або її секції членам Науково-консультативної ради (секції) має бути надіслано порядок денний і матеріали, що підлягають обговоренню. До участі в засіданні Науково-консультативної ради можуть бути запрошені вчені та практики, спеціалісти з різних галузей знань, які не є її членами.

4.4. На пленарних засіданнях Науково-консультативної ради та засіданнях її секцій забезпечується всебічне й творче обговорення питань, що розглядаються.

4.5. За результатами розгляду правових і методичних питань Науково-консультативна рада приймає мотивовані рекомендації, а з питань організації роботи Науково-консультативної ради або її секцій — рішення.

Рішення Науково-консультативної ради приймається більшістю голосів її членів.

4.6. На пленарних засіданнях Науково-консультативної ради та засіданнях її секцій ведеться протокол.

Протокол пленарного засідання Науково-консультативної ради підписується головуєчим на засіданні та вченим секретарем Науково-консуль-

тативної ради, який за доручення Голови чи його заступника брав участь у цьому засіданні.

Протокол засідання секції підписується головуючим на засіданні секції.

4.7. Голова Науково-консультативної ради або за його дорученням — заступник Голови чи вчений секретар повідомляє її членів про результати розгляду у Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ підготовлених радою рекомендацій.

4.8. Про роботу Науково-консультативної ради її Голова у разі потреби інформує пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

4.9. Рекомендації та рішення Науково-консультативної ради оприлюднюються на офіційному веб-сайті Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ не пізніше ніж через п'ять робочих днів із дня їх прийняття.

4.10. Забезпечення діяльності Науково-консультативної ради здійснює Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Додаток № 2

до постанови пленуму
Вищого спеціалізованого суду
України з розгляду цивільних
і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 року № 6

ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД

Науково-консультативної ради Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

Голова ради

Фесенко Леонід Іванович — заслужений юрист України, Голова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

заступник Голови ради

Пшонка Микола Павлович — заслужений юрист України, заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

вчений секретар ради

Ткачук Олег Степанович — кандидат юридичних наук, доцент, суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

Сердюк Валентин Васильович — доктор юридичних наук, доцент, заступник керівника апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

члени ради:

Секція цивільного судочинства

1. Безклубий Ігор Анатолійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

2. Богініч Олег Леонідович — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України;

3. Гриценко Іван Сергійович — доктор юридичних наук, декан юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

4. Дзера Олександр Васильович — доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрНУ, академік АН вищої школи України, заслужений юрист України, професор кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

5. Дьоміна Ольга Олександрівна — секретар судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

6. Жилінкова Ірина Володимирівна — доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

7. Заїка Юрій Олександрович — доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ;

8. Комаров В'ячеслав Васильович — кандидат юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, проректор з навчально-методичної роботи Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

9. Капуш Іван Сергійович — кандидат юридичних наук, науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

10. Коссак Володимир Михайлович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права і процесу Львівського національного університету імені Івана Франка;

11. Кохановська Олена Велеоніівна — доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

12. Кузнецова Наталія Семенівна — доктор юридичних наук, академік НАПрНУ, професор кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

13. Луспенник Дмитро Дмитрович — кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, суддя, секретар пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

14. Луць Володимир Васильович — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Академії муніципального управління;

15. Майданик Роман Андрійович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

16. Паліюк Василь Павлович — кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Миколаївського комплексу Національного університету «Одеська юридична академія»;

17. Середа Галина Григорівна — кандидат юридичних наук, науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

18. Спасибо-Фатєєва Інна Валентинівна — доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрНУ, професор кафедри цивільного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

19. Стефанчук Руслан Олексійович — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ, завідувач кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права;

20. Чанишева Галина Іванівна — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ, декан соціально-правового факультету, завідувач кафедри трудового права і права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»;

21. Шульга Михайло Васильович — доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрНУ, професор, завідувач кафедри екологічного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».

Секція кримінального та адміністративного судочинства

1. Андрушко Петро Петрович — кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

2. Битяк Юрій Прокопович — доктор юридичних наук, академік НАПрНУ, професор, перший проректор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

3. Бойко Андрій Михайлович — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка;

4. Вільгушинський Михайло Йосипович — кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

5. Дудоров Олександр Олексійович — доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права Луганського державного університету внутрішніх справ імені Є. О. Дідоренка;

6. Капліна Оксана Володимирівна — доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

7. Маляренко Василь Тимофійович — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ, заслужений юрист України, ректор Національної школи суддів України;

8. Міщенко Станіслав Миколайович — заслужений юрист України, заступник Голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

9. Навроцький Вячеслав Олександрович — доктор юридичних наук, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ МВС України;

10. Нор Василь Тимофійович — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, завідувач кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка;

11. Орлова Світлана Олександрівна — заслужений юрист України, секретар судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

12. Сіроткіна Марія В'ячеславівна — кандидат юридичних наук, науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

13. Слущка Тетяна Іванівна — кандидат юридичних наук, науковий консультант Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

14. Тацій Василь Якович — доктор юридичних наук, професор, Президент Академії правових наук України, ректор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

15. Тихий Володимир Павлович — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, Віце-президент Національної академії правових наук України — керівник Київського регіонального центру НАПрН України;

16. Тютюгін Володимир Ілліч — кандидат юридичних наук, професор, виконуючий обов'язки завідувача кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

17. Шакун Василь Іванович — доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ, перший проректор з навчальної роботи Національної академії внутрішніх справ;

18. Шепітько Валерій Юрійович — доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч

науки і техніки України, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

19. Шибіко Василь Петрович — кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Секція судоустрою і статусу суддів

1. Долежан Валентин Володимирович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія»;

2. Глущенко Світлана Володимирівна — кандидат юридичних наук, начальник управління забезпечення діяльності судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

3. Городовенко Віктор Валентинович — кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, голова Апеляційного суду Запорізької області;

4. Капустинський Віктор Анатолійович — кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, керівник апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;

5. Ківалов Сергій Васильович — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрНУ, народний депутат України, президент Національного університету «Одеська юридична академія»;

6. Назаров Іван Володимирович — кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

7. Марочкін Іван Єгорович — кандидат юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ, завідувач кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;

8. Притика Дмитро Микитович — доктор юридичних наук, академік НАПрНУ, народний депутат України.

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОЦЕДУРУ ПІДГОТОВКИ, ПРИЙНЯТТЯ ТА ОПРИЛЮДНЕННЯ ПОСТАНОВ ПЛЕНУМУ ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

*Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 р. № 7*

Розглянувши Положення про процедуру підготовки, прийняття та оприлюднення постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, відповідно до статей 36, 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

п о с т а н о в л я є:

затвердити Положення про процедуру підготовки, прийняття та оприлюднення постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (додається).

Положення про процедуру підготовки, прийняття та оприлюднення постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

1. Підготовка проектів постанов пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — Пленум) здійснюється відповідно до плану роботи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ або за рішенням Пленуму, розпорядженням Голови суду чи його заступників з урахуванням вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Регламенту Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Положення про Науково-консультативну раду Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Координатором роботи з підготовки до розгляду у першому читанні проектів постанов Пленуму стосовно надання судам роз'яснень із питань застосування законодавства є відповідна судова палата. До участі в цій роботі

можуть залучатися управління вивчення та узагальнення судової практики, правове управління, відділ (секретаріат) організаційного забезпечення діяльності Пленуму, Науково-консультативної ради, зборів суддів, управління організаційного забезпечення керівництва суду, управління інформаційного забезпечення та інші структурні підрозділи апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — Суд).

Як правило, підготовці проекту постанови Пленуму передуює узагальнення судової практики відповідної категорії справ.

2. У разі необхідності прийняття рішення про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України Голові Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ подається звернення відповідної судової палати. За дорученням Голови Суду правове управління спільно/або відповідна судова палата розробляє проект постанови Пленуму та звернення і на загальних підставах передає секретарю Пленуму для включення до порядку денного засідання.

3. Проект постанови має бути підготовлений не пізніше ніж за місяць до дня, визначеного для проведення засідання Пленуму. За певних обставин ці строки можуть коригуватися за погодженням із Головою Суду чи його заступниками.

4. Проект постанови, що виноситься на розгляд Пленуму, візується суддею-доповідачем, заступником Голови Суду, що курирує роботу відповідної судової палати, а за його відсутності — секретарем відповідної судової палати та начальником відділу коректури, технічного опрацювання та тиражування документів. Завізований проект постанови передається секретарю Пленуму до зазначеної в п. 3 цього Положення дати із зазначенням прізвища судді-доповідача.

Проект постанови про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, а також проект звернення мають бути завізовані додатково виконавцем та начальником правового управління.

5. Проекти постанов у разі необхідності редагуються у відділі (секретаріаті) організаційного забезпечення діяльності Пленуму, Науково-консультативної ради, зборів суддів управління організаційного забезпечення керівництва суду, в управлінні інформаційного забезпечення і не пізніше ніж за десять днів до визначеної дати засідання Пленуму з повідомленням про час його проведення надсилаються суддям Суду, Генеральному прокурору України, Міністру юстиції України, Голові Вищої ради юстиції, Голові

Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а за необхідності — іншим заінтересованим установам чи особам.

Пропозиції та зауваження до проектів постанов, які виносяться на розгляд у другому читанні, за три дні до засідання Пленуму передаються секретарю Пленуму та судді-доповідачу.

6. Після затвердження у першому читанні за ініціативою заступника Голови Суду, який курирує роботу відповідної судової палати, а за його відсутності — секретаря цієї судової палати, проект постанови розсилається учасникам засідання Пленуму та зацікавленим установам чи особам для внесення відповідних пропозицій та зауважень до другого читання із зазначенням дати їх подачі (до двох місяців).

Для підготовки проекту постанови до розгляду у другому читанні на засіданні Пленуму утворюється робоча група, керівником якої визначається заступник Голови Суду, що курирує роботу відповідної судової палати, а за його відсутності — секретар цієї судової палати. До складу робочої групи обов'язково входить секретар Пленуму та може бути включено суддів інших судових палат, працівників структурних підрозділів апарату Суду, а також відповідальних працівників Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, інших заінтересованих міністерств, відомств, установ та організацій, членів Науково-консультативної ради Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, суддів судів різних рівнів (за їхньою згодою).

Зауваження і пропозиції передаються робочій групі, яка після їх опрацювання передає проект постанови у строк не пізніше 20 днів до дня, визначеного для розгляду питання на засіданні Пленуму, секретарю Пленуму. Проект візується особами, зазначеними в пункті 4 цього Положення.

7. Прийняту остаточно постанову Пленуму в термін до десяти днів опрацьовує робоча група з урахуванням зауважень редакційного характеру. Постанову візує заступник Голови Суду, що курирує роботу відповідної судової палати, суддя-доповідач, начальник правового управління, начальник відділу коректури, технічного опрацювання та тиражування документів. Після візування постанова передається на підпис секретарю Пленуму та головуєчому на засіданні Пленуму.

Постанова про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, а також саме звернення у термін до п'яти днів доопрацьовуються виконавцем (правове управління) та суддею-доповідачем, після чого ці документи візуються заступником Голови Суду, що курирує роботу відповідної судової палати, суддею-доповідачем, начальником правового управління, начальником відділу редагування та коректури документів і виконавцем. Після під-

писання постанови секретарем Пленуму вона передається разом із зверненням на підпис Голові Суду.

8. Відділ (секретаріат) організаційного забезпечення діяльності Пленуму, Науково-консультативної ради, зборів суддів управління організаційного забезпечення керівництва суду не пізніше трьох днів із дня підписання постанови надсилає її копії суддям Суду, особам, які беруть участь у його роботі, та апеляційним судам, до апарату Верховної Ради України, Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та іншим заінтересованим установам та особам.

9. Друкований та електронний тексти постанови не пізніше п'яти робочих днів передаються до управління інформаційного забезпечення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ для оприлюднення на офіційному веб-сайті Суду та в журналі «Часопис цивільного і кримінального судочинства».

ПРО УЗАГАЛЬНЕННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ І ВИКОРИСТАННЯ ЇХ ВИСНОВКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

*Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 р. № 8*

Заслухавши та обговоривши інформацію судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Григор'євої І. В. про узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві, керуючись пунктом 2 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

п о с т а н о в л я є :

1. Інформацію судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Григор'євої І. В. взяти до відома.

2. Доручити судовій палаті у кримінальних справах спільно з управлінням вивчення та узагальнення судової практики і статистики на основі здійсненого аналізу підготувати інформаційний лист апеляційним судам і відповідним установам.

**ПРО ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО
СУДУ УКРАЇНИ З КОНСТИТУЦІЙНИМ
ПОДАННЯМ ЩОДО ОФІЦІЙНОГО
ТЛУМАЧЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТАТЕЙ 97, 110, 234,
236 КПК УКРАЇНИ ТА СТАТЕЙ 3, 4, 17 КАС
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ СТАТТІ 55
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ (ЩОДО СУДОВОЇ
ЮРИСДИКЦІЇ СПРАВ ПРО ОСКАРЖЕННЯ
БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ,
СЛІДСТВА ТА ПРОКУРАТУРИ, ЯКЕ ПОЛЯГАЄ
У НЕПРИЙНЯТТІ НАЛЕЖНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РІШЕННЯ ЗА ЗАЯВАМИ
ТА ПОВІДОМЛЕННЯМИ ПРО ЗЛОЧИНИ)**

*Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 р. № 9*

Обговоривши внесений Головою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ проект відповідного конституційного подання, керуючись пунктом другим частини першої статті 150 Конституції України, пунктом 4 частини першої статті 13, статтею 39 і пунктом 4 частини першої статті 41 та частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 9 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

п о с т а н о в л я є:

Звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України та статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в контексті положень статті 55

Конституції України (щодо судової юрисдикції справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яке полягає у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини).

Конституційний Суд України

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ

щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України та статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в контексті положень статті 55 Конституції України (щодо судової юрисдикції справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яке полягало у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини)

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України, пункту 4 частини першої статті 13, статті 39 і пункту 4 частини першої статті 41 та частини першої статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», пункту 9 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» звертаємося до Конституційного Суду України з проханням дати офіційне тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 р. № 1001-05 (далі – КПК України) (опубліковано: Відомості Верховної Ради України, 1961, № 2, ст. 15; зі змінами) та статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (далі – КАС України) (опубліковано: Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35–36, № 37, ст. 446; зі змінами) у контексті положень статті 55 Конституції України з метою з'ясування, до суду якої юрисдикції (кримінальної чи адміністративної) належить розгляд і вирішення справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства й прокуратури, яке полягало у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини, а також просимо роз'яснити, у порядку якого процесуального закону має здійснюватися судочинство в таких справах.

Підставою для цього конституційного подання стала існуюча практика неоднакового застосування зазначених положень КПК України та КАС України під час здійснення судочинства судами кримінальної та адміністративної юрисдикції в Україні щодо вирішення питання про прийняття до розгляду скарг громадян, а також інших осіб, на бездіяльність органів дізнання, слідства і прокуратури, коли останніми за відповідними заявами чи

повідомленнями про злочини не приймається жодного передбаченого статтею 97 КПК України процесуального рішення. Внаслідок цього унеможливується реалізація громадянами чи іншими особами свого гарантованого частиною другою статті 55 Конституції України основоположного права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб.

Слід зазначити, що на сьогодні суди кримінальної та адміністративної юрисдикції приймають різні за змістом судові рішення, вважаючи в одних випадках, що справи про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яка полягала у неприйнятті належного процесуального рішення, за заявами чи повідомленнями про злочини, мають розглядатись у порядку кримінально-процесуального закону, а в інших — у порядку, передбаченому КАС України.

Керуючись пунктом 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя», колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — ВССУ) 7 квітня 2011 р. винесла ухвалу, якою до вирішення питання щодо офіційного тлумачення зазначених положень КПК України та КАС України зупинила розгляд справи за касаційною скаргою громадянина Палька Є. Л. на бездіяльність посадових осіб Генеральної прокуратури України, які не прийняли визначеного статтею 97 КПК України рішення за його заявою про вчинення злочину, а надали йому відповіді у вигляді звичайних повідомлень (*ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах ВССУ від 7 квітня 2011 р. у справі № 5-680км11 додається*).

При цьому колегія суддів, зупиняючи розгляд справи, врахувала й те, що громадянин Палько Є. Л. у своїй касаційній скарзі й доповненнях до неї просив скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанцій (ці рішення були мотивовані тим, що за відсутності постанови прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи відповідна скарга заявника щодо оскарження дій прокурора може розглядатись лише в порядку, передбаченому частиною другою статті 2 КАС України), та направити справу на новий судовий розгляд по суті у зв'язку з тим, що суди адміністративної юрисдикції при розгляді справ за аналогічними скаргами роблять протилежні висновки, вказуючи, що означені скарги підсудні судам загальної юрисдикції, а отже, розглядати їх варто в порядку, передбаченому КПК України.

Аналогічні зазначеному висновки (щодо належності справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яка полягала у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами чи повідомленнями про злочини, до компетенції загальних судів, що мають розглядатись у порядку, встановленому КПК України) зробили колегії судів Вищого адміністративного суду України (далі — ВАСУ) і в інших справах: ухвали

від 15 вересня 2010 р. № К-49495/09 за позовом ОСОБИ_6 до прокурора Ленінського району м. Севастополя, прокурора м. Севастополя про визнання бездіяльності та дій неправомірними, а також зобов'язання вчинити дії; від 8 вересня 2010 р. № К-1375/10 за позовом ОСОБИ_6 до прокурора м. Свердловська Луганської області про визнання протиправною бездіяльності прокурора міста при проведенні дослідчої перевірки тощо (*ухвали колегії суддів ВАСУ від 24 лютого 2010 р. у справі № К-16478/08, від 15 вересня 2010 р. у справі № К-49495/09, від 8 вересня 2010 р. у справі № К-1375/10 додаються*).

Разом із тим у судовій практиці ВАСУ мали місце й випадки ухвалення протилежних за змістом судових рішень, де вказувалося, що справи про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яка полягала у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами чи повідомленнями про злочини, належать до компетенції адміністративних судів та потребують розгляду в порядку КАС України, сформулювали колегії судів ВАСУ і в інших справах (*ухвали колегій суддів ВАСУ від 4 лютого 2009 р. у справі № К-3416/07, від 25 лютого 2009 р. у справі № К-16426/07, від 19 січня 2011 р. у справі № К-28143, від 22 січня 2009 р. у справі № К-6028/07 додаються*).

Такої ж думки дотримуються й деякі суди загальної юрисдикції, мотивуючи це тим, що в КПК України не передбачено процесуального порядку розгляду таких спорів (Рішенням Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. № 3-рн/2003 було визнано такими, що не відповідають Конституції України, положення частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 КПК України, які унеможливають розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на бездіяльність органів дізнання, слідства й прокуратури щодо неприйняття ними належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини) (*ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду міста Києва від 23 листопада 2010 р. у справі № 11а-2363 та ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Полтавської області від 19 серпня 2010 р. у справі № 10-383/10 додаються*).

Інші ж суди загальної юрисдикції, незважаючи на відсутність предмета оскарження — постанови про відмову в порушенні справи, розглядають аналогічні скарги в порядку, передбаченому статтею 236-1 КПК України (*лист Апеляційного суду Харківської області до ВССУ від 28 березня 2011 р. № 1–7 додається*).

Крім того, слід зауважити, що немає однастайності з цього питання й у судовій практиці Верховного Суду України (далі — ВСУ).

Зокрема, 21 лютого 2007 р. колегія суддів Судової палати в адміністративних справах ВСУ прийняла постанову у справі за скаргою ОСОБИ_1 на бездіяльність прокурора Київського району м. Харкова, якою скаргу задо-

вольнила, ухвалу ВАСУ від 27 червня 2006 р. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд (*постанова колегії суддів Судової палати в адміністративних справах ВСУ від 21 лютого 2007 р. у справі № 07-10 додається*).

Аналогічні правові позиції з приводу того, що справи про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яка полягала у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами чи повідомленнями про злочини, належать до компетенції адміністративних судів і потребують розгляду в порядку КАС України, сформульовано колегіями суддів ВСУ і в інших справах (*ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 14 жовтня 2008 р. у справі № 5-2566км08 додається*).

Разом із тим у судовій практиці ВСУ мали місце й випадки ухвалення протилежних за змістом судових рішень (*ухвала колегії суддів Судової палати в адміністративних справах ВСУ від 23 грудня 2009 р. у справі № 21-2177во09 додається*).

Беручи до уваги наявність неоднозначного застосування судами України положень Конституції України та законів України, пленум ВССУ 24 червня 2011 р. постановив звернутися до Верховного Суду України про направлення до Конституційного Суду України конституційного подання щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 КПК України та статей 3, 4, 17 КАС України в контексті та поєднанні зі статтею 55 Конституції України (*постанова пленуму ВССУ від 24 червня 2011 р. № 4 додається*).

Незважаючи на практичну необхідність вирішення зазначеного питання, Пленум ВСУ на засіданні, яке відбулося 16 вересня 2011 р., розглядаючи звернення пленуму ВССУ, не підтримав пропозицію останнього щодо звернення із зазначеним конституційним поданням до Конституційного Суду України (*повідомлення Верховного Суду України від 21 вересня 2011 р. № 201-2706/0/8-11 додається*).

Разом із тим Конституція України (частина друга статті 55) гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Стаття 8 Загальної декларації прав людини проголосила право кожної людини на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй Конституцією або законом. Ці положення, як слушно зазначав суддя Конституційного Суду України Скомороха В. Є. в Окремій думці у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Г. П. щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України, мають застосовуватись системно, оскільки гарантується судовий захист як національними, так і міжнародними судовими установами.

Конституційний Суд України в пункті 4.2 мотивувальної частини Рішення від 23 травня 2001 р. № 6-рн/2001 зазначив, що «захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання їй можливості оскаржити

до суду окремі процесуальні акти, дії чи бездіяльність органів дізнання, слідства, прокуратури і суду ... Положення статті 55 Конституції України щодо можливості громадянина звернутись за захистом своїх прав і свобод однаково стосується можливості судового оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури, оскільки ними можуть порушуватись його права і свободи. Недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепоною для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб зазначених органів».

Разом із тим статтями 110, 234 та 236 КПК України врегульовано лише порядок оскарження дій органів дізнання, слідчого та прокурора під час кримінального провадження, зокрема у формі постанов. Так, відповідно до частин першої та другої статті 97 КПК України прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювальні злочини, в тому числі й у справах, які не підлягають їх віданню. За заявою чи повідомленням про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне із таких рішень: порушити кримінальну справу, відмовити в порушенні кримінальної справи, направити заяву або повідомлення за належністю.

Згідно з частиною першою статті 98 КПК України за наявності приводів і підстав для порушення кримінальної справи, зазначених у статті 94 КПК України, прокурор, слідчий, органи дізнання або суддя зобов'язані винести постанову про порушення кримінальної справи, вказавши статтю кримінального закону, за ознаками якої порушується справа, а також подальше її спрямування. Відповідно до частини першої статті 99 КПК України за відсутності підстав для порушення кримінальної справи прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя своєю постановою відмовляють у порушенні кримінальної справи.

Постанову слідчого й органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи, відповідно до статті 99-1 КПК України, може бути оскаржено відповідному прокуророві, а згідно зі статтею 236-1 КПК України — до суду. Слід зазначити, що для оскарження постанови про відмову в порушенні кримінальної справи у порядку, передбаченому статтею 236-2 КПК України, до такої скарги повинна бути додана постанова про відмову в порушенні кримінальної справи, яка є предметом такого оскарження, а отже, необхідною умовою для прийняття рішення, передбаченого цією статтею.

Статтями 110, 234 та 236 КПК України врегульовано порядок оскарження дій і постанов органів дізнання, слідчого та прокурора. Наприклад, дії і постанови органів дізнання можуть бути оскаржені прокуророві або до суду (стаття 110 КПК України); дії слідчого можуть бути оскаржені прокуророві безпосередньо, так і через слідчого до суду (стаття 234 КПК України); ска-

га на дії прокурора при проведенні ним досудового слідства або окремих слідчих дій у справі подається прокуророві вищого рівня або до суду (стаття 236 КПК України).

Іншими словами, кримінально-процесуальним законом передбачено можливість оскарження виключно дій органів дізнання, слідчого та прокурора під час розгляду заяв чи повідомлень про злочини, натомість порядок оскарження бездіяльності цих органів не визначено.

Водночас відповідно до частин першої, другої статті 2 КАС України завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ.

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією України чи законами України встановлено інший порядок судового провадження.

Реалізація положень статті 2 КАС України вимагає від адміністративного суду, до якого надійшла позовна заява про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства чи прокуратури, що полягало у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами чи повідомленнями про злочини, перевірити, чи містить викладене у зверненні ознаки суспільно небезпечного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, відповідність заяви вимогам статті 95 КПК України, дотримання відповідачем інших положень, встановлених КПК України. Адміністративний суд України не наділений повноваженнями на здійснення такої перевірки.

Отже, при оскарженні бездіяльності органів дізнання, слідства чи прокуратури існує процесуальна невизначеність стосовно юрисдикції суду, до якого може звернутись особа, що суперечить принципу, закріпленому в статті 57 Конституції України. Принцип правової визначеності, як зазначає Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 29 червня 2010 р. № 17-рн/2010, є одним із елементів верховенства права, який стверджує, що обмеження основних прав людини і громадянина та втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями.

Право на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина, що повністю відповідає статті 8 Загальної декларації прав людини, за якою кожен, у разі порушення його основних прав, наданих конституцією і законом, має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами.

Конституція України, закріпивши право людини і громадянина на судовий захист своїх прав і свобод, гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб, що у свою чергу, як зазначав суддя Конституційного Суду України В. Є. Скомороха в Окремій думці у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Г. П. щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України, втілює верховенство права і є традиційним для Конституції України.

Виходячи із наведеного та беручи до уваги наявну судову практику неоднакового застосування зазначених положень КПК України та КАС України під час здійснення судочинства судами кримінальної і адміністративної юрисдикції в Україні щодо вирішення питання прийняття до розгляду скарг громадян на бездіяльність органів дізнання, слідства та прокуратури, коли останніми за відповідними заявами чи повідомленнями про злочини не приймається жодного передбаченого статтею 97 КПК України процесуального рішення (неоднозначність застосування положень Конституції України та законів України як в судовій практиці судів кримінальної та адміністративної юрисдикції, так і ВСУ), що унеможливорює реалізацію громадянами гарантованого статтею 55 Конституції України права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності зазначених органів, що у свою чергу, порушує право заявника на справедливий судовий розгляд належним судом (параграф 1 статті 6 Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» від 4 листопада 1950 р. ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР).

Ураховуючи вищевикладене, а також те, що затягування вирішення зазначеного питання може призвести до порушення розумних строків розгляду зазначених скарг, що вказує на практичну необхідність з'ясування та офіційної інтерпретації положень Конституції України і законів України, керуючись пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України, пунктом 4 частини першої статті 13, статті 39 і пунктом 4 частини першої статті 41 та частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 9 частини другої статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»,

п р о с и м о:

Дати офіційне тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 р. № 1001-05 (опубліковано: Відомості Верховної Ради України, 1961, № 2, ст. 15; зі змінами) та статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (опубліковано: Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35–36, № 37, ст. 446; зі змінами) в контексті положень статті 55 Конституції України з метою отримання відповідей на питання:

1. За правилами якого виду судової юрисдикції (кримінальної чи адміністративної) належить здійснювати розгляд і вирішення справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства й прокуратури, яке полягало у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини?

2. Який порядок розгляду судами відповідної категорії справ, якщо така процедура безпосередньо не передбачена у процесуальному законі, зокрема Кримінально-процесуальному кодексі України?

Для участі в конституційному провадженні за цим поданням уповноважуються:

1. Сердюк Валентин Васильович — заступник керівника апарату ВССУ; вул. П. Орлика, 4а, м. Київ, 01043, тел.: 253-34-75;

2. Слущка Тетяна Іванівна — науковий консультант ВССУ; вул. П. Орлика, 4а, м. Київ, 01043, тел.: 363-41-82.

Додатки:

1. Постанова пленуму ВССУ від 24 червня 2011 р. № 4;

2. Повідомлення Верховного Суду України від 21 вересня 2011 р. № 201-2706/0/8-11;

3. Ухвала ВССУ від 7 квітня 2011 р. у справі № 680км11;

4. Ухвали ВАСУ від 24 лютого 2010 р. у справі № К-16478/08; від 8 вересня 2010 р. у справі № К-1375/10; від 15 вересня 2010 р. у справі К-49495/09;

5. Ухвали ВАСУ від 25 лютого 2009 р. у справі № К-16426/07; від 4 лютого 2009 р. у справі № К-3416/07; від 19 січня 2011 р. у справі № К-28143; від 22 січня 2009 р. у справі № К-6028/07;

6. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду міста Києва від 23 листопада 2010 р. у справі № 11а-2363;

7. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Полтавської області від 19 серпня 2010 р. у справі № 10-383/10;

8. Лист Апеляційного суду Харківської області від 28 березня 2011 р. № 1-7;

9. Постанови колегії суддів Судової палати в адміністративних справах ВСУ від 21 лютого 2007 р. у справі № 07-10; від 23 грудня 2009 р. у справі № 21-2177во09.

10. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах ВСУ від 14 жовтня 2008 р. у справі № 5-2566км08.

ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО РОЗКРИТТЯ БАНКАМИ ІНФОРМАЦІЇ, ЯКА МІСТИТЬ БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ, ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСІБ

*Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 р. № 10*

Банківська таємниця за своїм правовим режимом відноситься до таємної інформації з обмеженим доступом, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству й державі. У зв'язку із цим вона суворо оберігається законодавством України. Проте встановлений законом режим банківської таємниці не має абсолютного характеру, оскільки передбачено правомірні правові дії щодо розкриття такого виду інформації.

Саме на суд як орган державної влади покладено обов'язок у кожному конкретному випадку оцінити нагальну потребу в розкритті такої інформації.

З метою забезпечення правильного й однакового застосування судами законодавства про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

п о с т а н о в л я є:

Дати судам такі роз'яснення:

1. Правовий режим банківської таємниці визначається, зокрема, статтями 1058, 1076 Цивільного кодексу України (далі — ЦК), статтями 60–62 Закону України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» (далі — Закон № 2121-III).

Оскільки розкриття банківської таємниці може здійснюватись безпосередньо банками або на підставі рішення суду та виключно на підставах і у порядку, передбаченими законом, суд повинен розмежовувати ці підстави, кола суб'єктів, уповноважених на отримання відповідної інформації та її обсягу, у зв'язку із цим при розгляді справи слід враховувати положення Податкового кодексу України (далі — ПКУ) та спеціальних законів, зокрема: від 20 травня 1999 р. № 679-XIV «Про Національний банк України», від 4 грудня 1990 р. № 509-XII «Про державну податкову службу в Україні», від 20 грудня 1990 р. № 565-XII «Про міліцію», від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру», від 25 березня 1992 р. № 2229-XII «Про Службу безпеки України», від 26 листопада 1993 р. № 3659-XII «Про Антимонопольний комітет України», від 30 червня 1993 р. № 3341-XII

«Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV «Про виконавче провадження» та інших.

2. Коло суб'єктів, які мають право вимагати безпосередньо від банку розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, визначається законом (стаття 62 Закону № 2121-III) і може змінюватися тільки на підставі закону. При цьому вказані суб'єкти мають право на отримання лише обмеженої інформації з урахуванням виконуваних ними функцій та з питань, зазначених у відповідному законі стосовно визначених суб'єктів. Таким чином, при відмові банку у наданні таким суб'єктам обмеженої інформації, яку вони мають право отримати за безпосереднім зверненням до банку (наприклад, як зазначено в статті 20.1.3 ПКУ), а також у разі необхідності отримання інформації, що виходить за межі функцій суб'єктів, які мають право вимагати безпосередньо від банку розкриття інформації, яка містить банківську таємницю, вони мають право на звернення до суду у порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України (далі — ЦПК).

3. Не підлягають розгляду судом у порядку, визначеному главою 12 розділу IV ЦПК, заяви про розкриття інформації, яка не підпадає під поняття банківської таємниці, зокрема узагальнена по банках інформація, що підлягає обов'язковому опублікуванню, перелік якої встановлюється Національним банком України та додатково самим банком.

З дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та призначення ліквідатора відомості про фінансовий стан банку, боржників, які порушили строки виконання зобов'язань перед банком, вимоги банку до боржників, які порушили строки виконання зобов'язань перед ним, перестають бути конфіденційними чи становити банківську таємницю (пункт 5 частини першої статті 91 Закону № 2121-III).

Інших випадків, коли інформація, яка містить банківську таємницю, втрачає такий статус, Закон № 2121-III не містить. У зв'язку із цим конфіденційна чи комерційна інформація, зокрема, яка не є такою із дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури (частина перша статті 23 Закону України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом») не втрачає статусу банківської таємниці.

4. Відповідно до статті 287 ЦПК заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи подаються до суду у випадках, встановлених законом. У зв'язку із цим провадження у такій справі може бути відкрито лише за заявою суб'єктів, перелічених у Законі № 2121-III, та інших фізичних, юридичних осіб, а також державних органів, їх посадових і службових осіб, якщо вони мають право на отримання такої інформації згідно зі спеціальними законами, що визначають статус та регламентують діяльність відповідних суб'єктів.

5. Заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи розглядаються у порядку цивільного судочинства незалежно від суб'єктного складу осіб.

Разом із тим звернення органів досудового слідства у межах кримінального судочинства, заяви правоохоронних органів при здійсненні оперативно-розшукової діяльності мають розглядатися у порядку Кримінально-процесуального кодексу України (зокрема, статті 14-1, 66, 177, 178), тому у відкритті провадження у справі за такою заявою має бути відмовлено (пункт 1 частини другої статті 122 ЦПК), а помилково відкрите провадження підлягає закриттю (пункт 1 частини першої статті 205 ЦПК).

6. Заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи подаються до суду за місцезнаходженням банку, що обслуговує таку юридичну або фізичну особу (стаття 287 ЦПК). З урахуванням положення статті 95 ЦК, статті 2 Закону № 2121-III такі заяви можуть бути також подані й за місцезнаходженням філії, представництва, іншого структурного підрозділу цього банку, які здійснюють банківську діяльність від імені банку та обслуговують юридичну або фізичну особу.

Враховуючи, що філії, представництва чи інший структурний підрозділ банку не є юридичними особами, тому особою, яка бере участь у справі (заінтересованою особою), є банк.

7. Заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи за формою і змістом повинна відповідати загальним правилам, встановленими статтею 119 ЦПК, а також вимогам, які містяться в статті 288 ЦПК.

Зокрема, у заяві обов'язково зазначається ім'я (найменування) особи, щодо якої вимагається розкриття інформації, яка містить банківську таємницю; виклад обставин, якими обґрунтовується необхідність розкриття такої інформації із зазначенням положень законів, які надають відповідні повноваження; мета і межі її розкриття, які залежать від суб'єкта звернення, його статусу, мети та завдань його діяльності, виконуваних функцій і компетенції.

Вирішуючи питання про відповідність змісту заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, поданої органами державної податкової служби, суддя має враховувати положення статті 20 ПКУ, яка визначає права цих органів, підстави та порядок проведення податкових перевірок, оскільки питання наявності підстав для розкриття банківської таємниці згідно з пунктом 4 частини першої статті 288 ЦПК обов'язково має бути зазначено в поданій до суду заяві.

8. До заяви про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, додається оригінал документа, що підтверджує сплату судового збору, за винятком випадків, коли заявник звільнений від їх оплати згідно із

законом або це питання вирішено судом у порядку статті 82 ЦПК, статті 8 Закону України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI «Про судовий збір».

Недотримання правил щодо форми і змісту заяв є наслідком застосування судами вимог про залишення заяви без руху, а у разі їх неусунення — повернення заявнику (частини перша, друга статті 121 ЦПК). Якщо порушення цих правил виявлено при розгляді справи, їх слід усунути в ході судового розгляду, в іншому випадку настають наслідки, передбачені пунктом 8 частини першої статті 207 ЦПК.

9. Про відкриття провадження у справі постановляється ухвала, в якій одночасно зазначається про призначення справи до розгляду з визначенням дати.

Попереднє судове засідання у справах цієї категорії не проводиться. Проте суд має здійснити необхідні дії, направлені на підготовку справи до судового розгляду, зокрема, невідкладно надіслати особам, які беруть участь у справі, копію ухвали про відкриття провадження у справі разом із заявою та доданими до неї документами; вирішити питання про повідомлення таких осіб про дату розгляду справи у порядку, передбаченому ЦПК, з урахуванням скороченого строку розгляду справи (наприклад, за правилами частин п'ятої, шостої статті 74 ЦПК).

Якщо в заяві ставиться питання про розгляд справи з повідомленням тільки заявника з метою охорони державних інтересів та національної безпеки, то відповідні мотивовані висновки має бути наведено в ухвалі про відкриття провадження у справі. Зокрема, розкриття терміна «охорона інтересів держави» надано Конституційним Судом України в Рішенні від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді). У такому разі наведені в абзаці 2 цього пункту процесуальні документи іншим особам, які беруть участь у справі, не надсилаються.

З метою недопущення порушення принципів цивільного процесу — гласності та відкритості (стаття 6 ЦПК), положення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (РИМ, 4.XI.1950) розгляд справи з повідомленням тільки заявника можливий у виняткових випадках.

10. У тому разі, коли буде встановлено, що заява про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичної або фізичної особи ґрунтується на спорі, зокрема про виконання цивільно-правового договору, який виник з інших зобов'язальних правовідносин тощо, суд відмовляє у відкритті провадження у справі, а якщо спір про право буде встановлений під час розгляду справи, — залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

11. Розгляд справи про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду

та з урахуванням особливостей відповідно до положень глави 12 розділу IV ЦПК як справи окремого провадження. Зокрема, справу має бути розглянуто у п'ятиденний строк з дня надходження її до суду в закритому судовому засіданні, про що має бути зазначено як в журналі судового засідання, так і в судовому рішенні.

Ураховуючи, що розгляд справи про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, в закритому судовому засіданні обов'язковий згідно із законом (частина перша статті 289 ЦПК), суддя приймає рішення про його розгляд у закритому судовому засіданні при постановленні ухвали про відкриття провадження у справі та призначення справи до розгляду, про що зазначається у відповідній ухвалі.

Справа розглядається з повідомленням заявника, особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, та банку, крім випадку, коли задоволено клопотання заявника про розгляд справи тільки за його участі у передбачених законом випадках. Проте неявка в судове засідання без поважних причин заявника та (або) особи, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, чи їх представників або представника банку, за наявності у справі даних про їх повідомлення, не перешкоджає розгляду справи, якщо суд не визнав їхню участь обов'язковою. У такому разі при повторній неявці заявника настають наслідки, передбачені пунктом 3 частини першої статті 207 ЦПК.

12. Згідно зі статтею 19 Конституції України органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У зв'язку із цим у разі, якщо підставою звернення до суду, зокрема, органу державної податкової служби із заявою про розкриття банківської таємниці, є дії порушника податкового законодавства і стосовно таких дій для цих органів відповідними спеціальними законами передбачений спосіб реагування, то суд не має підстав для задоволення заяви. Винятком є обґрунтовані посилання заявника на неможливість вчинення ним дій відповідно до способів реагування, передбачених зазначеними законами. Зокрема, це можуть бути обґрунтовані посилання з поданням відповідних доказів про те, що особа, щодо якої вимагається розкриття банківської таємниці, не знаходиться за місцем своєї реєстрації; підтверджена неможливість вручення повідомлення з копією наказу про проведення документальної перевірки тощо.

13. При розгляді справ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, за заявою органу державної податкової служби суду слід звертати увагу, зокрема, на таке.

Відсутність у справі рішення (наказу) керівника відповідного органу державної податкової служби про проведення документальної планової або позапланової, виїзної або невиїзної перевірки платника податку не є безумовною підставою для відмови в задоволенні заяви (за винятком випадків, коли за обставинами справи це є необхідним і є підставою заяви), оскільки

ці документи, як докази у справі, оцінюються судом за правилами статті 212 ЦПК поряд з іншими наданими судом доказами.

Саме по собі неподання у встановлений строк податкової декларації або їх розрахунків, необхідність перевірки достовірності, повноти нарахування та сплати усіх передбачених ПКУ податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства тощо є підставою для ініціювання органами державної податкової служби перевірок, згідно з процедурою, визначеною главою 8 ПКУ. У цьому випадку розкриття банківської таємниці можливе в разі доведення органом державної податкової служби обставин, за яких перевірки є неможливими або є інша об'єктивна потреба в розкритті такої таємниці.

14. Частиною четвертою статті 62 Закону № 2121-III банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

Разом із тим абзацом першим пункту 3.5 Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджених постановою Правління Національного банку України від 14 липня 2006 року № 267, передбачено, що банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах, операціях клієнта, якщо інше не зазначено в дозволі клієнта іншого банку або рішенні (постанові) суду. Це означає, що лише за рішенням суду може бути розкрита особа/особи контрагента, номери його/їх рахунків у банках та інша інформація щодо неї/них, яка становить банківську таємницю, у взаємовідносинах із особою, відносно якої вимагається розкриття банківської таємниці.

15. Рішення суду в справі про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, повинно відповідати загальним правилам, встановленим ЦПК, щодо його ухвалення, проголошення, містити відповідну структуру (стаття 215 ЦПК) з урахуванням особливостей, визначених статтею 290 ЦПК. Зокрема, зважаючи на те, що згідно з частиною третьою статті 209 ЦПК складання повного рішення може бути відкладено лише у виняткових випадках, та враховуючи скорочений строк оскарження рішення суду й необхідність його негайного виконання, у цій категорії справ не допускається відкладення складання повного рішення.

Рішення суду публічно не проголошується, оскільки розгляд справи провадиться у закритому судовому засіданні (частина дев'ята статті 6 ЦПК).

У резолютивній частині рішення, крім іншого, суд повинен зазначити: обсяги (межі розкриття) інформації, яка містить банківську таємницю, тобто конкретний проміжок часу, за який банку необхідно надати одержувачу інформацію за операціями клієнтів, наприклад про обсяги та обіг коштів на рахунках; мету її використання, а також те, що право на апеляційне оскарження у п'ятиденний строк мають лише особа, щодо якої банк розкриває банківську таємницю, або заявник; що оскарження рішення не зупиняє його виконання та підлягає негайному виконанню (частина третя статті 290 ЦПК).

16. Копії рішення суд надсилає банку, що обслуговує юридичну або фізичну особу, заявнику та особі, щодо якої надається інформація. Зазначене положення повинно виконуватись і в тому разі, коли справу розглянуто з повідомленням тільки заявника.

Апеляційний суд має відмовити у прийнятті апеляційної скарги в разі оскарження рішення банком, оскільки у частині третій статті 290 ЦПК визначено вичерпний перелік осіб, які брали участь у справі, що мають право на таке оскарження.

При ухваленні рішення про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, суди повинні враховувати, що відповідно до особливостей окремого провадження, правила статті 88 ЦПК про розподіл судових витрат не застосовуються.

17. Апеляційним судам постійно аналізувати судову практику розгляду справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб, своєчасно усувати допущені помилки, вживати заходів щодо підвищення якості та оперативності в роботі судів при розгляді справ цієї категорії.

ПРО СУДОВУ ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТЕЙ 353–360 ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

*Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 30 вересня 2011 р. № 11*

Главою 3 розділу V Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК) у редакції Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» встановлено порядок перегляду судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України і врегульовано допуск Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ справи до провадження.

З метою забезпечення правильного й однакового застосування статей 353–360 ЦПК та відповідно до пункту 6 частини другої статті 36 Закону «Про судоустрій і статус суддів» пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

п о с т а н о в л я є:

1. Право на звернення про перегляд Верховним Судом України судових рішень у цивільних справах із підстав неоднакового застосування судом

(судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, мають сторони та інші особи, які брали участь у справі.

У випадках, встановлених законом, із заявою про перегляд судових рішень можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні та суспільні інтереси і брати участь у цих справах (статті 3, 45 ЦПК). Таке право передбачено, зокрема, законами України:

— від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»,

— від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ «Про прокуратуру»,

— від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища»,

— від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ «Про захист прав споживачів»,

— від 3 липня 1996 р. № 270/96-ВР «Про рекламу».

При цьому згідно зі статтею 121 Конституції України, статтею 36-1 Закону України «Про прокуратуру», частиною другою статті 45 ЦПК прокурор має право звернутися із заявою про перегляд судових рішень Верховним Судом України і в тому випадку, коли він не брав участі у справі.

Оскільки перелік осіб, яким надано право на подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України, визначається законом, тому не мають права на подання заяви про такий перегляд особи, які не брали участі у справі, але вважають, що суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Відповідно до вимог статті 37 ЦПК України процесуальне правонаступництво може мати місце на будь-якій стадії цивільного процесу, у тому числі й на стадії перегляду судових рішень Верховним Судом України.

2. Заяву про перегляд судового рішення у цивільних справах із підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом може бути подано особою, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, або її представником, якому довіреністю або законом надано право на подання заяви від імені такої особи. У цьому разі не вимагається, щоб рішення суду, про перегляд якого подається заява, було переглянуто в касаційному порядку. Такі заяви можуть бути подані на будь-які рішення у цивільних справах, а також із підстав порушення норм процесуального права.

3. Оскільки заяви про перегляд судових рішень, подані особами, які не мають права на звернення з такими заявами, розгляду не підлягають, то у разі їх надходження суддя-доповідач повертає заяву особі, яка її подала, на підставі пункту 2 частини четвертої статті 359 ЦПК.

Разом із тим якщо заяву про перегляд судового рішення від імені особи, яка брала участь у справі, подано іншою особою без додання належного документа на підтвердження права на звернення із такою заявою, суддя-доповідач постановляє ухвалу про залишення заяви без руху та надає строк для усунення її недоліків як поданої без додержання вимог частини третьої статті 357 ЦПК, про що повідомляється заявникові зі встановленням строку, необхідного для надання відповідного документа на підтвердження своїх повноважень, з урахуванням тривалості поштового обігу. У разі неподання такого документа заява повертається особі, яка її подала, з підстав, передбачених пунктом 1 частини четвертої статті 359 ЦПК.

У разі подання заяви, підписаної від імені особи, яка не має повноважень на ведення справи, така заява повертається з підстав, передбачених пунктом 3 частини четвертої статті 359 ЦПК.

4. Заява про перегляд судових рішень у цивільних справах із підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, подається до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ після їх перегляду в касаційному порядку, тобто:

— після ухвалення Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ судового рішення за наслідками розгляду касаційної скарги;

— після ухвалення Верховним Судом України як судом касаційної інстанції судового рішення за наслідками розгляду касаційної скарги, яка подана до 15 жовтня 2010 р.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ відмовляє у допуску до провадження заяв про перегляд судових рішень, які не переглядались у касаційному порядку, поданих на підставі пункту 1 частини першої статті 355 ЦПК, а також заяв про перегляд судових рішень, ухвалених Верховним Судом України у зв'язку з винятковими обставинами в порядку глави 3 розділу V ЦПК у редакції, що діяла до внесення змін Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

5. Встановлений статтею 355 ЦПК перелік підстав для подання заяви про перегляд Верховним Судом України судових рішень у цивільних справах є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Неоднакове застосування норм процесуального права не може бути підставою для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України згідно з пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК.

6. Заява про перегляд судових рішень у цивільних справах із підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК, може бути подана за сукупності таких умов:

- судом (судами) касаційної інстанції при розгляді двох або більше справ неоднаково застосовано одні й ті самі норми матеріального права;
- справи стосуються спорів, які виникли з подібних правовідносин;
- має місце ухвалення різних за змістом судових рішень судом (судами) касаційної інстанції.

Неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального права полягає, зокрема:

- у різному тлумаченні судами змісту і сутності правових норм, що призвело до різних висновків про наявність чи відсутність суб'єктивних прав та обов'язків учасників відповідних правовідносин;

- у різному застосуванні правил конкуренції правових норм при вирішенні колізій між ними з урахуванням юридичної сили цих правових норм, а також їх дії у часі, просторі та за колом осіб, тобто різне незастосування закону, який підлягав застосуванню;

- у різному визначенні предмета регулювання правових норм, зокрема застосуванні різних правових норм для регулювання одних і тих самих правовідносин або поширенні дії норми на певні правовідносини в одних випадках і незастосуванні цієї самої норми до аналогічних відносин в інших випадках, тобто різне застосування закону, який не підлягав застосуванню;

- у різному застосуванні правил аналогії права чи закону у подібних правовідносинах.

Під судовими рішеннями у подібних правовідносинах слід розуміти такі, де тотожними є предмет спору, підстави позову, зміст позовних вимог та встановлені судом фактичні обставини, а також має місце однакове матеріально-правове регулювання спірних правовідносин. Зміст правовідносин із метою з'ясування їх подібності в різних судових рішеннях суду (судів) касаційної інстанції визначається обставинами кожної конкретної справи.

Ухвалення різних за змістом судових рішень означає, що суд (суди) касаційної інстанції при розгляді двох або більше справ за подібних правовідносин при однаковому їх матеріально-правовому регулюванні дійшов (дійшли) неоднакових правових висновків.

7. Постановлення касаційною інстанцією ухвали про скасування рішення судів нижчих інстанцій із передачею справи на новий розгляд не означає остаточного вирішення спору у справі й застосування норм матеріального права для вирішення спору по суті, тому відповідні ухвали не можуть бути предметом перегляду в порядку, передбаченому главою 3 розділу V ЦПК, і на них не може здійснюватися посилання на підтвердження підстави, встановленої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК.

8. Заяву про перегляд ухвал Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, постановлених із процесуальних питань, із підстави неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що потягло ухвален-

ня різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах, може бути подана за одночасної наявності двох умов:

- ухвала перешкоджає провадженню у справі (зокрема, залишення касаційної скарги без розгляду, закриття касаційного провадження);
- судом (судами) касаційної інстанції неоднаково застосовано одні й ті самі норми матеріального права.

До ухвал, відносно яких може бути подано відповідну заяву із зазначеної підстави, не належать ухвали, постановлені згідно з положеннями частини третьої статті 354 та статей 359, 360 ЦПК.

9. Судовими рішеннями, на які заявник посилається на підтвердження підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК, можуть бути рішення:

- Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- Вищого адміністративного суду України;
- Вищого господарського суду України;
- Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України, ухвалені як судом касаційної інстанції;
- апеляційних судів загальної юрисдикції як судів касаційної інстанції в цивільних справах, яким право на перегляд у касаційному порядку цивільних справ було надано Законом «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України щодо забезпечення касаційного розгляду цивільних справ» від 22 лютого 2007 р. № 697-V.

Зазначений перелік таких судових рішень є вичерпним. Обов'язковою є умова, щоб цими рішеннями, які набрали законної сили, вирішено спір по суті, та в них судом (судами) касаційної інстанції неоднаково застосовано одні й ті самі норми матеріального права.

10. Частиною першою статті 356 ЦПК встановлено, що заява про перегляд Верховним Судом України судових рішень у цивільних справах подається протягом одного місяця з дня:

- ухвалення судового рішення, щодо якого подано заяву про перегляд, але не пізніше одного року з дня ухвалення цього рішення;
- ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження підстави, встановленої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК, якщо воно ухвалено пізніше, але не пізніше одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява;

Законом не встановлено будь-яких часових обмежень щодо ухвалення судового рішення, прийнятого до ухвалення рішення, про перегляд якого подається заява і на яке посилається заявник на підтвердження підстави, встановленої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК. У зв'язку із цим зазначеним судовим рішенням, що набрало законної сили, може бути рішення суду касаційної інстанції, який відповідно до чинного на час ухвалення

рішення законодавства, здійснював перегляд судових рішень у касаційному порядку.

11. Недодержання умови щодо річного строку для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України є підставою для відмови у допуску справи до провадження, оскільки такий строк поновленню не підлягає. Зазначене правило поширюється й на судові рішення суду касаційної інстанції (Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України), що ухвалені до 30 липня 2010 р. — дати набрання чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Рішення не підлягає допуску до перегляду Верховним Судом України, якщо протягом одного року з моменту його ухвалення не виникло підстав для його перегляду, тобто не ухвалено рішення, яким судом (судами) касаційної інстанції неоднаково застосовано одні й ті самі норми матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах. Крім того, рішення не підлягає допуску до провадження в разі, якщо протягом одного року було ухвалено інше рішення, але протягом цього строку не подано відповідної заяви про його перегляд.

12. Місячний строк для подання заяви про перегляд судових рішень, встановлений частинами першою та другою статті 356 ЦПК, є процесуальним і може бути поновлений за загальними правилами, визначеними статтею 73 ЦПК. Про таке поновлення пропущеного строку зазначається в ухвалі про допуск справи до провадження, постановленої колегією суддів (частина друга статті 360 ЦПК).

Відсутність клопотання про поновлення пропущеного строку або відмова в його поновленні тягне за собою залишення заяви без розгляду відповідно до вимог статті 72 ЦПК України та повернення її заявникові.

Подання заяви про перегляд судових рішень з підстави, передбаченої пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК, пізніше одного місяця з дня, коли особі, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, стало достовірно відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного, виключає допуск справи до провадження. Проте цей строк обчислюється з наступного дня, коли особі стало достовірно відомо про набуття зазначеним рішенням статусу остаточного згідно із нормами міжнародного та національного законодавства.

У зв'язку із цим у заяві про перегляд судового рішення із зазначеної підстави особа повинна вказати, коли їй про це стало достовірно відомо, подавши відповідні докази. У протилежному випадку заява залишається без руху з наданням заявнику строку для усунення її недоліків.

13. Заява про перегляд судових рішень подається у письмовій формі та за змістом повинна відповідати вимогам статті 357 ЦПК. При цьому, крім іншого, заява має містити не тільки прохання про допуск справи до провадження, але й обґрунтування того, у чому саме полягає неоднакове застосу-

вання судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах. Також має бути посилення на судові рішення, якщо заяву подано з підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК, чи рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, якщо заяву подано з підстави, передбаченої пунктом 2 частини першої статті 355 ЦПК, копії вказаних рішень додаються.

Копія судового рішення, про перегляд якого подається заява, має бути підписана та скріплена гербовою печаткою суду згідно з Інструкцією з діловодства в місцевому суді, затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 27 червня 2006 р. № 68. Вказана вимога не поширюється при поданні копій судових рішень, на які робиться посилення на підтвердження підстави, передбаченої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК, але заявник має вказати джерело їх отримання (наприклад, Єдиний реєстр судових рішень, сайт суду касаційної інстанції чи інші джерела).

Якщо заява не відповідає вимогам статей 357 і 358 ЦПК, суддя-доповідач постановляє ухвалу про залишення заяви без руху, в якій чітко зазначає недоліки заяви та повідомляє заявника про строк, протягом якого він зобов'язаний усунути ці недоліки. Тривалість цього строку визначається в кожному конкретному випадку з урахуванням характеру недоліків, реальної можливості отримання копії ухвали, яка повинна бути надіслана заявникові негайно, а також можливості виправлення таких недоліків.

14. Відповідно до вимог частини другої статті 358 ЦПК до заяви про перегляд судових рішень із підстави, встановленої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК, додається оригінал документа про сплату судового збору, за винятком випадків, коли заявник звільнений від їх оплати згідно із законом або це питання вирішено судом у порядку статті 82 ЦПК, статті 8 Закону України від 8 липня 2011 р. № 3674-VI «Про судовий збір».

15. Повернення заяви з підстав, передбачених частиною четвертою статті 359 ЦПК, здійснюється шляхом постановлення відповідної ухвали суддею-доповідачем одноособово.

Проте частиною п'ятою цієї статті ЦПК передбачено можливість повторного звернення із заявою про перегляд судових рішень у цивільних справах після повернення такої заяви у разі її належного оформлення або з інших підстав, ніж ті, які були предметом розгляду Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (наприклад, робиться посилення на інші рішення судів касаційної інстанції), що відповідає змісту пункту 4 частини четвертої статті 359 ЦПК.

Таке повторне звернення має здійснюватися в межах строку, визначеного частиною першою статті 356 ЦПК. При цьому заявник не позбавлений можливості звернутися до суду із заявою про поновлення строку в разі його пропуску з поважних причин.

16. Якщо після розгляду заяви про перегляд судового рішення у цивільній справі однієї зі сторін аналогічну заяву подано іншою особою, яка бере участь у справі, то питання про допуск справи до провадження або відмову в допуску за такою заявою вирішується на загальних підставах, визначених статтями 353–360 ЦПК. Якщо питання про допуск першої заяви не вирішено, то ці заяви належить об'єднати на стадії допуску справи до провадження в разі їх подання з аналогічних підстав.

17. Вирішення питання про допуск справи до провадження здійснюється колегією у складі п'яти суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ без витребовування справи і без виклику осіб, які беруть участь у справі, шляхом постановлення ухвали про допуск справи до провадження або відмову в такому допуску. Ухвала повинна бути обґрунтованою.

Ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, постановлені в порядку глави 3 розділу V ЦПК, не є рішеннями, якими закінчується розгляд справи по суті, тому відповідно до вимог частини першої статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та частини першої статті 209 ЦПК вони іменем України не ухвалюються.

При вирішенні цього питання до складу колегії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ не може бути включено суддів, які ухвалили судові рішення, про перегляд якого просить заявник (частина перша статті 360 ЦПК). При цьому такої заборони немає щодо судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження підстави, встановленої пунктом 1 частини першої статті 355 ЦПК.

18. Визначений частиною другою статті 360 ЦПК п'ятнадцятиденний строк для постановлення ухвали про допуск справи до провадження чи відмову в такому допуску обчислюється з дня надходження до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ заяви, яка відповідає вимогам статей 357, 358 ЦПК.

Якщо заяву було подано без додержання вказаних вимог закону та заявника повідомлено про недоліки заяви, то п'ятнадцятиденний строк для постановлення ухвали про допуск справи до провадження або відмову в такому допуску обчислюється відповідно з дня усунення недоліків або з дати закінчення строку, який встановлювався для їх усунення. При цьому днем усунення недоліків вважається дата надходження до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ належним чином оформлених матеріалів зазначеної заяви.

19. Оригінал ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ про допуск справи до провадження разом із заявою про перегляд судового рішення та доданими до неї документами надсилається до Верховного Суду України.

Оригінали інших ухвал Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за результатами розгляду заяв про допуск справи до провадження (ухвали про відмову у допуску, про повернення заяви) із заявою про перегляд судового рішення та доданими до неї документами надсилаються тим судам, де знаходяться матеріали справ, про перегляд рішень яких ставилось питання, для приєднання до матеріалів таких справ.

Копія ухвали про допуск справи до провадження разом із копією заяви надсилаються особам, які беруть участь у справі, а в разі відмови в допуску — особі, яка подала заяву.

Крім того, копія ухвали про допуск справи залишається у Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ для відповідного обліку з метою використання під час вирішення питання про допуск заяв, поданих іншими особами в цій справі або для вирішення питання про повернення заяви відповідно до пункту 4 частини четвертої статті 359 ЦПК.

РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Частиною 1 ст. 8 ЦК України передбачено, якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

Отже, під аналогією мається на увазі поширення норми або цілого комплексу норм права на не передбачені законом, але існуючі подібні ситуації. При застосуванні аналогії закону правозастосовний орган поширює на певні правовідносини конкретні норми, що регулюють подібні відносини.

Крім того, застосовуючи закон за аналогією, суд повинен тлумачити його так само, як і при звичайному застосуванні цієї норми. Недопустиме пристосування правової норми до аналогічних правовідносин шляхом деякого іншого її тлумачення, оскільки застосування аналогії закону здійснюється не за допомогою тлумачення норми права, а шляхом переносу норми, яка застосовується, у площину інших правовідносин.

Застосовуючи за аналогією закону у справі про відшкодування шкоди, завданої злочином неплатоспроможної особи, ст. 4 Закону України від 11 липня 2009 р. № 226/94-ВР «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (далі — Закон), суди не звернули уваги на те, що цей Закон (як і його ст. 4) встановлює вичерпний перелік підстав та умов його застосування, які не є подібними до правовідносин, які врегульовані статтями 1177, 1207 ЦК України та передбачають прийняття спеціального закону.

*Рішення колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 15 червня 2011 р.*

(в и т я г)

У вересні 2009 р. К. звернулась до суду з позовом до Держави України в особі Кабінету Міністрів України, Державного казначейства України,

Головного управління Державного казначейства України у Львівській області, третя особа — Міністерство фінансів України, про відшкодування шкоди, завданої злочином неплатоспроможної особи.

Посилалась на те, що винними діями Г., якому пред'явлено звинувачення за ч. 2 ст. 286 Кримінального кодексу України та постановою Пустомитівського районного суду Львівської області від 22 грудня 2004 р., якою його звільнено від кримінальної відповідальності на підставі амністії, їй завдана матеріальна та майнова шкода. Рішенням цього ж суду від 23 червня 2005 р. на її користь стягнуто 20 405 грн 19 коп. матеріальної шкоди та 20 тис. грн моральної шкоди. Проте рішення виконано частково — в сумі 361 грн 92 коп., а виконавчий лист у червні 2005 р. їй повернуто без подальшого виконання через неплатоспроможність боржника.

Позивачка на підставі ст. 1207 ЦК України через встановлену неплатоспроможність винної особи — Г. — та з урахуванням аналогії закону — Закону — просила стягнути з держави за рахунок коштів Державного бюджету України матеріальну шкоду в розмірі 40 043 грн 27 коп.

Крім того, на підставі ст. 1208 ЦК України позивачка також просила стягнути з Держави індексовану суму в розмірі 75 453 грн 53 коп., оскільки вартість життя за період з 2005 р. до дня ухвалення рішення значно підвищилася.

Рішенням Личаківського районного суду м. Львова від 30 квітня 2010 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Львівської області від 22 листопада 2010 р., позов К. задоволено та на її користь з Держави України шляхом списання з Державного бюджету України стягнуто 40 043 грн 27 коп. матеріальної шкоди і 75 453 грн 53 коп. суми індексації.

У касаційних скаргах Кабінет Міністрів України, Державне казначейство України, заступник прокурора Львівської області просять скасувати ухвалені судові рішення, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального та процесуального права, та відмовити в позові.

Касаційні скарги підлягають задоволенню з таких підстав.

Задовольняючи позов К., суд першої інстанції керувався тим, що злочинними діями Г. позивачці завдано шкоду, яка не відшкодована через його неплатоспроможність. Оскільки ст. 1207 ЦК України визначено, що в такому випадку шкода стягується з держави, проте умови та порядок такого відшкодування відповідним законом ще не встановлено, то на підставі аналогії закону суд застосував, на його думку, аналогічний Закон. Крім того, також суму шкоди суд проіндексував у зв'язку з підвищенням вартості життя.

Апеляційний суд погодився з таким висновком суду, додатково зазначивши, що таке рішення суду відповідає прецедентній практиці Європейського суду з прав людини та Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і ст. 1 Першого Протоколу до цієї Конвенції.

Проте з такими висновками судів погодитись не можна, виходячи з такого.

Статтею 213 ЦПК України передбачено, що рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Таким вимогам закону судові рішення не відповідають.

Суди, встановивши, що шкода, завдана К. злочином, вчиненим Г., та яка стягнута за рішенням суду, але не відшкодована через його неплатоспроможність, не звернули уваги на положення ч. 2 ст. 1207 ЦК України, яка передбачає, що шкода з держави в такому випадку стягується за відповідним законом, яким мають бути встановлені умови та порядок такого відшкодування.

Крім того, відносини, які виникли між позивачкою як потерпілою у кримінальній справі та Державою, врегульовані ст. 1177 ЦК України, яку суди не застосували.

Умови та порядок відшкодування за цією статтею не встановлені законом на день розгляду спору судом.

У зв'язку із наведеним підстави для задоволення позову та стягнення шкоди з держави відсутні.

Крім того, застосувавши аналогію закону та стягнувши шкоду з держави на підставі ст. 4 Закону, суди не врахували умов застосування аналогії закону.

Так, ч. 1 ст. 8 ЦК України передбачено, якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

Отже, під аналогією мається на увазі поширення норми або цілого комплексу норм права на не передбачені законом, але існуючі подібні ситуації. При застосуванні аналогії закону правозастосовний орган поширює на певні правовідносини конкретні норми, що регулюють подібні відносини.

Крім того, застосовуючи закон за аналогією, суд повинен тлумачити його так само, як і при звичайному застосуванні цієї норми. Недопустиме пристосування правової норми до аналогічних правовідносин шляхом деякого іншого її тлумачення, оскільки застосування аналогії закону здійснюється не за допомогою тлумачення норми права, а шляхом переносу норми, яка застосовується, у площину інших правовідносин.

Застосовуючи за аналогією закону у цій справі ст. 4 Закону, суди не звернули уваги на те, що цей закон (як і його ст. 4) встановлює вичерпний перелік підстав та умов його застосування, які не є подібними до правовідносин, які врегульовані статтями 1177, 1207 ЦК України та передбачають прийняття спеціального закону.

Зважаючи на те, що у справі не вимагається збирання або додаткової перевірки чи оцінки доказів, обставини справи встановлені судом повно, але допущено помилку в застосуванні норм матеріального права, оскаржувані судові рішення підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення про відмову в задоволенні позову.

Керуючись статтями 336, 341 ЦПК України, колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ України касаційні скарги Кабінету Міністрів України, Державного казначейства України, заступника прокурора Львівської області задовольнила.

Рішення Личаківського районного суду м. Львова від 30 квітня 2010 р. та ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 22 листопада 2010 р. скасувала.

У задоволенні позову К. до Держави України про відшкодування шкоди, завданої злочином неплатоспроможної особи, відмовила.

Право на заміну товару на такий же товар або на аналогічний товар з числа наявних у продавця (виробника) виникає у споживача лише у випадку наявності в товарі істотного недоліку на підставі ст. 8 Закону України від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» (далі — Закон).

Згідно з п. 12 ст. 1 істотний недолік — це недолік, який робить неможливим чи недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення, виник з вини виробника (продавця, виконавця), після його усунення проявляється знову з незалежних від споживача причин і при цьому наділений хоча б однією з нижченаведених ознак: а) він взагалі не може бути усунутий; б) його усунення потребує понад чотирнадцять календарних днів; в) він робить товар суттєво іншим, ніж передбачено договором.

*Рішення колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 7 вересня 2011 р.*

(в и т я г)

У липні 2010 р. Р., звернувшись до суду з позовом до ПП АТ «Автоінвестстрой» (далі — ПП) про захист прав споживача, зазначав, що 11 квітня 2007 р. придбав у Київській філії ПП легковий автомобіль, що стверджується довідкою-рахунком серії ЄПП № 470269 від 11 квітня 2007 р.

Під час огляду автомобіля експертом НДЕКІЦ УМВС України в Рівненській області виявлено, що знаки маркування позначення номера

шасі не ідентифікуються, візуально проглядаються окремі елементи символів маркування. Наведене стверджено експертним висновком № 1/02 від 6 квітня 2010 р. Зазначена обставина стала підставою у відмові щодо зняття з обліку цього транспортного засобу. Ця обставина забороняє експлуатацію транспортного засобу і передбачає адміністративну відповідальність за ст. 121-1 Кодексу України про адміністративні порушення (далі — КУпАП).

6 квітня 2010 р. він звернувся до ДПП «Автоінвестстрой-Рівне» (далі — ДПП) із заявою про пошкодження номера шасі на передній частині рами. 14 травня 2010 р. отримав лист № 01/200 про те, що цей дефект автомобіля не є гарантійним і не може бути визнаний дефектом заводського характеру згідно з положеннями сервісної книжки та йому запропоновано звернутися в фірму «Сантадор» для перевірки та дублювання номера.

Його претензію до ДПП від 31 травня 2010 р. про заміну транспортного засобу 7 червня 2010 р. відхилено. Відповідач посилався на те, що цей недолік усувається за рахунок власника транспортного засобу; заміна транспортного засобу не може бути проведена з двох підстав: пошкодження маркувальної площадки (номер шасі) не є істотним недоліком; на момент звернення строк гарантійних зобов'язань продавця сплинув.

Посилаючись на викладене, Р. просив зобов'язати відповідача замінити автомобіль на аналогічний належної якості.

Рішенням Здолбунівського районного суду Рівненської області від 18 серпня 2010 р. позов задоволено частково. Зобов'язано ПП замінити Р. автомобіль неналежної якості на аналогічний автомобіль належної якості протягом п'яти днів з моменту набрання рішенням чинності. Стягнуто із ПП на користь Р. 3 тис. грн на відшкодування моральної шкоди. У решті позову відмовлено. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Рішенням Апеляційного суду Рівненської області від 16 листопада 2010 р. зазначене судове рішення в частині відшкодування моральної шкоди скасовано та в позові в цій частині відмовлено. У решті рішення залишено без змін.

У поданій касаційній скарзі ПП АТ просило ухвалені у справі рішення скасувати, посилаючись на порушення судами норм матеріального і процесуального права, та ухвалити нове рішення про відмову в позові.

Касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до ст. 213 ЦПК рішення суду повинно бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Суд першої інстанції, зобов'язуючи ПП замінити Р. автомобіль неналежної якості на аналогічний автомобіль належної якості протягом п'яти днів з

моменту набрання рішенням чинності, керувався положеннями п. 12 ст. 1 Закону та підставністю заявлених вимог.

Стягуючи із ПП на користь Р. 3 тис. грн на відшкодування моральної шкоди, суд послався на наявність душевних страждань та переживань позивача у зв'язку із придбанням неякісного товару.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення в частині стягнення 3 тис. грн на відшкодування моральної шкоди, керувався тим, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди споживачі мають лише у разі, якщо вона заподіяна небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією, у випадках, встановлених законодавством. Тим часом у справі такого не встановлено.

З висновками судів погодитися не можна з огляду на таке.

Судом встановлено, що 11 квітня 2007 р. Р. придбав у Київській філії ПП легковий автомобіль.

6 квітня 2010 р. у зв'язку зі зняттям автомобіля з обліку в МРЕВ було виявлено, що ідентифікаційні маркування пошкоджені корозією, та з цієї причини відмовлено у знятті автомобіля з обліку.

Відповідно до висновку спеціаліста від 6 квітня 2010 р. № 1/02 ідентифікаційні маркування номера шасі автомобіля пошкоджені корозією; маркування номера шасі, нанесені на заводських табличках, не змінювалися.

Під корозією за загальноприйнятою практикою розуміється руйнування матеріалів внаслідок впливу навколишнього середовища.

У сервісній книжці зазначено, що гарантійні зобов'язання не діють у випадку, зокрема, нормального зносу будь-яких деталей, природного старіння покриття ходової частини й елементів системи випуску відпрацьованих газів гальванопокриття кріпильних деталей, гумових елементів, оббивки салону та автомобіля в результаті впливу навколишнього середовища і нормального використання.

Відповідно до ст. 8 Закону право на заміну товару на такий же товар або на аналогічний товар з числа наявних у продавця (виробника) виникає у споживача лише у випадку наявності в товарі істотного недоліку.

Згідно із п. 12 ст. 1 істотний недолік — це недолік, який робить неможливим чи недопустимим використання товару відповідно до його цільового призначення, виник з вини виробника (продавця, виконавця), після його усунення проявляється знову з незалежних від споживача причин і при цьому наділений хоча б однією з наведених нижче ознак: а) він взагалі не може бути усунутий; б) його усунення потребує понад чотирнадцять календарних днів; в) він робить товар суттєво іншим, ніж передбачено договором.

Наведеним положенням закону суди належної оцінки не надали, не врахували, що для визнання недоліків істотними мають бути три обов'язкові ознаки (пункти 1–3) та хоча б одну із факультативних ознак (пункти а–в).

Оскільки маркувальна площадка знаходиться на ходовій частині автомобіля — під правим переднім колесом, з урахуванням положень, зазначених у сервісній книжці, та положень Закону, не можна вважати, що цей недолік є істотним, виник з вини виробника і є гарантійним випадком.

За обставин, коли судами застосовано норму матеріального права, яка не підлягала застосуванню, ухвалені у справі рішення підлягають скасуванню із ухваленням нового рішення про відмову в позові.

Керуючись ст. 336 ЦПК України, колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ касаційну скаргу ПП задовольнила.

Рішення Здолбунівського районного суду Рівненської області від 18 серпня 2010 р. та рішення Апеляційного суду Рівненської області від 16 листопада 2010 р. скасувала.

У задоволенні позову Р. до ПП про захист прав споживача відмовила.

Згідно з ч. 1 ст. 132 КЗпП за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків, працівники, з вини яких заподіяно шкоду, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку.

Відповідно до ч. 3 ст. 134 КЗпП за шкоду, завдану кримінально караними діями, працівник несе повну матеріальну відповідальність.

За змістом ст. 130 КЗпП до матеріальної шкоди, завданої кримінально караними діями працівника під час виконання трудових обов'язків, відносять, зокрема, і суми зайво сплачених грошових виплат на відшкодування шкоди третім особам.

Згідно з п. 3 ч. 10 Положення про матеріальну відповідальність робітників і службовців за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації, затвердженого Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 липня 1976 р. № 4204-ІХ (далі — Положення), робітники і службовці несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, коли шкоду завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку.

*Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 14 вересня 2011 р.*

(в и т я г)

У травні 2009 р. ДП «Бердянський морський торговельний порт» (далі — ДП) звернулося до суду з позовом до Б. про стягнення в порядку регресу 34 004 грн, сплачених потерпілому Л. на підставі вироку, яким Б. засуджено за ч. 2 ст. 286 Кримінального кодексу України.

Рішенням Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 18 травня 2010 р. позов задоволено.

Рішенням Апеляційного суду Запорізької області від 21 грудня 2010 р. рішення суду першої інстанції скасовано, ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено.

У касаційній скарзі ДП, посилаючись на невідповідність висновків суду обставинам справи, незастосування закону, який підлягав застосуванню, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права, ставив питання про скасування рішення суду апеляційної інстанції і залишення в силі рішення суду першої інстанції.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та вивчивши обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції, вважає, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Судом встановлено, що вироком Бердянського міськрайонного суду від 4 березня 2009 р. Б. засуджений за ст. 286 ч. 2 КК України. Вироком було встановлено, що Б. вчинив злочин, перебуваючи у трудових відносинах з ДП при виконанні трудових обов'язків під час керування транспортним засобом, власником якого був ДП. На виконання вироку в частині задоволення цивільного позову про відшкодування матеріальної та моральної шкоди на користь потерпілого Л. з ДП стягнуто 4 004 грн 23 коп. на відшкодування матеріальної та 30 000 грн на відшкодування моральної шкоди. Вирок у цій частині ДП виконано.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції застосував ст. 132, п. 3 ст. 134 КЗпП України, зазначивши, що оскільки ДП відшкодував шкоду, завдану його працівником, який вчинив кримінально карані дії, то підприємство має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд вказав, що гроші, сплачені ДП в якості задоволення цивільного позову про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, не є матеріальною шкодою у розумінні статей 130, 132, 134 КЗпП України, отже, підстав для застосування саме цих статей при вирішенні позову немає. Тому апеляційний суд, ухвалюючи рішення, послався на ч. 1 ст. 132 КЗпП України, яка обмежує матеріальну відповідальність місячним заробітком працівника, та ухвалив рішення про стягнення з Б. суми на відшкодування шкоди, обмеженої місячним заробітком працівника. Також апеляційний суд відмовив у стягненні з Б. 30 000 грн, оплачених в якості відшкодування моральної шкоди, оскільки за моральну шкоду, заподіяну працівником під час виконання трудових обов'язків, відповідальність несе організація, з якою працівник перебуває у трудових відносинах.

Проте такі висновки апеляційного суду є помилковими, оскільки апеляційним судом застосовано закон, який не поширюється на ці правовідносини.

Згідно з ч. 1 ст. 132 КЗпП України, за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації при виконанні трудових обов'язків, працівники, з вини яких заподіяно шкоду, несуть матеріальну відповідальність у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку.

Відповідно до ч. 3 ст. 134 КЗпП України, за шкоду, завдану кримінально караними діями, працівник несе повну матеріальну відповідальність.

До позовних заяв про матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної діями, які мають ознаки кримінально караних діянь, додаються докази, які підтверджують вчинення працівником таких діянь у порядку кримінального судочинства.

За змістом ст. 130 КЗпП України, до матеріальної шкоди, завданої кримінально караними діями працівника під час виконання трудових обов'язків, належать, зокрема, і суми зайво сплачених грошових виплат на відшкодування шкоди третім особам.

Згідно з п. 3 ч. 10 Положення робітники і службовці несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству установі, організації, коли шкоду завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку.

Судами встановлено, що Б. вчинив кримінально карані дії — порушення правил безпеки руху під час виконання трудових обов'язків, за що був засуджений вироком суду. Отже, у цьому випадку згідно з ч. 2 ст. 132, ч. 3 ст. 134 КЗпП України, п. 3 ст. 10 Положення на нього покладається матеріальна відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з його вини підприємству, установі, організації, яка виразилась у сумах, сплачених ДП в якості задоволення цивільного позову про відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

З урахуванням наведеного колегія суддів дійшла висновку, що апеляційним судом помилково скасовано рішення першої інстанції, ухвалене згідно з законом, а тому рішення апеляційного суду підлягає скасуванню із залишенням без змін рішення суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 339 ЦПК України, колегія суддів касаційну скаргу ДП задовольнила.

Рішення Апеляційного суду Запорізької області від 21 грудня 2010 р. скасувала.

Рішення Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 18 травня 2010 р. залишила без змін.

Згідно зі ст. 59 Закону України від 21 квітня 1999 р. № 606-ХІV «Про виконавче провадження» (далі — Закон) особа, яка вважає, що майно, на яке накладено арешт, належить їй, а не боржникові, може звернутися до суду з позовом про визнання права на майно і про звільнення майна з-під арешту.

Виходячи зі змісту наведеної норми Закону, право на звернення до суду з позовом про визнання права на майно і про звільнення майна з-під арешту належить особі, яка вважає себе власником спірного майна.

Відповідно до ст. 328 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів.

Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Стаття 17 Закону України від 2 жовтня 1992 р. № 2654-ХІІ «Про заставу» надає право заставодавцю розпоряджатись заставленим майном, якщо інше не передбачено законом чи договором. При цьому заставодавець може відчувувати заставлене майно тільки за згодою заставодержателя.

*Ухвала колегії суддів судової палати у цивільних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 14 вересня 2011 р.*

(в и т я г)

Р. звернувся до суду з позовом до ПАТ КБ «ПриватБанк» (далі — Банк), К.В., третя особа: відділ ДВС Ізяславського районного управління юстиції про звільнення майна з-під арешту та визнання на нього права власності.

Посилався на те, що 2 березня 2010 р. державний виконавець відділу ДВС Ізяславського районного управління юстиції при примусовому виконанні виконавчого листа № 2-233-09, виданого Ізяславським районним судом про стягнення з К.В. на користь Банку заборгованості за кредитним договором у сумі 50 340 грн 64 коп., описав його особисте майно, придбане в К.П.: а саме пилораму стрічкову, автоматичний заточувальний пристрій, станок обрізний, станок торцювальний.

Рішенням Ізяславського районного суду Хмельницької області від 12 серпня 2010 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Хмельницької області від 20 грудня 2010 р., позов задоволено.

У касаційній скарзі Банк, посилаючись на невідповідність висновків суду обставинам справи, незастосування закону, який підлягав застосуванню, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права, ставив питання про скасування судових рішень та про направлення на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та вивчивши обставини, необ-

хідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції, вважає, що касаційна скарга підлягає задоволенню.

Судом встановлено, що 2 березня 2010 р. державним виконавцем відділу ВДВС Ізяславського районного управління юстиції при примусовому виконанні виконавчого листа № 2-233-09, виданого Ізяславським районним судом про стягнення з К.В. на користь Банку заборгованості в сумі 50 340 грн 64 коп., складено акт опису та арешту майна: пилорами стрічкової ЮКАС вартістю 30 000 грн, автоматичного заточного пристрою вартістю 1 800 грн, станка обрізного вартістю 4 800 грн, станка торцювально-маятникового вартістю 3 500 грн. Майно, включене до акта опису, знаходиться у приміщенні будівлі пилорами.

Згідно з договором від 10 липня 2008 р. К.В. продав, а К.П. придбав пилораму стрічкову ЮКАС, автоматичний заточний пристрій, станок обрізний, станок торцювально-маятниковий, розвідний пристрій.

Згідно з договором від 17 липня 2008 р. вказане вище майно передано у заставу Банку в якості забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, укладеним між К.В. та Банком на суму 50 000 грн.

Згідно з договором від 7 жовтня 2008 р. К.В. продав, а Р. придбав вказане вище рухоме майно: пилораму стрічкову ЮКАС, автоматичний заточний пристрій, станок обрізний, станок торцювально-маятниковий, розвідний пристрій.

Посилаючись на те, що право власності на майно, передане в заставу на забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, перейшло від боржника до іншої особи, суд дійшов висновку, що майно підлягає звільненню з-під арешту на підставі ст. 59 Закону та ст. 328 ЦК України. Погодився з цим і апеляційний суд.

Але з такими висновками судів погодитися не можна.

Згідно зі ст. 59 Закону особа, яка вважає, що майно, на яке накладено арешт, належить їй, а не боржникові, може звернутися до суду з позовом про визнання права на майно і про звільнення майна з-під арешту.

Виходячи зі змісту наведеної норми Закону, право на звернення до суду з позовом про визнання права на майно і про звільнення майна з-під арешту належить особі, яка вважає себе власником спірного майна.

Наведене свідчить про те, що суд, розглядаючи такий позов, повинен повно та всебічно встановити обставини, на які посилається позивач, щодо виникнення права власності на спірне майно, і ці обставини позивач має довести належними та допустимими доказами відповідно до ст. 60 ЦПК України.

Відповідно до ст. 328 ЦК України право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема із правочинів.

Право власності вважається набутим правомірно, якщо інше прямо не випливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом.

Стаття 17 Закону України «Про заставу» надає право заставодавцю розпоряджатись заставленим майном, якщо інше не передбачено законом чи договором. При цьому заставодавець може відчужувати заставлене майно тільки за згодою заставодержателя.

Розглядаючи позов Р. про звільнення майна з-під арешту та визнання на нього права власності, суди наведених норм закону не врахували, в порушення вимог ст. 214 ЦПК України обставин набуття Р. права власності на спірне майно не дослідили, не взяли до уваги, що майно, на яке Р. вимагає визнати право власності та виключити з акта опису, є заставленим майном згідно з договором від 17 липня 2008 р., отже, його відчуження та перехід на нього права власності могло мати місце лише за згодою заставодержателя — Банку.

Наведене свідчить про те, що суди постановили рішення на підставі не повно встановлених обставин, що мають значення для правильного вирішення справи, а тому судові рішення підлягають скасуванню, а справа — направленню на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК України, колегія суддів касаційну скаргу Банку задовольнила.

Рішення Ізяславського районного суду Хмельницької області від 12 серпня 2010 р. та ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 20 грудня 2010 р. скасувала.

Справу направила на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

За змістом ст. 77 КК України, якщо суд дійде висновку про звільнення винного від відбування покарання з випробуванням, то додаткове покарання у вигляді конфіскації майна не може бути призначене

*Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 17 травня 2011 р.*

(в и т я г)

Вироком Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 25 листопада 2010 р. З.Т. засуджено за ч. 3 ст. 307 КК України із застосуванням ст. 69 КК України на 5 років позбавлення волі без конфіскації майна.

На підставі ст. 75 КК України З.Т. звільнено від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком 3 роки та покладено на неї обов'язок, передбачений п. 2 ч. 1 ст. 76 КК України.

Стягнуто з З.Т. судові витрати у сумі 617 грн 82 коп. за проведення експертиз.

З.Т. визнано винною у злочині, вчиненому за таких обставин.

25 березня 2010 р., приблизно о 20 год. 20 хв., З.Т., перебуваючи за місцем свого проживання у с. Сутківці Ярмолинецького району, незаконно збула за 500 грн оперативному закупнику наркотичну речовину у вигляді сухої макової соломки вагою 201,6 г та 8,28 г канабісу (марихуани), які вона незаконно придбала, виготовила та зберігала з метою збуту.

25 квітня 2010 р., приблизно об 11 год. 25 хв., З.Т., перебуваючи за місцем свого проживання, повторно незаконно збула за 700 грн оперативному закупнику наркотичну речовину у вигляді сухої макової соломки вагою 208,4 г та 35,7 г канабісу (марихуани), які незаконно виготовила і зберігала з метою збуту.

Крім того, 25 квітня 2010 р. у період часу з 12 год. 10 хв. до 13 год. 30 хв. працівниками міліції за місцем проживання З.Т. на горищі її житлового будинку було виявлено та вилучено 626 г висушеної макової соломки та 4 623,9 г канабісу (марихуани) у сухому стані.

Відповідно до висновку експерта від 8 квітня 2010 р. № 309 та від 27 квітня 2010 р. № 316, наркотична речовина у вигляді макової соломки є особливо небезпечним наркотичним засобом — маковою соломкою — загальною масою 1 036 г, яка містить морфін та кодеїн, а інша наркотична речовина містить тетрагідроканнабінол і є канабісом (марихуаною), маса якої в перерахунку на висушену речовину становить 4 667,88 г, що згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 1 серпня 2000 р. № 188 є особливо великим розміром.

Вироком Апеляційного суду Хмельницької області від 11 лютого 2011 р. вирок Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 25 листопада 2010 р. щодо З.Т. у частині призначеного їй покарання скасовано та постановлено новий вирок, яким З.Т. за ч. 3 ст. 307 КК України, із застосуванням ст. 69 КК України, призначено 3 роки позбавлення волі з конфіскацією майна, яке є її власністю, крім житла. У решті вирок місцевого суду щодо З.Т. залишено без зміни.

У касаційній скарзі прокурором порушено питання про скасування вироку апеляційного суду щодо З.Т. та направлення справи на новий апеляційний розгляд у зв'язку з істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону та невідповідністю призначеного покарання тяжкості злочину й особі засудженої внаслідок м'якості. При цьому прокурор зазначає, що апеляційний суд, призначаючи З.Т. покарання із врахуванням вимог ст. 69 КК України та констатуючи факт недотримання місцевим судом вимог ст. 65 КК України, у своєму вирок не вказав, які саме обставини стали підставою для призначення засудженій покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої ч. 3 ст. 307 КК України, своє рішення належним чином не мотивував.

У касаційній скарзі захисник Д.А. просить вирок щодо засудженої З.Т. змінити, звільнити її від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України, посилаючись на те, що вона має на утриманні доньку Д., у якої виявлено онкологічне захворювання (остеогенна саркома верхньої третини правої плечової кістки II ступеня), їй встановлена II група інвалідності, вона перебуває на стаціонарному лікуванні в Національному інституті раку. 8 лютого 2011 р. їй зроблено чергову хірургічну операцію і засуджена як мати постійно знаходиться біля неї та здійснює догляд за нею. Тому захисник вважає, що ці обставини є такими, що дають підстави для звільнення З.Т. від відбування покарання з випробуванням відповідно до вимог ст. 75 КК України.

Заслухавши доповідача, думку прокурора, який підтримав касаційну скаргу прокурора та заперечував проти касаційної скарги захисника, пояснення захисника Д.А., який просив задовольнити його скаргу та заперечував проти касаційної скарги прокурора, а також пояснення самої засудженої, яка щиро кається у вчиненні злочину, посилаючись на тяжку хворобу доньки та постійний нагляд за нею, просить задовольнити касаційну скаргу свого захисника, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційних скарг, колегія суддів вважає, що задоволенню підлягає лише касаційна скарга захисника.

Як вбачається із матеріалів справи, висновки судів першої та апеляційної інстанції про винність засудженої З.Т. у незаконному виготовленні, придбанні, зберіганні та незаконному збуті наркотичних засобів, вчинених повторно, предметом яких були особливо небезпечні наркотичні засоби та в

особливо великих розмірах, а також кваліфікація її дій за ч. 3 ст. 307 КК України є правильними й у касаційних скаргах прокурором та захисником не оспорується.

Відповідно до вимог ст. 69 КК України, за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України.

Як видно з матеріалів справи, суд першої інстанції з урахуванням обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого З.Т. злочину, призначив їй за ч. 3 ст. 307 КК України із застосуванням ст. 69 КК України покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років, від якого звільнив її на підставі ст. 75 КК України.

Апеляційний суд, скасовуючи вирок місцевого суду в частині звільнення З.Т. від відбування призначеного їй покарання на підставі ст. 75 КК України та постановляючи свій вирок, визнав таке покарання невідповідним ступеню тяжкості злочину та її особі, але враховуючи щире каяття, сприяння розкриттю злочину, позитивну характеристику, скрутне матеріальне та сімейне становище, дійшов висновку про те, що покарання за ч. 3 ст. 307 КК України має бути призначене З.Т. із застосуванням вимог ст. 69 КК України, але у виді реального позбавлення волі.

Тому доводи прокурора про те, що апеляційний суд всупереч вимог ст. 65 КК України призначив З.Т. за ч. 3 ст. 307 КК України покарання із застосуванням ст. 69 КК України, не мотивувавши належним чином своє рішення, колегія суддів вважає необґрунтованими.

Водночас колегія суддів вважає, що касаційна скарга захисника підлягає задоволенню з таких підстав. Враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу засудженої З.Т., її сімейне становище, а саме те, що її донька Д., яка проживає без батька, хворіє на остеогенну саркому верхньої третини правої кістки II ступеня, визнана інвалідом II групи, перебуває на лікуванні в Національному інституті раку, 8 лютого 2011 р. їй зроблено чергову хірургічну операцію та вона потребує постійного догляду, а окрім матері інших близьких родичів Д. немає, колегія суддів доходить висновку про можливість звільнення засудженої З.Т. від призначеного їй покарання з випробуванням.

З урахуванням наведеного вирок апеляційного суду підлягає зміні, а засуджена З.Т. — звільненню від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України з іспитовим строком 3 роки та покладенням на неї обов'язків, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 76 КК України.

Оскільки З.Т. звільняється від відбування призначеного їй покарання на підставі ст. 75 КК України, із вироку апеляційного суду підлягає виключенню застосування до неї додаткового покарання у виді конфіскації майна відповідно до вимог ст. 77 КК України.

На підставі наведеного, керуючись статтями 394–396 КПК України, колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ касаційну скаргу прокурора залишила без задоволення, а касаційну скаргу захисника Д.А. задовольнила.

Вирок Апеляційного суду Хмельницької області від 25 листопада 2010 р. щодо З.Т. змінила, на підставі ст. 75 КК України звільнила її від відбування призначеного покарання за ч. 3 ст. 307 КК України з випробуванням з іспитовим строком 3 роки та поклала на неї обов'язки, передбачені п. 2 ч.1 ст. 76 КК України.

На підставі ст. 77 КК України виключила із резолютивної частини вироку застосування до З.Т. додаткового покарання у виді конфіскації майна.

Дії особи перекваліфіковані з ч. 3 ст. 191 КК України на ч. 1 ст. 191 КК України, оскільки нею вчинено продовжуваний злочин, який складається з декількох тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром.

*Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 19 травня 2011 р.*

(в и т я г)

Вироком Ленінського районного суду м. Севастополя від 18 жовтня 2010 р. Х.Ю. засуджено за ч. 3 ст. 191 КК України на 3 роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з організаційно-розпорядчими функціями на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності строком 3 роки зі звільненням на підставі ст. 75 КК України від відбування основного покарання з іспитовим строком 3 роки.

На підставі ч. 4 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом часткового складання призначеного покарання і не відбутого покарання, призначеного вироком Київського районного суду м. Сімферополя від 3 серпня 2009 р., остаточно призначено 5 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, а також пов'язані з повною матеріальною відповідальністю, забезпеченням цілісності та схоронності ввірених грошових коштів, матеріальних засобів, з розрахунками готівкових грошових засобів на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності строком 3 роки.

Відповідно до вимог ст. 75 КК України Х.Ю. звільнено від відбування покарання з випробуванням із встановленням іспитового строку 3 роки та покладенням на неї обов'язків, передбачених пунктами 2, 3, 4 ст. 76 КК України.

Постановлено стягнути з Х.Ю. на користь М.А. 32 013,61 грн на відшкодування матеріальної шкоди та 30 000 грн — моральної шкоди.

Х.Ю. визнано винною у злочині, вчиненому за таких обставин.

Обіймаючи відповідно до наказу № 7 від 1 червня 2007 р. посаду менеджера з продажу ВАТ «Магнат-Плюс» (згідно з договором про сумісну діяльність від 1 червня 2007 р., укладеним між ПП М. та ВАТ «Магнат-Плюс»), будучи матеріально відповідальною особою, здійснюючи прийом замовлень від приватних підприємців на поставку продукції ПП М., поставку вказаної продукції, збір грошових коштів за поставлений товар та передачу їх у касу підприємства, протиправно, реалізуючи єдиний злочинний умисел, спрямований на заволодіння грошовими коштами ПП М. у період з 1 червня 2007 р. по 31 грудня 2008 р., перебуваючи у м. Севастополі на «Центральному ринку», отримала від ПП Ш. — 2 303,91 грн, ПП В. — 690,34 грн, ПП Д. — 962,43 грн, ПП С. — 4 558,99 грн, ПП К. — 748,83 грн, ПП Г. — 307,87 грн, ПП К. — 1 078,04 грн, ПП Л. — 1 804,85 грн, ПП О. — 1 216,79 грн, ПП Л. — 130 грн, ПП М. — 2 041,17 грн, ПП Г. — 527,31 грн, ПП Т. — 933,16 грн, ПП С. — 424,456 грн, ПП Д. — 2 342,4 грн; перебуваючи на ринку в Інкермані, розташованому на Сімферопольському шосе, отримала від ПП Кр. — 488,69 грн, ПП Ж. — 395,35 грн; перебуваючи у магазині отримала від ПП Гр. — 172,60 грн, від ПП Га. — 1 060,23 грн; перебуваючи на 5-му кілометрі Балаклавського шосе (ринок Кільце), отримала від ПП Л. — 790,26 грн, ВАТ «Фіш» — 300 грн, ПП Г. — 1 000 грн, ПП К. — 338,81 грн, ПП М. — 250 грн, М. — 421,59 грн, ПП Кл. — 3 520,82 грн, ПП М. — 699,55 грн, ПП Р. — 1 316,79 грн, кафе — 934,30 грн; перебуваючи на ринку «Юмашевський» отримала від ПП Ко. — 252,97 грн, за раніше поставлену ПП М. продукцію, однак вказані грошові кошти в касу підприємства не внесла, розпорядилася ними. У результаті цього в період з 1 червня 2007 р. по 31 грудня 2008 р. Х.Ю., будучи матеріально відповідальною особою, діючи з корисливих мотивів, незаконно присвоїла ввірені їй на підставі обійманої посади грошові кошти ПП М. на загальну суму 32 013,61 грн, чим спричинила цьому підприємцеві шкоду.

Задовольняючи частково апеляції прокурора, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, та потерпілої, Апеляційний суд м. Севастополя 11 січня 2011 р. вирок суду першої інстанції скасував у частині призначеного Х.Ю. покарання та постановив новий вирок, яким їй призначено покарання за ч. 3 ст. 191 КК України на 3 роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, а також пов'язані з повною матеріальною відповідальністю, забезпеченням цілісності та схоронності грошових коштів, матеріальних засобів, з розрахунками готівкових грошових коштів на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності строком 3 роки.

На підставі ч. 4 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів до призначеного покарання їй частково приєднано покарання, призначене вироком

Київського районного суду м. Сімферополя від 3 серпня 2009 р., і остаточно призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 4 роки 6 місяців з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, а також пов'язані з повною матеріальною відповідальністю, забезпеченням цілісності та схоронності ввірених грошових коштів, матеріальних засобів, з розрахунками готівкових грошових засобів на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності строком 3 роки.

Відповідно до ст. 75 КК України Х.Ю. звільнено від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням із встановленням іспитового строку на 3 роки та покладенням на неї обов'язків, передбачених пунктами 2, 3, 4 ст. 76 КК України. У решті вирок залишено без зміни.

У поданій касаційній скарзі прокурор просить вирок апеляційного суду скасувати та направити справу на новий апеляційний розгляд, посилаючись на істотне порушення кримінально-процесуального закону та невідповідність призначеного покарання ступеню тяжкості вчиненого злочину та особі, засудженої внаслідок м'якості. Вказує на безпідставність застосування ст. 75 КК України. Крім того, прокурор зазначає, що суд апеляційної інстанції порушив вимоги ст. 365 КПК України, бо призначив на підставі ч. 4 ст. 70 КК України покарання менше, ніж призначив суд першої інстанції, що є підставою для скасування вироку.

У змінах до касаційної скарги прокурор вказує на неправильну кваліфікацію дій засудженої за ч. 3 ст. 191 КК України та пропонує перекваліфікувати її дії на ч. 1 ст. 191 КК України, бо кваліфікуюча ознака злочину — повторність — відсутня.

Заслухавши доповідь судді, пояснення прокурора, яка підтримала касаційну скаргу частково і просила вирок змінити та лише перекваліфікувати дії засудженої з ч. 3 на ч. 1 ст. 191 КК України, а в решті вирок залишити без зміни, пояснення засудженої, яка погодилася з міркуваннями прокурора в касаційній інстанції, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з таких підстав.

Висновки суду про доведеність винуватості засудженої Х.Ю. у вчиненні злочину, передбаченого ст. 191 КК України, відповідають фактичним обставинам справи і ґрунтуються на наведених у вирок доказів, які судом належно досліджені й оцінені.

Подія злочину, доведеність винуватості Х.Ю. в касаційній скарзі не оспорується.

Проте доводи в доповненнях до касаційної скарги прокурора про неправильну кваліфікацію дій Х.Ю. за ч. 3 ст. 191 КК України, а саме за кваліфікуючою ознакою — повторність — заслуговують на увагу.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 КК України повторність відсутня у разі вчинення продовжуваного злочину, який складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром.

Як встановив суд у мотивувальній частині вироку, Х.Ю. діяла з єдиним злочинним наміром, спрямованим на заволодіння грошовими коштами ПП М. у період часу з 1 червня 2007 р. по 31 грудня 2008 р. Сума завданої шкоди розрахована також на підставі неодноразових дій Х.Ю., пов'язаних із привласненням грошових коштів у зазначений період.

За таких обставин у діях Х.Ю. відсутня кваліфікуюча ознака вчинення злочину — повторність, оскільки вона вчинила продовжуваний злочин, а тому її дії підлягають перекваліфікації з ч. 3 на ч. 1 ст. 191 КК України.

Водночас доводи прокурора про необґрунтоване застосування до призначеного Х.Ю. покарання ст. 75 КК України, позбавлені підстав.

Як вбачається з матеріалів справи, суд апеляційної інстанції під час вирішення цього питання, відповідно до вимог ст. 65 КК України, врахував ступінь тяжкості вчиненого Х.Ю. злочину, дані про її особу, яка позитивно характеризується, те, що вона щиро розкаялася у вчиненому, повністю відшкодувала шкоду потерпілій М.А., та дійшов правильного висновку про можливість застосування до призначеного їй покарання ст. 75 КК України.

На підтримку такого рішення суду колегія суддів зважає на відсутність у справі обставин, які обтяжують покарання засудженої та її досить молодий вік. А отже, підстав для скасування вироку за м'якістю призначеного засудженій покарання, про що йдеться у касаційній скарзі прокурора, немає.

Необґрунтованими також є посилення прокурора на порушення апеляційною інстанцією вимог ст. 365 КПК України, оскільки вирок суду першої інстанції в частині призначеного покарання був скасований, то апеляційний суд постановив новий вирок та не пов'язаний з доводами прокурора щодо міри покарання.

Істотних порушень вимог кримінально-процесуального закону, які є підставою скасування вироку апеляційного суду, не встановлено.

На підставі цього касаційна скарга прокурора підлягає частковому задоволенню, а вирок апеляційного суду та вирок суду першої інстанції в порядку ст. 395 КПК України зміні.

Вирок суду першої інстанції підлягає зміні в порядку ст. 395 КПК України, оскільки у касаційній скарзі прокурора питання про це не ставилося, а вирок суду першої інстанції скасовано апеляційним судом лише в частині призначеного покарання.

На підставі наведеного, керуючись статтями 394–396 КПК України, колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ касаційну скаргу прокурора, який брав участь у розгляді справи судом апеляційної інстанції, задовольнила частково.

Вирок Апеляційного суду м. Севастополя від 11 січня 2011 р. та в порядку ст. 395 КПК України вирок Ленінського районного суду м. Севастополя від 18 жовтня 2010 р. щодо засудженої Х.Ю. змінила.

Дії Х.Ю. перекваліфікувала з ч. 3 ст. 191 на ч. 1 ст. 191 КК України і призначила їй покарання за цим законом на 2 роки 6 місяців позбавлення волі із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, а також пов'язані з повною матеріальною відповідальністю, забезпеченням цілісності та схоронності ввірених грошових коштів, матеріальних засобів, з розрахунками готівкових грошових коштів на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності строком 3 роки.

Зазначила, що на підставі ч. 4 ст. 70 КК України варто вважати Х.Ю. засудженою за сукупністю злочинів шляхом часткового приєднання невідбутого покарання, призначеного вироком Київського районного суду м. Сімферополя від 3 серпня 2009 р. — на 3 роки 6 місяців позбавлення волі із позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, а також пов'язані з повною матеріальною відповідальністю, забезпеченням цілісності та схоронності ввірених грошових коштів, матеріальних засобів, з розрахунками готівкових грошових засобів на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форм власності строком 3 роки.

Відповідно до вимог ст. 75 КК України Х.Ю. звільнено від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням із встановленням іспитового строку на 3 роки та покладенням на неї обов'язків, передбачених пунктами 2–4 ст. 76 КК України.

Вирок районного суду скасовано, а справу направлено на новий судовий розгляд, оскільки суд розглянув справу у порушення вимог, передбачених ч. 3 ст. 299 КПК України. Крім того, суд, визначаючи щире каяття винного як обставину, що пом'якшує покарання, не врахував того, що особа вину визнала лише частково.

*Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 19 травня 2011 р.*

(в и т я г)

Вироком Кам'янобродського районного суду м. Луганська від 29 червня 2010 р. М.О. засуджено за ч. 1 ст. 122 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до 510 грн штрафу.

М.О. визнано винним у злочині, вчиненому за таких обставин.

25 жовтня 2009 р. М.О. у м. Луганську, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, під час сварки з А.Т. на ґрунті особистих неприязних стосунків штовхнув її на підлогу та, утримуючи на підлозі, умисно завдав їй два удари коліном по ребрах, спричинивши тілесні ушкодження середньої тяжкості.

В апеляційному порядку справа не розглядалася.

У касаційній скарзі прокурор посилається на безпідставне призначення судом М.О. покарання із застосуванням ст. 69 КК України. Вважає, що суд не повною мірою врахував особу винного та тяжкість вчиненого злочину. Зазначає, що суд розглянув справу за скороченою процедурою у порядку ч. 3 ст. 299 КПК України, незважаючи на неповне визнання М.О. своєї вини та деякі суперечності, які мали бути досліджені у судовому засіданні. Просить скасувати вирок і направити справу на новий судовий розгляд.

Заслухавши доповідача, думку прокурора, який підтримав касаційну скаргу, перевіrivши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів вважає, що вона підлягає задоволенню з таких підстав.

Відповідно до вимог ст. 299 КПК України суд вправі, якщо проти цього не заперечують учасники судового розгляду, визнати недоцільним дослідження доказів стосовно тих фактичних обставин справи та розміру цивільного позову, які ніким не оспорується.

Із показань М.О. вбачається, що вину він визнав не повністю, оскільки вважав, що завдав потерпілій лише один удар з необережності під час їхнього спільного падіння на підлогу, що не відповідає фактичним обставинам справи, які визнані судом доведеними. Водночас показання потерпілої А.Т. щодо умисного спричинення ним тілесних ушкоджень узгоджуються з встановленими судом фактичними обставинами справи.

Отже, суд розглянув справу за скороченою процедурою у порядку ч. 3 ст. 299 КПК України, попри суперечності, які мали бути досліджені у судовому засіданні.

Крім того, із протоколу судового засідання вбачається, що потерпілій, яка була присутня у судовому засіданні, не було надано слово у судових дебатах та не з'ясовано її думку щодо покарання засудженого.

Під час призначення М.О. покарання суд у вирокі послався на пом'якшуючу та обтяжуючу його вину обставини: щире каяття й сприяння розкриттю злочину та вчинення злочину у стані алкогольного сп'яніння, а також дані про його особу: позитивні характеристики та відсутність попередніх судимостей.

Водночас, на думку колегії суддів, зазначені обставини не можна вважати такими, що істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину й дають підстави для призначення покарання більш м'якого за видом, не передбаченого санкцією ч. 1 ст. 122 КК України. Крім того, на підставі показань М.О., зафіксованих у протоколі судового засідання та викладених у

вироку, не можна зробити висновок про його щире каяття та визнання вини у повному обсязі. Тому колегія суддів вважає, що обране М.О. покарання із застосуванням ст. 69 КК України у вигляді штрафу є недостатньо мотивованим, не відповідає тяжкості вчиненого злочину та особі засудженого і є занадто м'яким.

З огляду на викладене вирок суду щодо М.О. підлягає скасуванню, а справа — направленню на новий судовий розгляд, під час якого суду необхідно врахувати наведене у цій ухвалі, перевірити доводи, викладені у касаційній скарзі прокурора, і за умови підтвердження обсягу обвинувачення, в якому його визнано винним за цим вироком, прийняти рішення, яке б відповідало вимогам кримінального та кримінально-процесуального законів.

На підставі наведеного, керуючись статтями 394–396 КПК України, колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ касаційну скаргу прокурора задовольнила.

Вирок Кам'янобродського районного суду м. Луганська від 29 червня 2010 р. щодо М.О. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд.

Напад на продавця магазину з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, не визнаний поєднаним із проникненням в інше приміщення чи сховище, а тому дії засудженого перекваліфіковані з ч. 3 на ч. 1 ст. 187 КК України.

*Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
від 26 травня 2011 р.*

(в и т я г)

Вироком Деснянського районного суду м. Києва від 7 жовтня 2010 р. Ш.С. засуджено за ч. 3 ст. 187 КК України із застосуванням ст. 69 КК України до позбавлення волі строком на 5 років без конфіскації майна, яке є власністю засудженого.

Ш.С. визнано винним у злочині, вчиненому за таких обставин.

30 червня 2010 р., приблизно о 22 год., перебуваючи в м. Києві, з метою заволодіння чужим майном Ш.С. проник у магазин, де, вимагаючи передачі грошей, вчинив напад на продавця Б.І., погрожуючи при цьому застосуванням насильства, небезпечного для життя та здоров'я, а саме — погрожуючи пістолетом системи револьвер моделі «SAFARI Mod 820G», калібру 9 мм, здійснив 2 постріли у напрямку вітрини магазину. Злякавшись, потерпіла

Б.І. почала голосно кликати на допомогу, після чого Ш.С., побоюючись бути затриманим, з місця вчинення злочину зник.

Ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 22 грудня 2010 р. вирок Деснянського районного суду м. Києва від 7 жовтня 2010 р. залишено без змін.

У касаційній скарзі прокурор, не оскаржуючи доведеність винності Ш.С., порушує питання про зміну вироку Деснянського районного суду м. Києва від 7 жовтня 2010 р. та ухвали Апеляційного суду м. Києва від 22 грудня 2010 р. у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону. При цьому посилається на те, що суд першої інстанції безпідставно кваліфікував дії Ш.С. за ч. 3 ст. 187 КК України як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбою), поєднаний з проникненням у приміщення, оскільки в діях засудженого відсутні ознаки проникнення як до приміщення магазину в цілому, так і за магазинний прилавок, а тому його дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 187 КК України.

Заслухавши доповідь судді, думку прокурора, який підтримав касаційну скаргу прокурора та запропонував пом'якшити покарання засудженому до 4 років позбавлення волі у зв'язку зі зменшенням обсягу обвинувачення, перевіривши матеріали справи та обговоривши доводи касаційної скарги, колегія суддів вважає, що скарга прокурора підлягає задоволенню.

Як видно з матеріалів справи, висновок суду про доведеність винності Ш.С. у вчиненні зазначеного у вирокі злочину відповідає фактичним обставинам справи і ґрунтується на зібраних у справі доказах, що у касаційній скарзі не заперечується.

Щодо доводів прокурора про неправильне застосування кримінального закону, а саме безпідставне інкримінування такої кваліфікуючої ознаки, як проникнення у приміщення, то вони є обґрунтованими.

Так, Ш.С. визнаний винним у вчиненні нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаного з погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу (розбою), поєднаного з проникненням у приміщення.

Проте відповідно до роз'яснень п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. під проникненням, зокрема у приміщенні, слід розуміти незаконне вторгнення будь-яким способом. Тоді як з матеріалів справи вбачається, що Ш.С. зайшов до приміщення магазину, коли магазин працював та коли вхід сторонніх осіб до нього був вільним. Тільки після цього він підійшов до прилавка та направив на потерпілу пістолет з вимогою віддати гроші, а за прилавок не заходив (а. с. 162).

Таким чином, у діях засудженого відсутні ознаки незаконного проникнення у приміщення магазину.

З урахуванням наведеного підстави для кваліфікації інкримінованого Ш.С. розбою за кваліфікуючою ознакою «проникнення у приміщення» відсутні, у зв'язку з чим вона підлягає виключенню з обвинувачення за вироком суду першої інстанції та з ухвали апеляційного суду, а злочинні дії Ш.С. необхідно перекваліфікувати з ч. 3 на ч. 1 ст. 187 КК України.

Беручи до уваги дані про особу засудженого Ш.С., який позитивно характеризується за місцем проживання, має на утриманні батьків похилого віку, визнав вину, щиро покаявся, активно сприяв розкриттю злочину, а також, враховуючи відсутність претензій з боку потерпілої Б.І., приватного підприємця — власника магазину Я.О. та зменшення обсягу обвинувачення, колегія суддів вважає за необхідне пом'якшити покарання Ш.С. та призначити йому покарання у виді позбавлення волі строком на 4 роки, задовольнивши і в цій частині уточнену касаційну скаргу прокурора.

На підставі наведеного, керуючись статтями 394–396 КПК України, колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ касаційну скаргу прокурора задовольнила.

Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 7 жовтня 2010 р. та ухвалу Апеляційного суду м. Києва від 22 грудня 2010 р. щодо Ш.С. змінила, перекваліфікувала його дії з ч. 3 на ч. 1 ст. 187 КК України.

Призначила Ш.С. покарання за ч. 1 ст. 187 КК України у виді позбавлення волі строком на 4 роки.

АНАЛІЗ ДАНИХ СУДОВОЇ СТАТИСТИКИ ЩОДО РОЗГЛЯДУ СПРАВ І МАТЕРІАЛІВ МІСЦЕВИМИ ЗАГАЛЬНИМИ СУДАМИ, АПЕЛЯЦІЙНИМИ СУДАМИ ОБЛАСТЕЙ, МІСТ КИЄВА ТА СЕВАСТОПОЛЯ, АПЕЛЯЦІЙНИМ СУДОМ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ У І ПІВРІЧЧІ 2011 р.

Відповідно до ст. 32 Закону України від 7 липня 2011 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» до повноважень вищого спеціалізованого суду належить аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою одного застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики.

У I півріччі 2011 р. збільшилася кількість справ і матеріалів, що надійшли на розгляд до місцевих загальних судів. Така тенденція зумовлена, як і в попередні звітні періоди, значним надходженням справ зі спорів із приводу реалізації публічної політики у сферах зайнятості населення та соціального захисту громадян, що розглядалися судами упродовж I півріччя 2011 р. у порядку адміністративного судочинства.

Так, упродовж звітнього періоду до судів першої інстанції надійшло 4 млн 081 тис. справ і матеріалів, що на 31,1 % більше, ніж у попередньому звітному періоді (3 млн 112 тис.). До апеляційних судів областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційного суду Автономної Республіки Крим (далі — апеляційні суди) для перегляду в апеляційному порядку у I півріччі 2011 р. надійшло 205 тис. справ за апеляційними скаргами, що майже на 21,1 % менше, ніж у I півріччі 2010 р. (260 тис.).

У структурі справ і матеріалів, що надійшли до судів першої та апеляційної інстанцій, переважають справи і матеріали, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства (їх частка становить 51,3 %).

Навантаження на суддів

Разом зі зміною кількості надходження справ та матеріалів змінилось і навантаження на суддів. Так, середньомісячне надходження на одного суддю місцевого загального суду в I півріччі 2011 р. становило 153,6 справ і матеріалів, що на 30,6 % більше порівняно з аналогічним періодом 2010 р. (117,6).

Навантаження в апеляційних судах порівняно з I півріччям 2010 р. зменшилось на 21,1 %. Щомісячно у I півріччі 2011 р. на кожного суддю апеляційного суду надходило в середньому 21,7 справ і матеріалів (у I півріччі 2010 р. — 27,6).

Розгляд справ у порядку кримінального судочинства

У I півріччі 2011 р. на розгляді судів першої інстанції перебувало 152,9 тис. кримінальних справ (без урахування справ, повернутих у порядку статті 232 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК України), що на 3,5 % більше порівняно з I півріччям 2010 р. (147,7 тис. справ).

Протягом I півріччя 2011 р. судами розглянуто 94,2 тис. справ, що на 1,4 % більше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Із них 79,6 тис. або 84,5 % розглянуто з постановленням вироку, із закриттям провадження у справі — 9,1 тис. або 9,7 %. Повернуто справ судами на додаткове (досудове) розслідування при попередньому розгляді справи — 510 або 0,5 %, під час судового розгляду — 2 тис. або 2,1 %.

Призначено до розгляду з порушенням строків, передбачених статтею 241 КПК України, — 872 кримінальні справи або 0,9 % від загальної кількості розглянутих (у I півріччі 2010 р. — 0,6 %). Із них найбільше справ призначено місцевими загальними судами Одеської області — 212 кримінальних справ або 24,3 % від загальної кількості призначених до розгляду з порушенням строків, передбачених ст. 241 КПК України. Місцевими загальними судами Івано-Франківської, Полтавської, Чернівецької областей та м. Севастополя всі кримінальні справи призначено до попереднього розгляду без порушень процесуальних строків.

Із порушенням строків, передбачених ст. 256 КПК України, — 2,3 тис. справ або 2,4 % (у I півріччі 2010 р. — 1,8 %). Найбільший відсоток кримінальних справ, призначених до розгляду з порушенням строків, зафіксовано в місцевих загальних судах: Харківської (16 %), Житомирської (13,3 %), Одеської (12,6 %), Донецької (12,1 %) областей. Слід зауважити, що місцевими загальними судами Тернопільської, Чернівецької області та м. Севастополя кримінальні справи призначено до розгляду з дотриманням зазначених строків.

У структурі кримінальних справ, що перебували у провадженні місцевих загальних судів, як і раніше, переважають злочини проти власності — 65,9 тис. справ, що становить 43,1 % від загальної кількості злочинів. Із них 44,4 тис. злочинів або 67,3 % становлять крадіжки.

Значну кількість кримінальних справ, що знаходилися на розгляді судів, становлять справи про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (24,3 тис. або 15,9 % від загальної кількості злочинів), злочини проти життя та здоров'я особи (12,1 тис. або 7,9 %), проти безпеки руху та експлуатації транспорту (7,8 тис. або 5,1 %), проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (6,9 тис. або 4,5 %), у сфері службової діяльності (6,7 тис. або 4,4 %).

За результатами судового розгляду кримінальних справ звільнено з-під варту із залу судового засідання 2,5 тис. осіб, що на 15,8 % менше, ніж у попередньому звітному періоді; взято під варту 4,3 тис. осіб (у I півріччі 2010 р. — 4,5 тис. осіб).

Звільнено судами під заставу 38 осіб (у I півріччі 2010 р. — 63 особи). Із загальної суми застави на користь держави звернуто 167,8 тис. грн (у I півріччі 2010 р. — 35,5 тис. грн) у зв'язку з тим, що обвинувачений, підсудний порушив узяті на себе зобов'язання.

У звітному періоді за неявку в судове засідання накладено штраф на 163 особи на суму майже 49,2 тис. грн.

Протягом I півріччя 2011 р. від злочинів потерпіло 64,1 тис. фізичних осіб. Із них переважна кількість — особи, яким завдано матеріальної та моральної шкоди (53,1 тис. або 82,9 % від загальної кількості потерпілих від злочинів). Кількість осіб, яким завдано шкоди здоров'ю, становила 8,9 тис.; загинуло від злочинів понад 2 тис. осіб. Серед потерпілих 57,6 % становлять чоловіки; за віком 95,7 % — особи від 18 років і старші.

Сума моральної та матеріальної шкоди за вироками судів, що у I півріччі 2011 р. набрали та не набрали законної сили, становила 738 млн 754 тис. грн, у тому числі фізичним особам — 343 млн 165 тис. грн.

На кінець звітнього періоду залишилися нерозглянутими 58,7 тис. справ або 38,4 % від загальної кількості тих, що перебували у провадженні судів упродовж звітнього періоду, із них 12,1 тис. або 20,7 % справ не розглянуто в термін понад 6 місяців (без урахування справ, провадження в яких зупинено). У 8,9 тис. кримінальних справ провадження зупинено, при цьому в 7,5 тис. або 84,5 % — у зв'язку з розшуком підсудного.

У I півріччі 2011 р. у провадженні судів перебувало 5,3 тис. скарг потерпілих, що надійшли до суду в порядку ст. 27 КПК України. Розглянуто 4,5 тис. скарг, із них у 1,4 тис. випадках порушено кримінальні справи.

Протягом звітнього періоду на 9 % зменшилася загальна кількість справ щодо вирішення питання про звільнення осіб від кримінальної відповідальності. Так, на розгляді в судах у звітному періоді знаходилось 71,6 тис. справ (у I півріччі 2010 р. — 8,7 тис. справ). Із них розглянуто (без урахування повернутих) 66,5 тис. справ, звільнено від кримінальної відповідальності 2,4 тис. осіб.

Слід зауважити, що у звітному періоді на розгляді судів першої інстанції перебувало 68,3 тис. справ (95,4 % від загальної кількості), щодо вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності щодо невстановленої особи, із них 63,9 тис. розглянуто, у тому числі задоволено 62,2 тис.

Наявність таких справ фактично залежить від роботи органів дізнання, досудового слідства та свідчить про показники нерозкриття злочинів протягом 15 років із дня їх вчинення.

У звітному періоді у провадженні судів першої інстанції перебувало 112,5 тис. справ за поданнями правоохоронних органів та 14,5 тис. скарг на їх дії і рішення. Кількість зазначених справ порівняно з I півріччям 2010 р. збільшилась на 11,7 %, а скарг — майже не змінилась (100,8 тис. справ та 14,5 тис. скарг відповідно). Більшість скарг на дії і рішення правоохоронних органів, як і у минулому звітному періоді, становлять скарги на дії і рішення про відмову в порушенні кримінальної справи (47 %) та порушення кримінальної справи (44,1 %). Розглянуто упродовж I півріччя 2011 р. (без урахування повернутих) понад 110 тис. справ за поданнями правоохоронних органів (із них 100,5 тис. задоволено) та 11,3 тис. скарг на їх дії і рішення (із них 3,8 тис. задоволено, при цьому 3,5 тис. скарг — на дії і рішення правоохоронних органів про порушення кримінальної справи та відмову в порушенні кримінальної справи).

У I півріччі 2011 р. порівняно з I півріччям 2010 р. на 3,1 % збільшилась кількість подань у порядку виконання судових рішень у кримінальних справах. Так, у провадженні судів перебувало 69,4 тис. подань (у I півріччі 2010 р. — 67,4 тис.). Розглянуто (без урахування повернутих) 62,4 тис. подань, із них задоволено майже 58,2 тис. або 93,1 % від загальної кількості розглянутих.

Упродовж звітного періоду в провадженні апеляційних судів перебувало 22,5 тис. справ за апеляціями на вироки, постанови, ухвали у кримінальних справах (у I півріччі 2010 р. — 20,3 тис.), що на 11,2 % більше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Розглянуто понад 18 тис. справ і матеріалів або 80 % від загальної кількості, що перебувала у провадженні, як і протягом I півріччя 2010 р.

Якість розгляду місцевими загальними судами кримінальних справ порівняно з аналогічним звітним періодом минулого року дещо погіршилась. Так, у I півріччі 2011 р. скасовано та змінено вироки стосовно 6,1 тис. осіб (у I півріччі 2010 р. — 5,2 тис.).

У звітному періоді, як і у I півріччі 2010 р., переважну частину справ, вироки в яких переглянуто за апеляційними скаргами, становлять справи про тяжкі злочини — 50,9 %, у яких 55,6 % вироків залишено апеляційними судами без змін.

Скасовано виправдувальні вироки щодо 149 осіб (у I півріччі 2010 р. — 135), із них із направленням справи на додаткове розслідування — щодо 26 осіб (у I півріччі 2010 р. — щодо 33 осіб).

Кількість суддів місцевих загальних судів, які за звітний період мали скасовані вироки, постанови, ухвали у кримінальних справах, становила 2 267, у тому числі вироки — 1 772 суддів або 44,6 % від загальної кількості скасованих. У I півріччі 2010 р. кількість суддів, які мали скасовані вироки, постанови, ухвали становила 2 099, у тому числі вироки — 1 563 судді або 46,6 %.

Апеляційними судами у звітному періоді постановлено 359 окремих ухвал (у I півріччі 2010 р. — 442), у тому числі 157 окремих ухвал за порушення закону, допущені судом першої інстанції (у I півріччі 2010 р. — 215).

Крім того, у провадженні апеляційних судів знаходилось 63 справи про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами (у I півріччі 2010 р. — 81 справа), із них 50 розглянуто (з урахуванням повернутих). Скасовано і змінено 43 судових рішення, із них 3 — з направленням справи на нове розслідування, 28 — із направленням справи на новий судовий розгляд, 9 — із закриттям провадження у справі, 3 судових рішення змінено.

Розгляд справ у порядку цивільного судочинства

У I півріччі 2011 р. у провадженні місцевих загальних судів перебувало майже 1 млн 207 тис. позовних заяв, заяв, скарг, подань, клопотань, судових доручень та справ, що розглядаються в порядку цивільного судочинства, що порівняно з I півріччям 2010 р. (1 млн 524 тис.) зменшилось на 317 тис. або на 20,8 %. Така тенденція викликана зменшенням кількості справ, пов'язаних із соціальними виплатами, що розглядались у 2010 р. у порядку цивільного судочинства, а наразі розглядаються у порядку адміністративного судочинства.

Із кожним звітним періодом спостерігається збільшення кількості заяв про видачу судового наказу, а кількість заяв про скасування судового наказу, навпаки, зменшується. Так, у I півріччі 2011 р. порівняно з I півріччям 2010 р. загальна кількість справ наказного провадження збільшилась на 58,5 тис. справ або на 89,5 % та становила 335,7 тис. справ, з них 316,6 тис. — заяви про видачу судового наказу, що на 91,3 % більше порівняно з минулим роком, та 19 тис. заяв про скасування судового наказу, що більше на 63,3 % порівняно з 2010 р. Загальна кількість виданих судових наказів становить 254,6 тис. або 88,3 % від кількості розглянутих заяв. Скасовано 12,9 тис. або 4,5 % всіх виданих судових наказів.

Кількість справ позовного провадження, що перебували у провадженні місцевих загальних судів у звітному періоді, зменшилась за рахунок справ, пов'язаних із соціальними виплатами, майже на 481 тис. справ або на 43,3 % порівняно з минулим роком і становила 628,3 тис. справ.

Загальна кількість справ окремого провадження продовжує зменшуватись. У I півріччі 2011 р. кількість таких справ, що перебували у проваджен-

ні, становила 46,8 тис. справ, що на 1,4 тис. справ або на 2,9 % менше порівняно з попереднім звітним періодом.

Незначно збільшилась кількість заяв про перегляд заочного рішення, заяв про забезпечення доказів, позову, які надійшли до суду до подання позовної заяви, заяв про перегляд рішень, ухвал суду чи судових наказів у зв'язку з нововиявленими обставинами. Так, у I півріччі 2011 р. у провадженні місцевих загальних судів знаходилось 15,5 тис. заяв про перегляд заочного рішення (у I півріччі 2010 р. — 15,2 тис.); 4,7 тис. заяв про забезпечення доказів, позову, які надійшли до суду до подання позовної заяви (у I півріччі 2010 р. — 5 тис.); 3,7 тис. заяв про перегляд рішень, ухвал суду чи судових наказів у зв'язку з нововиявленими обставинами (у I півріччі 2010 р. — 3,4 тис.); 7,1 тис. скарг на дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби (у I півріччі 2010 р. — 6,6 тис.).

Кількість судових доручень, що перебували у провадженні протягом звітного періоду, зменшилась на 11,7 % та становить 3,8 тис. судових доручень, у тому числі 1 тис. доручень іноземних судів (у I півріччі 2010 р. — 4,3 тис., із них доручень іноземних судів — 1 тис.).

Збільшилась кількість клопотань, заяв, подань у порядку виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб). Якщо у I півріччі 2010 р. їх кількість, що знаходилась у провадженні, становила 33,6 тис., то у I півріччі 2011 р. — майже 41,5 тис., що на 23,2 % більше.

Майже незмінною залишається кількість клопотань про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні, що перебували у провадженні місцевих загальних судів — 592 клопотань (у I півріччі 2010 р. — 596) та 185 заяв про відновлення втраченого судового провадження (у I півріччі 2010 р. — 159).

Кількість справ і матеріалів, розглянутих у порядку цивільного судочинства (з урахуванням повернутих, у прийнятті або у відкритті провадження яких відмовлено, залишено без розгляду), становить 866,6 тис. або 71,8 % від загальної кількості справ і матеріалів, що знаходились на розгляді. Із задоволенням позову (заяви, клопотання, подання, скарги, судового доручення) розглянуто майже 610 тис. справ або 50,5 % від загальної кількості розглянутих справ і матеріалів.

Серед розглянутих цивільних справ позовного провадження переважну частину становлять спори, що виникають із сімейних правовідносин (129,4 тис. або майже 33 %) та із договорів (122 тис. або 31 %). Велику кількість становлять також спори про спадкове право (34,1 тис. або 8,7 %), про право власності та інші речові права (32,3 тис. або 8,2 %). Серед справ окремого провадження, як і в попередньому звітному періоді, переважну кількість становлять справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення (27,2 тис. або 74,3 %).

Із порушенням процесуальних строків, встановлених Цивільним процесуальним кодексом України (далі — ЦПК України), у порядку цивільного судочинства розглянуто 76,1 тис. або майже 9 % від загальної кількості розглянутих справ і матеріалів (у I півріччі 2010 р. — 101 тис. або 11 %).

Найбільшу кількість справ позовного провадження із порушенням строків, встановлених ЦПК України, розглянуто місцевими загальними судами Дніпропетровської області (11 тис. або 16,9 %) та м. Києва (9,5 тис. або 14,7 %), тоді як усього по Україні із порушенням зазначених строків розглянуто 64,9 тис.

Кількість справ і матеріалів, розглянутих у порядку цивільного судочинства із фіксуванням судового процесу технічними засобами, становить 233,3 тис., хоча кількість розглянутих справ і матеріалів, що розглядаються в судому засіданні, становить 491,5 тис., тобто 258,2 тис. справ і матеріалів розглянуто без фіксування судового процесу.

Кількість нерозглянутих справ і матеріалів у звітному періоді порівняно з попереднім звітним періодом зменшилась на 6,7 %. Так, на кінець звітного періоду залишилися нерозглянутими в порядку цивільного судочинства 293,4 тис. або 24,3 % від загальної кількості справ і матеріалів, що перебували у провадженні упродовж I півріччя 2011 р. На кінець попереднього звітного періоду в залишку знаходилось 472,5 тис. справ і матеріалів або 31 % від справ і матеріалів, що перебували у провадженні у I півріччі 2010 р.

У I півріччі 2011 р. не розглянуто в термін понад 3 місяці (без урахування справ, провадження в яких зупинено) 61,4 тис. або 25 % усіх нерозглянутих цивільних справ позовного та окремого провадження (у I півріччі 2010 р. — 18,2 %). Найбільший відсоток нерозглянутих справ у термін понад 3 місяці (без урахування справ, провадження в яких зупинено) на кінець звітного періоду, як в попередні роки, зафіксовано в місцевих загальних судах Дніпропетровської області (22,8 %) та м. Києва (12,6 %).

Упродовж звітного періоду місцевими загальними судами постановлено 350 окремих ухвал у справах, що розглядаються в порядку цивільного судочинства (повідомлення про вжиті заходи надійшли лише щодо 153 ухвал); 245 ухвал про застосування заходів процесуального примусу, у тому числі у вигляді приводу — 105 ухвал, тимчасового вилучення доказів для дослідження судом — 87 ухвал, 46 ухвал про попередження та 7 — про видалення із залу судового засідання.

У провадженні апеляційних судів у I півріччі 2011 р. перебувало майже 92 тис. цивільних справ за апеляційними скаргами (у I півріччі 2010 р. — 244,3 тис.) та 451 заява про перегляд судових рішень у цивільних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами (у I півріччі 2010 р. — 378 заяв). Розглянуто (з урахуванням повернутих та залишених без розгляду) 76,8 тис. справ та заяв або 83,5 % від їх загальної кількості, а це на 42,8 % менше, ніж

у попередньому звітному періоді (40,7 %). Залишено без розгляду 4,7 тис. справ за апеляційними скаргами, повернуто — 11,5 тис., прийнято до розгляду — 61,6 тис. Закінчено апеляційне провадження у 55,5 тис. справ, у тому числі задоволено апеляційні скарги у 23,3 тис. справ.

Кількість справ, надісланих місцевими загальними судами до апеляційних судів із порушенням строків, передбачених ЦПК України, у I півріччі 2011 р. дещо зменшилась і становить 26,4 тис. (у I півріччі 2010 р. — 35,2 тис.).

Порушено терміни підготовки справи до розгляду щодо 190 справ за апеляційними скаргами.

Майже незмінною залишається кількість справ, у яких порушено терміни призначення до розгляду — 7,4 тис. (у I півріччі 2010 р. — 7,9 тис.). Як і в попередніх звітних періодах, найбільше справ призначено до розгляду із порушенням термінів Апеляційним судом Миколаївської області, а саме 99 % від загальної кількості прийнятих до розгляду справ, тобто майже кожен справу призначено до розгляду з порушенням встановлених термінів. Значну кількість справ призначено до розгляду з порушенням термінів апеляційними судами м. Києва (69,1 %) та Дніпропетровської області (34 %).

За наслідками перегляду рішень та ухвал судів першої інстанції за апеляційними скаргами залишено без змін 30,1 тис. судових рішень у цивільних справах, що становить 56,4 % від загальної кількості переглянутих рішень та ухвал.

Якість розгляду цивільних справ місцевими загальними судами порівняно з минулим звітним періодом дещо погіршилась. Так, кількість рішень місцевих загальних судів, скасованих або змінених в апеляційному порядку упродовж звітного періоду, становила 15,6 тис. або 40,2 % від загальної кількості рішень, переглянутих за апеляційними скаргами, що на 11,4 % більше, ніж у I півріччі 2010 р., а їхня питома вага від загальної кількості рішень, ухвалених судами першої інстанції за цей же період, становить 3,6 % (у I півріччі 2010 р. — 2,3 %).

Як і в попередні звітні періоди, найбільшу кількість скасованих рішень ухвалено місцевими загальними судами Херсонської області — 58,3 % від загальної кількості переглянутих рішень цих судів або 13,1 % від кількості рішень, ухвалених місцевими загальними судами Херсонської області.

Скасовано значну кількість рішень, ухвалених місцевими загальними судами Одеської області — 48,7 % від загальної кількості переглянутих рішень цих судів, Закарпатської (47,9 %), Чернівецької (47 %), Луганської (46,1 %), Житомирської (44,8 %), Хмельницької (44 %), Рівненської (43,9 %), Миколаївської (43,6 %), Запорізької (43,1 %), Кіровоградської (41 %) областей та Автономної Республіки Крим (41,4 %).

Серед загальної кількості розглянутих цивільних справ 12,2 тис. рішень скасовано, із них у 90,6 % ухвалено нові рішення по суті позовних вимог, а

саме: у 11,1 тис. справ, у 2 справах апеляційними судами Закарпатської та Донецької областей рішення скасовано з направленням на новий розгляд (що не передбачено ЦПК України), у 858 справах — із закриттям провадження у справі, у 275 справах — із залишенням заяви без розгляду.

Кількість ухвал місцевих загальних судів, скасованих або змінених в апеляційному порядку упродовж звітнього періоду порівняно з попереднім звітним періодом залишається майже незмінною. Так, у I півріччі 2011 р. їхня кількість становила 7,7 тис. або 52,7 % від загальної кількості ухвал, переглянутих за апеляційними скаргами (у I півріччі 2010 р. — 55,8 %), а їх питома вага від загальної кількості ухвал, постановлених судами першої інстанції за цей же період, становила 3,1 % (у I півріччі 2010 р. — 2,7 %).

Серед загальної кількості переглянутих цивільних справ 7,5 тис. ухвал скасовано, із них у 6,1 тис. справ (81,7 %) — передано на новий розгляд суду першої інстанції, у 1 тис. справ (14,2 %) постановлено нову ухвалу, у 310 справах без підстав, передбачених ЦПК України, скасовано окремі ухвали (7), ухвали про виправлення опіски (1), про забезпечення позову (2); скасовано 293 ухвали, що перешкоджають подальшому провадженню у справі та справи направлено для продовження розгляду до суду першої інстанції та скасовано 7 судових наказів.

Більшість справ позовного провадження, рішення в яких переглянуто апеляційними судами (37,7 тис.), становлять спори, що виникають із договорів (14 тис. або 37,2 %).

Серед справ окремого провадження, що переглянуті апеляційною інстанцією (1,1 тис.), переважну частину становлять справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення (806 справ або 75,4 %).

Розглянуто 225 заяв про перегляд судових рішень у цивільних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами, із них задоволено 31 заяву.

Упродовж звітнього періоду апеляційними судами постановлено 161 ухвалу про визначення підсудності.

Кількість нерозглянутих справ у I півріччі 2011 р. порівняно з попереднім звітним періодом зменшилась на 37,3 %. Так, на кінець звітнього періоду залишилися нерозглянутими 20,3 тис. справ за апеляційними скаргами або 22,1 % від справ, що перебували у провадженні упродовж I півріччя 2011 р. На початок звітнього періоду в залишку знаходилось 21,8 тис. або 9,6 % від справ, що перебували у провадженні у I півріччі 2011 р.

Кількість суддів місцевих загальних судів, які за звітний період мали скасовані рішення, ухвали у цивільних справах, становить 3 626, у тому числі рішення — 3 023 судді (кількість суддів згідно з відповідною Мережею суддів — 4 830). У I півріччі 2010 р. кількість суддів, які мали скасовані рішення, ухвали становила 3 464, у тому числі рішення — 2 969 судді (кількість суддів згідно з відповідною Мережею суддів становила 4 813).

Апеляційними судами постановлено 228 окремих ухвал (у I півріччі 2010 р. — 395), у тому числі 138 окремих ухвал за порушення норм права та помилки, допущені судом першої інстанції I півріччі 2010 р. — 250). Повідомлення про вжиті заходи надійшли щодо 213 окремих ухвал (у I півріччі 2010 р. — 254).

Розгляд справ у порядку адміністративного судочинства

У провадженні місцевих загальних судів упродовж I півріччя 2011 р. перебувало 2 млн 386 тис. позовних заяв, заяв, клопотань, подань, судових доручень та справ, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. Це на 1 млн 808 тис. більше порівняно з I півріччям 2010 р. (578,3 тис.).

Загальна кількість розглянутих справ і матеріалів (з урахуванням повернутих) становила 1 млн 898 тис. або 79,5 % від кількості справ, що перебували у провадженні (у I півріччі 2010 р. — 83,6 %).

Із загальної кількості адміністративних справ, провадження в яких закінчено, 97,4 % розглянуто із прийняттям постанови, у тому числі із задоволенням позову — 1 млн 728 тис. справ або 96,6 % від кількості справ, розглянутих із прийняттям постанови.

Збільшення кількості адміністративних справ зумовлено великою кількістю справ зі спорів із приводу реалізації публічної політики у сферах зайнятості населення та соціального захисту громадян.

Кількість справ і матеріалів, розглянутих із порушенням процесуальних строків, у звітному періоді зменшилась. У I півріччі 2011 р. порушено терміни розгляду у 71,5 тис. справ і матеріалів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства або 3,7 % від загальної кількості розглянутих справ і матеріалів (у I півріччі 2010 р. — 60,2 тис. або 12,5 %). Найбільшу кількість справ із порушенням строків, передбачених Кодексом адміністративного судочинства України, як і в попередні звітні періоди, розглянуто місцевими загальними судами м. Севастополя (14,7 %) та Житомирської області (11,7 %).

На кінець звітного періоду залишилися нерозглянутими 386,2 тис. справ і матеріалів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства, або 16,2 % від загальної кількості, що перебували у провадженні (у I півріччі 2010 р. — 14 %), із них у термін понад 2 місяці — 39,1 тис. справ (без урахування справ, провадження в яких зупинено), у I півріччі 2010 р. ця кількість становила 29,5 тис.

На кінець звітного періоду найбільший відсоток справ, не розглянутих у термін понад 2 місяці (без урахування справ, провадження в яких зупинено), зафіксовано в місцевих загальних судах м. Севастополя (31,2 %) та Житомирської області (18,8 %).

У звітному періоді у провадженні апеляційних судів знаходилось 193 тис. адміністративних справ, що надійшли за апеляційними скаргами.

У I півріччі 2010 р. у провадженні Апеляційного суду Закарпатської області перебувала лише 1 справа за апеляційною скаргою на постанову, яку за результатами перегляду було залишено без змін.

Із загальної кількості адміністративних справ, що перебували у провадженні, розглянуто з урахуванням повернутих, залишених без розгляду та у відкритті провадження яких відмовлено, майже 142 тис. справ за апеляційними скаргами.

51,1 тис. справ на кінець звітнього періоду залишилися нерозглянутими. Значне збільшення надходження адміністративних справ за апеляційними скаргами саме до апеляційних судів зумовлено великою кількістю справ зі спорів із приводу реалізації публічної політики у сферах зайнятості населення та соціального захисту громадян.

У провадженні апеляційних судів знаходилось 19 заяв про перегляд судового рішення в адміністративній справі за нововиявленими обставинами, 10 з яких за результатами розгляду залишено без задоволення, 5 повернуто заявникам.

Якість розгляду місцевими загальними судами адміністративних справ значно поліпшилась. У I півріччі 2011 р. скасовано та змінено 30,4 тис. постанов судів або лише 1,7 % від числа справ, розглянутих місцевими загальними судами з прийняттям постанови (у I півріччі 2010 р. — 56,6 тис. або 11,3 %). Кількість скасованих постанов місцевих загальних судів у адміністративних справах становить 18 тис., із них майже 94,3 % скасовано з прийняттям нової постанови.

Кількість скасованих та змінених ухвал у адміністративних справах становить 241 або 0,2 % від загальної кількості ухвал, постановлених місцевими загальними судами в адміністративних справах (у I півріччі 2010 р. — 3 тис. або 2,7 %).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення

У I півріччі 2011 р. на розгляді місцевих загальних судів знаходилось 737,8 тис. справ та матеріалів про адміністративні правопорушення, що майже на 11 % менше порівняно з аналогічним періодом минулого року (827,9 тис.).

Розглянуто 641,4 тис. справ і матеріалів про адміністративні правопорушення щодо 642,1 тис. осіб, повернуто 44,1 тис. справ і матеріалів, із них 37,7 тис. — для належного оформлення. Закінчено провадження у 92,9 % справ і матеріалів.

До адміністративної відповідальності притягнуто 533,8 тис. осіб.

Найбільш поширеним видом адміністративного стягнення, що застосовується судами, залишається штраф. Кількість осіб, на яких накладено стягнення у вигляді штрафу, становить 394,2 тис. осіб або 73,9 % від загальної кількості осіб, стосовно яких винесено постанови про накладення адміністративного стягнення (у I півріччі 2010 р. — 74,4 %). Загальний розмір накладених стяг-

нень у вигляді штрафу становить понад 172 млн грн. У добровільному порядку сплачено 42,7 % (у I півріччі 2011 р. — 38,4 %) цієї суми.

Адміністративне стягнення у вигляді громадських робіт у I півріччі 2011 р. застосовано до 56,8 тис. осіб або 10,6 % від загальної кількості осіб, щодо яких винесено постанову про накладення адміністративного стягнення (у I півріччі 2010 р. — 61,7 тис. осіб або 10,1 %).

Позбавлення спеціального права як вид адміністративного стягнення застосовано судами до 26,5 тис. осіб (у I півріччі 2010 р. — 30,8 тис.).

Кількість осіб, до яких застосовано адміністративний арешт, — 24 тис. (у I півріччі 2010 р. — 34,6 тис.).

Адміністративні стягнення (основне і додаткове) у вигляді конфіскації предмета, грошей застосовано до 26,2 тис. правопорушників.

Число осіб, яких попереджено, становить 22,3 тис.

Позбавлено права керування транспортними засобами або суднами 22,8 тис. осіб, які перебували у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (ст. 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення, далі — КУпАП), що становить майже 86,2 % від загальної кількості осіб, позбавлених спеціального права.

Порівняно з I півріччям минулого року зросла кількість правопорушень, які вчиняються неповнолітніми. Так, у цьому звітному періоді було застосовано заходи впливу, передбачені ст. 24¹ КУпАП, до 14,8 тис. неповнолітніх осіб (у I півріччі 2010 р. — 13,8 тис.).

Серед адміністративних правопорушень, що кваліфікуються як посягання на громадський порядок і громадську безпеку, найбільш поширеним було вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми (ст. 173² КУпАП). У I півріччі 2011 р. за це правопорушення було притягнуто до адміністративної відповідальності 49,6 тис. осіб (у I півріччі 2010 р. — 47,4 тис.). Крім того, поширеним було дрібне хуліганство. Упродовж звітного періоду за це правопорушення було притягнуто до адміністративної відповідальності 30,3 тис. осіб (у I півріччі 2010 р. — 36,7 тис.).

Через вчинення правопорушень заподіяно матеріальної шкоди на суму понад 1 млн 145 тис. грн, добровільно відшкодовано 147,2 тис. грн або 12,9 % від загальної суми заподіяної шкоди, що майже удвічі менше порівняно з I півріччям 2010 р. (24,8 %).

За результатами розгляду справ про адміністративні правопорушення вилучено 111 одиниць вогнепальної зброї, 219 одиниць бойових припасів, 2,9 кг наркотичних засобів, 66 г отруйних, сильнодіючих та радіоактивних речовин; оплатно вилучено цінностей на суму 25,4 тис. грн; конфісковано товарів і цінностей на суму 22 млн 753 тис. грн, валюти в еквівалентному вираженні на суму майже 3 млн 382 тис. грн та 175 автомобілів.

У провадженні місцевих загальних судів протягом звітнього періоду перебувало 612 справ про адміністративні правопорушення, пов'язаних із корупцією (у I півріччі 2010 р. — 4213). Невелика кількість таких матеріалів пояснюється тим, що чинний Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» № 3206-VI набрав чинності лише 1 липня 2011 р. Розглянуто 448 справ, у тому числі з винесенням постанови про накладення адміністративного стягнення — 298 або 66,5 %. Слід зауважити, що при розгляді справ та накладенні адміністративного стягнення суди застосовували Закон України «Про боротьбу з корупцією» № 356/95-ВР від 5 жовтня 1995 р. Оштрафовано 298 осіб, стосовно 150 осіб справу закрито, з них у 67 випадках — за відсутністю події і складу адміністративного правопорушення.

Суб'єктами корупційних діянь у I півріччі 2011 р визнано: 108 державних службовців; 1 депутат; 146 посадових осіб органів місцевого самоврядування, з них 124 сільських, селищних, міських голів та голів районних, обласних, районних у місті рад; 22 військові посадові особи Збройних сил України та інших військових формувань, по 11 працівників Міністерства внутрішніх справ України та працівників інших правоохоронних органів.

Протягом I півріччя 2011 р. у провадженні апеляційних судів перебувало 10,1 тис. апеляційних скарг і протестів прокурорів на постанови місцевих загальних судів у справах про адміністративні правопорушення (у I півріччі 2010 р. — 10,7 тис.), із них 6,6 тис. (66,1 %) скарг і протестів щодо порушення правил дорожнього руху. Усього розглянуто 7,4 тис. постанов місцевих загальних судів, повернуто з різних підстав майже 2 тис. постанов.

Якість розгляду місцевими загальними судами справ про адміністративні правопорушення порівняно з минулим аналогічним періодом дещо погіршилась. Так, кількість скасованих і змінених постанов становить 4,4 тис. або майже 59,7 % від загальної кількості розглянутих (у I півріччі 2010 р. — 4,2 тис. або 56,3 %), а їхня питома вага від загальної кількості постанов, винесених судами першої інстанції за цей же період, становила 0,7 % (у I півріччі 2010 р. — 0,6 %).

За апеляційними скаргами, протестами прокурорів на справи про відповідальність за вчинення корупційних діянь у I півріччі 2011 р. розглянуто справи щодо 102 осіб, скасовано та змінено постанови місцевих загальних судів стосовно 72 осіб або 70,6 % (у I півріччі 2010 р. — 57,5 %) від кількості переглянутих в апеляційному порядку справ цієї категорії, а їхня питома вага від загальної кількості постанов, винесених місцевими загальними судами за цей же період, становила 16,1 % (у I півріччі 2010 р. — 5,4 %).

Проведений аналіз свідчить про те, що у I півріччі 2011 р. надходження справ і матеріалів до місцевих загальних судів знову зросло за рахунок справ, пов'язаних із соціальними виплатами, та, відповідно, збільшилось і навантаження на суддів, але це не стало перешкодою для здійснення судочинства та судді в цілому справлялись із зазначеним навантаженням.

О. О. Дьоміна

*секретар судової палати
у цивільних справах Вищого
спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних
і кримінальних справ*

І. С. Капуш

*науковий консультант Вищого
спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних
і кримінальних справ*

МОМЕНТ ВИНИКНЕННЯ ПРАВ ЗА ПРАВОЧИНАМИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДЕРЖАВНІЙ РЕЄСТРАЦІЇ: ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ПІДХОДУ

В умовах реформування інституту державної реєстрації правочинів і прав на нерухоме майно, яке нині відбувається в Україні, особливої актуальності набуває питання визначення моменту виникнення зазначених прав у сторін цивільно-правових відносин. Це питання стало предметом наукових дискусій ще в 2003 р., коли було прийнято Цивільний кодекс України (далі — ЦК України), та залишається відкритим і сьогодні.

Проблеми державної реєстрації правочинів і речових прав на нерухоме майно досліджували такі вчені, як А. Ю. Бабаскін, О. О. Бойко, В. І. Борисова, О. В. Воронова, В. В. Вітрянський, І. Д. Грачов, О. В. Дзера, В. М. Косак, О. Г. Ломідзе, І. В. Спасибо-Фатєєва, Є. О. Суханов та ін.

Метою цієї статті є визначення моменту виникнення речових прав на нерухоме майно на підставі норм чинного цивільного законодавства й наукових розробок у зазначеній галузі.

Відповідно до ч. 1 ст. 210 ЦК України, яка діятиме в первинній редакції до 1 січня 2012 р., правочин підлягає державній реєстрації лише у випадках, встановлених законом. Такий правочин є вчиненим з моменту його державної реєстрації. У свою чергу, ч. 3 ст. 640 ЦК України встановлює, що договір,

який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації, а в разі необхідності — і нотаріального посвідчення, і державної реєстрації — з моменту державної реєстрації [1].

Водночас ст. 182 ЦК України «Державна реєстрація прав на нерухомість» у ч. 1 встановлює, що право власності та інші речові права на нерухомі речі, обмеження цих прав, їх виникнення, перехід і припинення підлягають державній реєстрації.

На підставі наведеного вище можна дійти висновку, що правовстановлюючим юридичним фактом щодо об'єктів нерухомого майна є факт державної реєстрації правочину. Водночас державна реєстрація прав на нерухоме майно та їх обтяжень відходять на другий план. З другого боку, без державної реєстрації прав на нерухомість не можна здійснити наступний його перехід. Цю ситуацію можна змоделювати так: особа А. придбала за відплатним договором у особи Б. нерухоме майно. Договір було зареєстровано у порядку, встановленому законом. Відповідно до ч. 3 ст. 640 ЦК України особа Б. набула майно з моменту державної реєстрації правочину. Водночас для того, щоб далі відчужити це майно іншій особі, особа Б. має зареєструвати права на нього. Оскільки згідно з п. 63 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. № 20/5, крім правовстановлюючого документа на житловий будинок, садибу та інше нерухоме майно (за винятком земельної ділянки), якщо воно підлягає державній реєстрації, нотаріус вимагає витяг з Реєстру прав власності на нерухоме майно [2]. Відповідно відсутність витягу з Реєстру прав унеможливує нотаріальне посвідчення правочину, а відсутність нотаріального посвідчення — його державну реєстрацію.

У зв'язку із цим можна стверджувати, що державна реєстрація прав на рівні з державною реєстрацією правочину також не позбавлена юридичного значення. Державна реєстрація прав у такому випадку є або правовстановлюючим юридичним фактом, або, принаймні, обов'язковою умовою настання правоприпиняючого юридичного факту відчуження майна.

Вихід із зазначеної ситуації було запропоновано практикою правозастосування та логікою речей. Так, для того, щоб остаточно вирішити питання з набуттям прав на нерухоме майно, правонабувачі одразу після державної реєстрації правочинів зверталися до бюро технічної інвентаризації з заявами про реєстрацію прав. Водночас такий алгоритм дій не виключав можливості виникнення додаткових запитань. Зокрема, можливості сторін самостійно визначати момент виникнення прав і обов'язків за договором.

Вважається, що право власності виникає з дій відчужувача, набувача й реєстрації угоди. Тому ані підписання відповідної угоди (досягнення угоди з усіх істотних умов), ані її нотаріальне посвідчення, ані передання речі не

повинні призводити до виникнення права власності на річ у набувача доти, доки угоду не буде зареєстровано.

При цьому виникає питання, як слід розуміти ст. 334 ЦК України, ч. 1 якої дає можливість сторонам передбачити в договорі інший момент виникнення права власності, не пов'язуючи його тільки з моментом передачі майна, а частини 3 і 4 цієї ж статті вказують лише на певні факти, з якими пов'язаний момент переходу права власності: нотаріальне посвідчення угоди, що підлягає такому посвідченню, чи державна реєстрація угоди, що підлягає такій реєстрації. Тоді чи можливо в угодах, що підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації, передбачити інший момент виникнення права власності на майно (наприклад, з моменту остаточного розрахунку за набуте майно?).

Загальною нормою (ч. 1 ст. 334 ЦК України) сторонам надається право встановити інший момент переходу права власності на майно за договорами його відчуження. Окреме правило встановлено для угод, що підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації. Але це окреме правило не повинно виключати загальне, а має вказувати на те, що момент переходу права власності не може встановлюватись у договорі раніше його нотаріального посвідчення чи відповідної державної реєстрації. Такий висновок можна зробити також із ч. 3 ст. 6 ЦК України, в якій зазначено, що в договорі сторони можуть передбачити й інше, ніж те, що встановлено в законі, за винятком випадків, коли в законі міститься заборонна норма відносно цього чи неможливість відступити від норм закону впливає з самого його змісту або суті відносин. Жодна з цих трьох підстав не має місця при прийнятті сторонами рішень про визначення іншого, ніж вказані у частинах 3 і 4 ст. 334 ЦК України, моменту виникнення права власності за договором [3, с. 11–12].

Крім того, норма ст. 212 ЦК України повністю ділить процедуру переходу прав на нерухоме майно на два етапи й підкреслює різний характер двох видів державної реєстрації: правочинів і прав на нерухоме майно.

Так, відповідно до ст. 212 ЦК України особи, які вчиняють правочин, мають право обумовити настання або зміну прав та обов'язків обставиною, щодо якої не відомо, настане вона чи ні (відкладальна обставина) [1]. Саме ця норма досі ставить під сумнів правовстановлюючі властивості державної реєстрації правочинів. У разі закріплення в умовах договору відкладальної умови створюється суперечність щодо моменту виникнення прав: чи є цим моментом державна реєстрація правочинів, чи настання відкладальної обставини. У такому разі державна реєстрація правочину може вважатися лише визнанням державою факту укладення угоди про перехід права з моменту настання відкладальної угоди, але ніяк не бути правовстановлюючим юридичним фактом. Разом із тим органи реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень не можуть зареєструвати права особи, яка набуває визначене майно за договором з відкладальною умовою. Створюється

ситуація, за якої можливі порушення цивільних прав і законних інтересів учасників цивільно-правових відносин з приводу нерухомого майна. Відповідно до п. 13 Тимчасового порядку про державну реєстрацію правочинів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 671, зміна, внесена до правочину, та відомості про припинення його дії підлягають обов'язковій державній реєстрації шляхом внесення відповідних змін до запису в Реєстрі. Зміни до запису в Реєстрі вносяться нотаріусом одночасно з нотаріальним посвідченням правочину, на підставі якого вносяться зміни та відомості про припинення дії правочину [4]. Таким чином, у разі ненастання відкладальної умови особа, яка мала набути нерухоме майно, може гальмувати процес юридичного оформлення реституції. Адже логічно, що за заявою відчужувача внести зміни до реєстру не можна, водночас відчужувач залишається власником майна згідно з відомостями органу, який здійснює державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (на сьогодні — бюро технічної інвентаризації). Виходом із такої ситуації є звернення до суду з вимогою визнати відкладальну обставину (умову) такою, що не настала і не може настати.

На нашу думку, більш виправданим був би підхід, за яким і державна реєстрація правочину, й настання відкладальної умови, й державна реєстрація прав визнавалися б юридичними фактами одного фактичного складу, за посередництвом якого здійснюється перехід прав на нерухоме майно. Шляхом внесення змін до ЦК України можна було б створити механізми забезпечення учасників цивільно-правових відносин, предметом яких є нерухоме майно, від несприятливих обставин, визначених вище.

Проте на сьогодні законодавець переосмислив свій підхід до порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно шляхом нормативного закріплення моменту переходу зазначених прав з моменту їх державної реєстрації. Відповідні зміни до ЦК України та Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 1 липня 2004 р. № 1952-IV [5] були внесені Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» та інших законодавчих актів України» від 11 лютого 2010 р. № 1878-VI [6], яким зазначений закон фактично було викладено у новій редакції. Крім того, наведеним законом з ЦК України було виключено норми, які встановлювали вимоги щодо державної реєстрації правочинів.

Такий крок законодавця є логічним вдосконаленням норм права, які регулюють відносини з приводу нерухомого майна та встановлюють порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. І хоча ці зміни набудуть чинності лише з 1 січня 2012 р., їх переваги важко переоцінити. Фактично із зазначеної дати моментом виникнення речових прав на нерухоме майно буде момент державної реєстрації прав. Таким чином, держава звела всю процедуру переходу прав на нерухоме майно до одного юридично-

го факту і тим самим значно спростила її порядок і доступність для учасників цивільно-правових відносин. На нашу думку, зазначені новели цивільного законодавства мають позитивно вплинути на динаміку та стабільність обороту нерухомого майна в Україні.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356 (зі змінами).
2. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затверджена наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. № 20/5 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 10. — Ст. 639 (зі змінами).
3. *Спасибо-Фатеева И. В.* Проблемы государственной регистрации прав и сделок / И. В. Спасибо-Фатеева // Мала енциклопедія нотаріуса. — 2004. — № 3 (15). — С. 7–12.
4. Тимчасовий порядок державної реєстрації правочинів : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 675 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 21. — Ст. 1420.
5. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 1 липня 2004 р. № 1952–IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 51. — Ст. 553 (зі змінами).
6. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» та інших законодавчих актів України : Закон України від 11 лютого 2010 р. № 1878-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 18. — Ст. 141.

О. О. Дьоміна, І. С. Капуш. Момент виникнення прав за правочинами, що підлягають державній реєстрації: еволюція законодавчого підходу

Анотація. У статті проведено аналіз еволюції законодавчого підходу до визначення моменту виникнення прав за правочинами, що підлягають державній реєстрації. Досліджуються особливості державної реєстрації правочинів і прав за цими правочинами, можливості укладення договорів з відкладальною умовою, значення державної реєстрації прав на нерухоме майно як юридичного факту за чинним законодавством і в аспекті змін, які набудуть законної сили з 1 січня 2012 р. Визначено переваги переосмисленого підходу законодавця до регулювання суспільних відносин у сфері державної реєстрації прав і правочинів.

Ключові слова: право власності, виникнення права власності, нерухомість, державна реєстрація, правочини, речові права, відкладальна умова.

О. А. Демина, И. С. Капуш. Момент возникновения прав по сделкам, которые подлежат государственной регистрации: эволюция законодательного подхода

Аннотация. В статье проведен анализ эволюции законодательного подхода к определению момента возникновения прав по сделкам, которые подлежат государственной регистрации. Исследуются особенности государственной регистрации сделок и прав по этим сделкам, возможности заключения договоров с отлагательным условием, значение государственной регистрации прав на недвижимое имущество как юридического факта по действующему законодательству и в аспекте изменений, которые вступят в законную силу с 1 января 2012 г. Определены преимуще-

ства переосмысленного подхода законодателя к регулированию общественных отношений в сфере государственной регистрации прав и сделок.

Ключевые слова: право собственности, возникновение права собственности, недвижимость, государственная регистрация, сделки, вещные права, отлагательное условие.

O. Domina, I. Kapush. The Moment of origination of rights by legal acts which are subject to state registration: evolution of legislative approach

Summary. The analysis of evolution of legislative approach to the determination of moment of origination of rights by bargains which are subject to state registration is brought in the article.

The features of state registration of bargains and rights on these bargains, possibilities of conclusion of contracts with a condition covenants, sense of state registration of rights on real estate as a jural fact according to the existing legislation and in the aspect of amendments which will enter into legal force from 01.01.2012 are analyzed in the article. Advantages of modified approach of legislator to regulation of public relations in the sphere of state registration of rights and bargains are certain.

Key words: right of property, origination of right of property, real estate, state registration, bargains, rights of estate, condition covenants.

О. О. Дудоров

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
(Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка)*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТА

У сучасному суспільстві реалізація прав і законних інтересів ускладнюється, а інколи стає неможливою без належного документального посвідчення юридично значущих фактів. У зв'язку з цим ст. 358 Кримінального Кодексу України (далі — КК України), яка передбачає відповідальність за підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут і використання підроблених документів, печаток, штампів, варто розглядати як важливу законодавчу гарантію здійснення та захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Відсутність в обігу підроблених документів, штампів, печаток і бланків є важливою передумовою інформаційного забезпечення правомірної управлінської діяльності.

Цікаво, що кримінальні кодекси деяких зарубіжних країн (Болгарії, Голландії, Польщі, ФРН, Франції, Швейцарії та ін.) містять самостійні розділи (глави) «Підроблення документів». Натомість у вітчизняній кримінально-правовій доктрині доводиться недоцільність виділення окремого розділу КК України, який би вмщував усі (або майже усі) норми про відповідальність за кримінально карані підроблення. Місцезнаходження в Особливій частині КК України норм про злочини, способом вчинення яких є підроблення, має визначатись тим об'єктом, якому спричиняється шкода від такого діяння [1, с. 8].

У зв'язку з викладенням ст. 358 КК України в редакції Закону України від 7 квітня 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» актуалізується розгляд проблемних питань кримінально-правової характеристики

передбаченого цією статтею злочину. Щодо традиційних труднощів, пов'язаних із тлумаченням у теорії кримінального права і у правозастосуванні термінології, яка стосується документообігу, варто пригадати, що тлумаченням поняття «офіційний документ» свого часу займався (щоправда, безрезультатно) Конституційний Суд України. Був підготовлений і проект постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства у справах про викрадення, знищення, пошкодження, приховування чи підроблення документів, печаток, штампів та бланків, а також збут або використання підроблених документів», який через зміни у законодавстві про судоустрій так і не був ухвалений.

Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України, законодавець називає: 1) посвідчення або інший офіційний документ, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією незалежно від форми власності, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, та який надає права або звільняє від обов'язків; 2) печатку, штамп, бланк підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, інші офіційні печатку, штамп або бланк.

Така характеристика предмета аналізованого злочину, як надання прав або звільнення від обов'язків означає, що з точки зору кваліфікації за ч. 1 ст. 358 КК України документами визнаються письмові акти, тобто предмети, на яких певна інформація зафіксована за допомогою письмових знаків. В юридичній літературі вказане формулювання, яке відоме і ст. 327 КК Російської Федерації (далі — РФ), інколи критикується на тій підставі, що у ньому невисправдано не згадуються документи, які покладають обов'язки [2, с. 142]. Насправді законодавча вказівка на надання прав і звільнення від обов'язків як на змістовну ознаку документа — предмета злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України, є доволі умовною: насправді документи як такі не надають права і не звільняють від обов'язків; підставами виникнення, зміни і припинення прав та обов'язків є юридичні факти, а документи лише посвідчують ці факти [3, с. 72].

Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України, не визнаються документи, які хоч і посвідчують певні факти, що мають юридичне значення, але не надають при цьому прав або не звільняють від обов'язків (наприклад, різноманітні заявки, запити, характеристики, супроводжувальні листи, вкладиші до посвідчень, первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій, довідки з архівів, журнали і книги реєстрації певних подій і фактів, звіти про виконану роботу, пояснення особи, складені під час перевірки заяви про вчинений злочин, повідомлення про вчинений злочин, протоколи слідчих дій).

Так, закриваючи за відсутністю складу злочину кримінальну справу щодо М. за використання підробленого документа (ч. 2 ст. 194 КК 1960 р.),

Судова колегія у кримінальних справах Верховного Суду України у своїй ухвалі зазначила, що вкладиш до посвідчення співробітника СБУ не є тим документом, що надає права або звільняє від обов'язків. Таким документом є належним чином оформлене посвідчення співробітника СБУ. У вкладиші ж до посвідчення лише перераховуються встановлені законом права та обов'язки володільця останнього, і пред'явлення такого вкладиша не може бути підставою для реалізації цих прав та обов'язків [4, с. 15].

Водночас довідку про розмір заробітної плати як документ, що підтверджує фінансове становище позичальника і, таким чином, надає право на отримання кредиту, є підстави визнавати предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України [5, с. 36–37].

Слід звернути увагу на те, що предметом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 358 КК України, є будь-які офіційні документи (зокрема особисті документи особи), а не лише ті з них, які надають права чи звільняють від обов'язків, а предметом злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, — будь-який документ, а не лише той, за підроблення, складання або видачу якого відповідальність встановлено у ч. 1 і ч. 2 аналізованої статті КК України. Із тексту останнього можна зробити висновок, що каране за ч. 4 ст. 358 КК України використання стосується не лише тих документів, які надають права або звільняють від обов'язків.

Законодавче визначення офіційного документа наводиться у примітці до ст. 358 КК України, з якої випливає, що основними ознаками такого документа є: походження від уповноваженого суб'єкта; формальна визначеність; виконання в системі документообігу посвідчувальної функції. При цьому, як слушно зауважує П. П. Андрушко, навіть фахівці з документознавства по-різному визначають поняття функцій документа та їх види [6, с. 60].

Офіційні документи можуть походити від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних осіб незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, а також окремих громадян, у тому числі самозайнятих осіб, які у зв'язку зі своєю професійною чи службовою діяльністю мають право складати, видавати або посвідчувати такі документи. Відповідно до ст. 14 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. самозайнятою особою визнається фізична особа-підприємець або особа, яка провадить незалежну професійну діяльність (наукова, літературна, артистична, художня, освітня, викладацька або релігійна (місіонерська) діяльність, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів, архітекторів тощо), за умови, що така особа не є працівником у межах здійснюваної нею підприємницької або незалежної професійної діяльності та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб.

Офіційними мають вважатися також документи, які походять від тих фізичних осіб-підприємців, котрі не визнаються самозайнятими особами у

розумінні, закріпленому у Податковому кодексі України. Ці підприємці з точки зору примітки до ст. 358 КК України повинні розглядатися як громадяни, які у зв'язку зі своєю професійною діяльністю уповноважені на складання, видачу або посвідчення певних видів документів (наприклад, це можуть бути накази про прийняття на роботу, про звільнення з роботи, довідки про розмір заробітної плати працівників). З урахуванням викладеного важко повністю погодитись із пропозицією Н. М. Парасюк надавати статус офіційних документам лише тих фізичних осіб, які належать до числа самозайнятих [7, с. 4, 15].

Офіційними слід визнавати також документи приватних осіб за умови, що вони у встановленому законодавством порядку використовуються у правозастосовній діяльності як докази (у цьому випадку закріплена у примітці до ст. 358 КК України й адресована до всіх офіційних документів вимога про дотримання визначеної законом форми і наявність передбачених законом реквізитів видається некоректною) або посвідчені у встановленому порядку (зокрема нотаріально). Так, ст. 40 Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. із змінами передбачає, що заповіти і довіреності, крім нотаріуса, можуть посвідчувати і деякі інші особи (головні лікарі лікувальних закладів, санаторіїв, будинків для престарілих та інвалідів, капітани суден, начальники експедицій, командири військових частин, начальники установ виконання покарань тощо). Згідно зі ст. 245 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) довіреність фізичної особи на одержання заробітної плати, стипендії, пенсії, аліментів, інших платежів і поштової кореспонденції може бути посвідчена посадовою особою організації, в якій довіритель навчається, працює, перебуває на стаціонарному лікуванні, або за місцем його проживання.

З приводу ж недоцільності поширення вимоги про дотримання визначених законом форми і реквізитів на всі документи, віднесені до офіційних, вважаємо за потрібне навести міркування Г. Ф. Поленова. Цей дослідник свого часу звертав увагу на те, що у кримінальному процесі записка, лист тощо стають доказами незалежно від форми. Письмові акти, які походять від приватних осіб, як правило, не потребують дотримання певної форми. Оскільки форма є не типовою для поняття документа, вона не може слугувати його обов'язковою ознакою [8, с. 26]. Уточнимо — ознакою не документа взагалі (відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» в редакції Закону від 13 січня 2011 р. документом визнається матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі), а саме офіційного документа.

Наприклад, які форму і реквізити встановлює закон до листа особистого характеру при тому, що останній, будучи використаним у правозастосовній діяльності як доказ, набуває якості офіційного документа? Подібне риторичне запитання можна поставити стосовно розписки позичальника, яка

відповідно до ч. 2 ст. 1047 ЦК України може підтверджувати укладення договору позики. Які реквізити цього боргового документа є обов'язковими, а які — факультативними, визначає не закон, а фахівці-цивілісти, що не стоїть на заваді визнанню розписки позичальника, яка відіграє роль доказу, офіційним документом.

Н. О. Тимошенко, висуваючи авторське визначення офіційного документа, обґрунтовано не згадує у ньому про вимогу дотримання визначеної законом форми і реквізитів як загальне правило, адже з нього, як показано вище, можуть бути винятки. Під офіційним документом автор пропонує розуміти документ, який видається чи посвідчується установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право у зв'язку зі службовою або професійною діяльністю видавати чи посвідчувати такі документи [9, с. 15].

Наведене визначення викликає щонайменше два зауваження. По-перше, у ньому не фігурують документи приватних осіб, що не належать до самозайнятих, при тому, що ці документи можуть використовуватись як докази у правозастосовній діяльності і, відповідно, набувати якості офіційних документів. По-друге, запропоноване визначення офіційного документа фактично закріплює лише одну ознаку такого документа — його походження від певного суб'єкта, хоч сама Н. О. Тимошенко не сумнівається у виконанні офіційним документом посвідчувальної функції: «...офіційним можна вважати документ... який підтверджує чи спростовує юридичний факт, або надає права чи звільняє від обов'язків» [9, с. 9].

Не зовсім послідовним, на нашу думку, є і підхід М. О. Буртового до визначення ознак офіційного документа. Спочатку цей дослідник зазначає, що офіційний документ може походити від державних чи самоврядних органів, інших уповноважених юридичних і фізичних осіб. Однак у підсумковому визначенні офіційного документа [10, с. 10, 52, 55, 62, 63, 180] серед уповноважених суб'єктів чомусь фігурують лише певні органи та організації. Однак, як про це йшлося вище, офіційні документи можуть походити і від фізичних осіб (громадян-підприємців, самозайнятих осіб — лікарів, адвокатів, аудиторів тощо), які у зв'язку зі своєю професійною (службовою) діяльністю мають право складати, видавати або посвідчувати документи, що мають юридичне значення.

Найбільш повним і правильним М. О. Буртовою називає визначення офіційного документа, яке закріплене у ст. 5 Закону РФ «Про обов'язковий екземпляр документа» і згідно з яким офіційний документ видається від імені законодавчої, виконавчої та судової влади. Водночас науковець визнає, що у певних ситуаціях і недержавні підприємства, установи, організації виступають учасниками управлінських відносин [10, с. 52, 57–58], у зв'язку з чим документи, які походять від них, мають розглядатись як офіційні. За таких обставин визначення офіційного документа, запропо-

новане російським законодавцем, вочевидь, немає підстав вважати найбільш вдалим.

Офіційними документами, крім посвідчення, можуть визнаватися, наприклад, атестат про повну загальну середню освіту, диплом про закінчення вищого навчального закладу, трудова книжка, рішення суду, виконавчий лист або інший виконавчий документ, листок тимчасової непрацездатності, свідоцтво про шлюб, розірвання шлюбу або про народження дитини, ліцензія, свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, свідоцтво про право на спадщину, свідоцтво про придбання майна на аукціоні, атестат доцента або професора, сертифікат про проходження профілактичного наркологічного огляду, медична довідка щодо придатності до керування транспортним засобом, дозвіл на використання праці іноземця та особи без громадянства.

Особистими документами особи, згаданими у ч. 2 ст. 358 КК України, слід визнавати офіційні документи, які посвідчують ті події і факти, що стосуються безпосередньо особи (це, наприклад, довідки про місце роботи, навчання або проживання особи, розмір її заробітної плати тощо). Різновидом особистого документа особи є особовий документ — документ, що посвідчує особу власника, його права, обов'язки, суспільний стан, а також може містити біографічні або інші відомості про особу.

Підроблення документів, які мають джерелом свого походження фізичну особу, яка не уповноважена складати, видавати чи посвідчувати документи, а також неіснуючу насправді юридичну особу (за умови, що ці документи не використовуються як докази у правозастосовній діяльності), складу аналізованого злочину не утворює. Залежно від спрямованості умислу винного підроблення вказаних документів (листів, розписок тощо) за наявності підстав може кваліфікуватися як готування до вчинення відповідного злочину, наприклад до шахрайства за обтяжуючих обставин.

П. П. Андрушко пише, що розписка позичальника про одержання певної суми грошових коштів знаходиться, як правило, у позикодавця, а може зберігатись у нотаріуса чи у матеріалах справи в суді. Але ця розписка є документом (офіційним), яким посвідчується договір позики, незалежно від того, де він знаходиться [6, с. 54]. Вочевидь, варто уточнити, що з точки зору примітки до ст. 358 КК України розписка позичальника може визнаватись офіційним документом за умови, що вона або посвідчена уповноваженою особою (нотаріусом), або у встановленому законодавством порядку використовується у правозастосовній діяльності як доказ.

З огляду на наявність у примітці до ст. 358 КК України визначення офіційного документа, наявність у ч. 1 і ч. 2 цієї статті положень, які фрагментарно дублюють ознаки офіційного документа, є невиправданою. У зв'язку із цим пропонуємо виключити з ч. 1 ст. 358 КК України слова «який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією незалежно

від форми власності, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи»; з ч. 2 ст. 358 КК — слова «які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення» та «у тому числі особистих документів особи». Слід сказати, що до викладення ст. 358 КК України у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» у кримінально-правовій доктрині вже обґрунтовувалась доцільність заміни у тексті ч. 1 ст. 358 КК України звороту «документ, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором, чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи» формулюванням «офіційний документ», та збереження у цій нормі тільки специфічних характеристик предмета злочину [9, с. 6, 10].

Об'єктивна сторона аналізованого злочину може набувати вигляду: 1) підроблення посвідчення або іншого офіційного документа (ч. 1, ч. 2 ст. 358 КК України); 2) збуту підробленого офіційного документа (ч. 1, ч. 2 ст. 358 КК України); 3) виготовлення підроблених печатки, штампу або бланку (ч. 1, ч. 2 ст. 358 КК України); 4) збуту таких штампів, печаток, бланків (ч. 1, ч. 2 ст. 358 КК України); 5) складання або видачі підробленого офіційного документа (ч. 2 ст. 358 КК України); 6) використання завідомо підробленого документа (ч. 4 ст. 358 КК України).

Не можна сказати, що з редакційної точки зору ст. 358 КК України викладена вдало. Так, на думку М. І. Хавронюка, з її тексту («виготовлення підроблених... офіційних печаток, штампів чи бланків», «збут завідомо підроблених офіційних документів») помилково впливає, що нібито підроблені документи, печатки, штампи і бланки можуть бути офіційними [11, с. 298].

Під підробленням документа потрібно розуміти як повне виготовлення сфальсифікованого документа, так і часткову фальсифікацію змісту справжнього документа. В останньому випадку (так звана переробка) перекручення істини відбувається шляхом внесення у документ неправдивих відомостей (виправлення, внесення фіктивних записів, знищення частини тексту, витравлення, підчистка, змивання, підроблення підпису, переклеювання фотографії, проставляння на документі відбитка підробленої печатки тощо). Підроблення документа становлять, наприклад, дії особи, яка, скориставшись бланком підприємства або організації, на якому є підпис уповноваженої особи, заповнює його відповідним текстом. Поняттям підроблення документа охоплюється і внесення неправдивих відомостей у вже підроблений документ (наприклад, особа, придбавши підроблене посвідчення водія, вклеює у нього свою фотографію). Якщо особа підроблює відбиток штампу або печатки, її дії слід вважати підробленням документа, оскільки вказаний

відбиток є необхідним реквізитом документа (п. 4.1 Національного стандарту України ДСТУ 4163-2003 «Вимоги до оформлювання документів», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 7 квітня 2003 р. № 55).

В юридичній літературі висловлюється думка про те, що збутом є передача підроблених документів, здійснювана оплатно [7, с. 11]. Спростовуючи правильність цієї позиції, Г. Ф. Поленов слушно зазначає, що і оплата, і безоплата передача підробленого документа об'єктивно завдає однакової шкоди, оскільки в обох випадках підроблений документ запускається в обіг. Суть платної та безплатної передачі підробленого документа однакова, тому немає жодних підстав говорити про злочинний характер одного виду передачі і не визнавати злочинним інший вид передачі підробленого документа [8, с. 57].

Отже, під збутом підроблених документів, штампів, печаток, бланків слід розуміти будь-яке платне чи безоплатне відчуження цих предметів та запускання їх в обіг, здійснюване особою, яка усвідомлює їх характер (продаж, обмін, дарування, передача в рахунок погашення боргу тощо). У випадку збуту той, хто володіє підробленим документом, втрачає контроль щодо його подальшого використання, тому законодавець визнає це діяння злочинним незалежно від того, якими мотивами керувався той, хто відчужував цей предмет.

Складання підробленого офіційного документа — це створення документа, який, будучи правильно оформленим із зовнішнього боку, містить відомості, що повністю або частково не відповідають дійсності.

Видача підробленого офіційного документа означає передачу документа зацікавленій особі, вчинену як тим, хто цей документ склав чи підробив, так і тим працівником юридичної особи, який не вчиняв його складання або підроблення.

Використання завідомо підробленого документа, виокремлене в самостійний склад злочину (ч. 4 ст. 358 КК), може бути вчинене одним із двох способів: 1) пред'явлення документа; 2) подання документа. При пред'явленні документа суб'єкт, видаючи підробку за справжній документ, знайомить з його змістом інших осіб. При цьому підроблений документ залишається у володінні винного (наприклад, пред'явлення підробленого посвідчення водія працівникові міліції), і в разі невикриття підробки вона може бути використана винним знову.

Подання документа також передбачає, що певне коло осіб ознайомлюється із змістом підробленого документа. Але підробка не залишається у винного, а передається уповноваженим особам для посвідчення тих чи інших фактів (наприклад, особа подає на підприємство підроблений документ про закінчення вищого закладу освіти для того, щоб обійняти певну посаду; особа, вступаючи до ВНЗ, подає підроблений атестат про середню освіту).

Наприклад, за використання підробленого документа (ч. 3 ст. 358 КК України у попередній редакції) Богунський районний суд м. Житомира засудив Г., який, отримавши підроблений паспорт громадянина України, у період з березня по листопад 2003 р. використовував його на території України: подавав цей паспорт до уповноважених державних органів для отримання тимчасового талону про реєстрацію транспортного засобу, посвідчення водія, свідоцтва про реєстрацію шлюбу і свідоцтва про народження дитини. Обґрунтовуючи безпідставність кваліфікації дій Г. за ч. 2 ст. 358 КК України, суд зазначив у вироку, що Г. не вступав у попередню змову з іншими особами для виготовлення йому підробленого паспорта громадянина України і не знав, хто конкретно і в який спосіб виготовив для нього підроблений паспорт [12, с. 18].

За ч. 4 ст. 358 КК України мають кваліфікуватися дії службової особи, яка використовує підроблений нею документ (адже ст. 366 КК України не передбачає відповідальності за використання особою підроблених документів), а також дії особи, яка використовує завідомо підроблені документи, підроблення яких спричиняє відповідальність за спеціальними щодо ч. 1 або ч. 2 ст. 358 нормами КК України. Погоджуємося із висловленою в юридичній літературі точкою зору, згідно з якою так зване вузьке розуміння предмета розглядуваного злочину не ґрунтується на тексті кримінального закону і не враховує суспільної небезпеки вчинених дій злочинця, який вилучає корисні (посвідчувальні) властивості документа незалежно від того, надає цей документ права або звільняє від обов'язків чи ні [13, с. 58–60].

Кримінально каране використання завідомо підробленого документа відсутнє, якщо ознайомлення з його змістом відбувається всупереч волі того, хто володіє таким документом (наприклад, при затриманні особи працівники міліції вилучають у неї підроблений паспорт і вивчають його).

Неправомірне використання справжнього документа, який належить іншій особі (наприклад, чужого паспорта або посвідчення), хоч і містить елементи обману, але за ч. 4 ст. 358 КК України відповідальність за це не передбачена. Справжній документ, на якому відсутні сліди будь-якого підроблення, є антиподом підробленого документа, про використання якого йдеться у ч. 4 ст. 358 КК України. Є підстави визнати такий стан речей прогалиною у кримінальному законодавстві, для усунення якої можна було б доповнити аналізовану статтю нормою про відповідальність за незаконне використання чужого офіційного документа з корисливої або іншої особистості заінтересованості [8, с. 63–64; 14, с. 280].

Відсутній склад злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, у випадках, коли особа: 1) демонструє предмет, який лише із зовнішнього боку нагадує документ, але насправді таким не є (наприклад, пред'явлення обкладинки посвідчення замість посвідчення); 2) обманним шляхом, використовуючи справжній документ, видає його за інший (наприклад, під виглядом

посвідчення працівника міліції демонструє читацький квиток); 3) неправильно тлумачить зміст справжнього документа, що характеризується невідзначеністю або неповнотою.

В юридичній літературі досить поширеною є точка зору, згідно з якою особа, яка виготовила підроблений документ, а згодом його використала, підлягає відповідальності лише за ч. 1 ст. 358 КК України за підроблення документа [7, с. 13; 14, с. 253, 283; 15, с. 46, 48]. Видається, однак, що дії особи, яка спочатку підробила документ, а згодом його використала, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 (ч. 2) ст. 358 і ч. 4 ст. 358, оскільки за таких обставин має місце реальна сукупність злочинів, утворена діями, передбаченими різними частинами однієї статті Особливої частини КК України. Використання підробленого документа є самостійним складом злочину, який не охоплюється поняттями підроблення, складання, видачі та збуту і передбачений окремою кримінально-правою нормою із самостійною санкцією.

Правильність викладеної вище позиції підтверджується як законодавчим визначенням сукупності злочинів (ч. 1 ст. 33 КК України), так і п. 20 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання», згідно з яким передбачені ст. 70 КК України правила призначення покарання за сукупністю злочинів застосовуються у випадках самостійної кваліфікації вчиненого, у тому числі і за різними частинами однієї статті КК України, якими передбачено відповідальність за окремі склади злочинів і які мають самостійні санкції. Поділяють зазначений підхід й укладачі проведеного Верховним Судом України узагальнення «Судова практика з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (статті 32, 33, 35 КК України)», які наводять приклад із кваліфікацією вчиненого особою за ч. 1 ст. 358 і ч. 3 ст. 358 КК України для ілюстрації положення про те, що сукупність можуть утворювати злочини, передбачені різними частинами однієї і тієї ж статті [16, с. 35].

З точки зору вдосконалення законодавства заслугоує на підтримку висловлена у літературі пропозиція передбачити кримінальну відповідальність за використання підробленого документа у тій самій нормі, в якій йдеться про підроблення офіційного документа. З одного боку, це сприятиме однотипному конструюванню законодавцем подібних складів злочинів, з другого — зніме дискусійне у теорії та на практиці питання про кваліфікацію дій особи, яка вчинила і підроблення офіційного документа, і його подальше використання [9, с. 7, 12].

Особа, яка брала участь у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 або ч. 2 ст. 358 КК України як співучасник (організатор, підбурювач або пособник), а згодом використовує підроблений документ, має нести відповідальність за правилами про сукупність злочинів — за співучасть у підробленні документа і за використання підробленого документа.

Так, за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 358, ч. 3 ст. 358 і ч. 2 ст. 190 КК України Приморський районний суд м. Одеси кваліфікував дії Д., яка, надавши невстановленій слідством особі свій паспорт громадянина України та ідентифікаційний код й отримавши від цієї особи підроблений документ (довідку про розмір заробітної плати), використала його для укладання кредитного договору з одним із комерційних банків та одержання кредиту у сумі 7 тис. гривень. Грошима Д. заволоділа шляхом обману. Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України, підтвердивши правильність засудження Д. за сукупністю вказаних злочинів, водночас перекваліфікувала відповідні дії засудженої з ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 358 КК України на ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 358 цього кодексу. В ухвалі колегії суддів зазначається, що районний суд помилково не звернув увагу на те, що за змістом ч. 2 ст. 27 і ч. 2 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його вчинили два і більше співвиконавці, тобто особи, які виконали об'єктивну сторону злочину, передбаченого КК України. Кваліфікувати дії особи як пособництво у вчиненні злочину за попередньою змовою групою осіб можна тоді, коли особа сприяла вчиненню злочину двома або більше співвиконавцями, які до початку злочину домовились про його вчинення. При цьому, як видно з матеріалів кримінальної справи, Д. не вчиняла дій із підроблення довідки про розмір заробітної плати, а лише своїми діями сприяла вчиненню цього злочину невстановленою слідством особою, яка діяла самостійно [17, с. 571–574].

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358 КК України, — загальний. Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 ст. 358 КК України, є спеціальним — це працівник юридичної особи будь-якої форми власності, який водночас не повинен бути службовою особою, а так само приватним підприємцем, аудитором, оцінювачем, адвокатом або іншою особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Під працівником юридичної особи треба розуміти фізичну особу, яка безпосередньо власною працею виконує в юридичній особі трудову функцію згідно з укладеним з роботодавцем трудовим договором. Як бачимо, основною розмежувальною ознакою злочинів, передбачених частинами 1 і 2 ст. 358 КК України, вчинених у формі підроблення, виготовлення та збуту певних предметів, є суб'єкт.

Якщо офіційний документ підроблюється працівником не юридичної особи, а фізичної особи-підприємця, вчинене за наявності підстав має кваліфікуватись за ч. 1 ст. 358 КК України. Така ж кримінально-правова оцінка має даватись випадкам підроблення офіційних документів, вчинюваного особами, які, не будучи службовими особами, здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг.

Якщо складання, видачу або інше підроблення офіційного документа вчиняє службова особа з використанням нею свого службового становища, скоєне визнається службовим підробленням (ст. 366 КК України). Дії служ-

бової особи, яка отримала завідомо підроблений документ, діючи за попередньою домовленістю з тим, хто його подав до підприємства, установи чи організації, слід розцінювати як пособництво у використанні підробленого документа, а за наявності до цього підстав — і як відповідний злочин у сфері службової діяльності (наприклад, передбачений статтями 364, 364-1 КК України).

Обов'язковою суб'єктивною ознакою підроблення офіційного документа, виготовлення підроблених печатки, штампа або бланку (ч. 1 ст. 358 КК України) є мета використання зазначених предметів як підроблювачем, так і іншою особою, обов'язковою ознакою підроблення офіційного документа (ч. 2 ст. 358 КК України) — мета його використання або збуту підроблювачем, а обов'язковою ознакою виготовлення підроблених офіційних печатки, штампа або бланку (ч. 2 ст. 358 КК України) — мета їх збуту. Складання і видача завідомо підробленого офіційного документа відповідним суб'єктом (ч. 2 ст. 358 КК) визнаються злочином незалежно від мети, яку переслідувала винна особа.

Мета використання підробленого документа має конкретний характер і, зокрема, означає прагнення винного отримати певні права або звільнитись від обов'язків (приховати шлюб або судимість, збільшити стаж роботи за спеціальністю, влаштуватись на певну посаду, вступити до ВНЗ тощо).

Склад аналізованого злочину не утворює випадки підроблення документів, виготовлення підроблених штампів і печаток, наприклад, для демонстрації своїх художніх здібностей, жарту, поповнення колекції.

Підроблення документів, штампів, печаток або бланків з метою їх подальшого використання для незаконного і безоплатного заволодіння чужим майном шляхом обману слід кваліфікувати за сукупністю злочинів — за ч. 1 (ч. 2) ст. 358 і за ч. 1 ст. 14, частинами 2, 3 або 4 ст. 190 КК України як готування до шахрайства за обтяжуючих обставин.

Кваліфікація за ст. 358 КК України не виключається, якщо особа шляхом підроблення документа прагне реалізувати своє дійсне право, що ґрунтується на чинному законодавстві, оскільки і в такій ситуації відбувається посягання на встановлений порядок документального посвідчення фактів, які мають юридичне значення.

Кваліфікуючими ознаками злочину, передбаченого ч. 1 або ч. 2 ст. 358 КК України, є вчинення його: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб.

Поняттям повторності охоплюється юридична (пов'язана із засудженням) і фактична (не пов'язана із засудженням) повторність як тотожних, так і однорідних діянь, зазначених у ч. 1 (ч. 2) ст. 358 КК України. Наприклад, особа, яка спочатку виготовила підроблену печатку, згодом підроблює документ. Як різновид множинності злочинів повторність передбачає наявність певного проміжку часу між діяннями, які її утворюють, у зв'язку з чим не

повинні кваліфікуватись за ч. 3 ст. 358 КК України дії особи, яка одночасно підроблює декілька документів або одночасно збуває декілька фальшивок. Відсутня повторність і у разі, коли винний у різний час вносить в один і той самий документ кілька фіктивних записів. Не утворюють повторності підроблення документа та його наступний збут особою, винною у його підробленні.

Аналізований злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, зокрема, тоді, коли кожен із співвиконавців виконує одну з дій, альтернативно вказаних у ч. 1 або ч. 2 ст. 358 КК України (наприклад, одна особа вчиняє підроблення офіційного документа, а інший учасник групи збуває цей документ), або виконує частину однієї з дій, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину (наприклад, одна особа підроблює відбиток печатки на офіційному документі, а інша — підпис уповноваженої особи).

Насамкінець зазначу, що питання кваліфікації підроблення документів, частково висвітлені вище, цілком заслуговують на те, щоб їм було присвячено одне з рекомендаційних роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Список використаних джерел

1. *Тучков С. С.* Підроблення як спосіб вчинення злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2005. — 17 с.
2. *Яни П. С.* Предмет должностного подлога // Уголовное право. — 2005. — № 3. — С. 142–144.
3. *Клепицкий И. А.* Документ как предмет подлога в уголовном праве // Государство и право. — 1998. — № 5. — С. 68–75.
4. Вісник Верховного Суду України. — 2000. — № 6. — С. 15.
5. *Шнитенков А. В.* Поддельная справка о заработной плате как предмет преступления // Российская юстиция. — 2008. — № 11. — С. 36–37.
6. *Андрушко П. П.* Документи як предмет злочинів, складі яких передбачені статтями 357, 358 та 366 КК України // Альманах кримінального права : зб. ст. — Вип. 1 / відп. ред. П. П. Андрушко, П. С. Берзін. — К. : Правова єдність, 2009. — С. 4–76.
7. *Парасюк Н. М.* Незаконні дії з документами, бланками, штампами та печатками за кримінальним правом України : юридичний аналіз складів злочинів (статті 357, 358 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Л., 2011. — 19 с.
8. *Поленов Г. Ф.* Ответственность за похищение, подделку документов и их использование. — М.: Юрид. лит., 1980. — 72 с.
9. *Тимошенко Н. О.* Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток та бланків, їх збуту та використання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2009. — 19 с.
10. *Буртовой М. О.* Документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. — Д., 2010. — 259 с.
11. *Хавронюк М. І.* Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». — К. : Атіка, 2011. — 424 с.
12. Юридична газета. — 2005. — № 3. — 28 лют. — С. 18.
13. *Федин А.* Некоторые особенности квалификации преступления, предусмотренного частью 3 статьи 327 УК РФ // Уголовное право. — 2008. — № 3. — С. 58–60.

14. Букалєрова Л. А. Уголовно-правовая охрана официального информационного оборота / под ред. д-ра юрид. наук, проф. В. С. Комиссарова, д-ра юрид. наук Н. И. Пикурова. — М. : Юрлитинформ, 2006. — 360 с.

15. Тучков С. Кваліфікація підроблення документів. Окремі питання // Прокуратура. Людина. Держава. — 2004. — № 1. — С. 45–49.

16. Вісник Верховного Суду України. — 2009. — № 4. — С. 34–40.

17. Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах за 2008–2009 роки / за ред. П. П. Пилипчука. — К. : Істина, 2011. — 736 с.

О. О. Дудоров. Проблеми кримінальної відповідальності за підроблення документа

Анотація. Розглянуто проблемні питання кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 358 КК України. Зокрема, вказано на переваги і вади законодавчого визначення офіційного документа як предмета цього злочину, висвітлено деякі спірні питання кваліфікації підроблення документа.

Ключові слова: кримінально-правова характеристика злочину, офіційний документ, предмет злочину, підроблення документа.

А. А. Дудоров. Проблемы уголовной ответственности за подделку документа

Аннотация. Рассмотрены проблемные вопросы уголовно-правовой характеристики преступления, предусмотренного ст. 358 УК Украины. В частности, показаны преимущества и недостатки законодательного определения официального документа как предмета этого преступления, раскрыты некоторые спорные вопросы квалификации подделки документа.

Ключевые слова: уголовно-правовая характеристика преступления, официальный документ, предмет преступления, подделка документа.

O. Dudorov. Problems of criminal liability for the forgery of documents

Summary. Problem issues of criminal law characteristics of the crime under Sec. 358 of the Criminal Code of Ukraine are examined. In particular, advantages and disadvantages of the legal definition of the official document as of the item of this crime are demonstrated, some disputable issues of document forgery qualification are exposed.

Key words: criminal law characteristics of the crime, official document, item of the crime, document forgery.

Є. О. Письменський
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри кримінального права
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Добре відомою є істина про безпосередню залежність ефективності та результативності дії кримінального закону від точності та ясності законодавчих приписів. Наскільки юридичні формулювання логічно пов'язані та послідовні, конкретні й повні, чітко визначені та зрозумілі правозастосовцю, настільки правильним, однаковим і відповідним «духові» закону буде його застосування. На жаль, ми змушені констатувати, що юридична техніка, яка використана при побудові розділу XII («Звільнення від покарання та його відбування») Загальної частини Кримінального кодексу України (далі — КК України), характеризується безсистемністю у викладенні законодавчого матеріалу, наявністю термінологічної плутанини, системним використанням безлічі неоднозначних формулювань.

Почнемо з термінологічної недбалості, допущеної законодавцем у ч. 1 ст. 74 КК України, яка вже давно стала підґрунтям для наукової полеміки. У правників не виникає сумнівів, що відповідний розділ КК України має бути переглянутий і вдосконалений таким чином, щоб звороти «звільнення від покарання», «звільнення від відбування покарання» і «звільнення від подальшого відбування покарання» вживались у ньому у точній відповідності з їх змістом і могли тлумачитись більш-менш однозначно, а не так, як сьогодні [1, с. 721].

Недосконалість термінологічного апарату розділу XII Загальної частини КК України добре обґрунтував І. В. Красницький. У своєму дослідженні він, зокрема, вказав на такі проблеми:

1. *Невідповідність назви розділу його змісту.* Проведений цим автором аналіз статей розділу XII Загальної частини КК України дав змогу йому зробити висновок про те, що у ньому передбачено принаймні п'ять самостійних кримінально-правових інститутів: 1) звільнення від покарання; 2) звіль-

нення від відбування покарання; 3) звільнення від подальшого відбування покарання; 4) заміна покарання більш м'яким; 5) пом'якшення покарання. При цьому у назві відповідного розділу згадується щонайбільше два з них. Ураховуючи, що за правилами правотворчості назва розділу нормативного акта повинна відповідати його змісту, І. В. Красницький запропонував уточнити назву розділу XII Загальної частини КК України, сформулювавши її так: «Звільнення від покарання, його відбування, подальшого відбування, заміна покарання більш м'яким та пом'якшення покарання». З аналогічних підстав доцільним вважається уточнення і ч. 1 ст. 74 КК України.

2. *Позначення одним терміном різних за своїм змістом та кримінально-правовим значенням інститутів.* Термінологічні звороти «звільнення від покарання», «звільнення від відбування покарання», «звільнення від подальшого відбування покарання», що вживаються у розділі XII Загальної частини КК України, позначають різні за своєю суттю та правовими наслідками інститути. В одних випадках законодавець вживає їх невдало, а в інших — одним терміном позначаються декілька відмінних за змістом понять. Наприклад, у ч. 1 ст. 74 КК України законодавець закріпив, що звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування може застосовуватись тільки судом у випадках, передбачених КК України. Разом із тим у частинах 4–5 цієї ж статті вживається зворот «звільнення від покарання», у статтях 75, 79 — словосполучення «звільнення від відбування покарання», у ст. 78 говориться про те, що особа «звільняється судом від призначеного покарання», про яке в ч. 1 ст. 74 КК України не згадується [2, с. 172–173].

У зв'язку із цим в юридичній літературі постає питання в цілому про розуміння суті звільнення від покарання, що деякими фахівцями виокремлюється як самостійна форма реалізації кримінальної відповідальності, за якої суд взагалі не призначає винному покарання. До такого звільнення, зокрема, належить: звільнення від покарання у зв'язку із втратою особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК України); 2) звільнення від покарання через закінчення строків давності (ч. 5 ст. 74 КК України) тощо.

Однак на противагу висловленої існує й інша думка: за вчинення злочину завжди призначається конкретна міра покарання. Такий висновок, зокрема, впливає з ч. 3 ст. 327 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК України), в якій говориться таке: якщо підсудний визнається винним у вчиненні злочину, суд постановляє обвинувальний вирок і призначає підсудному покарання, передбачене кримінальним законом. Звільнення від покарання без призначення його взагалі як самостійний різновид звільнення від покарання чинним кримінально-процесуальним законодавством України не передбачено [3, с. 186].

Наприклад, 24 березня 2008 р. за рішенням Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області особу засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 172 КК України. Вироком суду їй було призна-

чено покарання у виді штрафу в розмірі тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з одночасним звільненням від цього покарання на підставі ч. 4 ст. 74 КК України [4].

З другого боку, КПК України має допоміжний характер щодо норм матеріального кримінального права, й при буквальному розумінні деяких положень кримінального закону може бути зроблений і протилежний висновок [5, с. 149–156]. Судова практика знає й такі випадки.

Наприклад, вироком Краснокутського районного суду Харківської області особа засуджена за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 164 КК України. У резолютивній частині вироку зазначається: визнати особу винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 164 КК України та на підставі ч. 4 ст. 74 КК України звільнити її від покарання. Як бачимо, покарання судом призначено не було [6].

Чинний КПК України, не передбачаючи можливості постановлення обвинувального вироку суду без призначення покарання, суперечить КК України 2001 р., якому відомі зазначені випадки осуду, не поєданого із призначенням засудженому покарання. Згідно з ч. 3 ст. 88 КК України особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання, визнаються такими, що не мають судимості. На перший погляд, положення КПК України як документа, норми якого стосовно кримінального закону мають допоміжний (обслуговуючий) характер, повинні бути узгоджені з приписами КК України в частині уможливлення постановлення обвинувального вироку суду без призначення покарання [1, с. 719].

Однак вважаємо, що по суті кримінально-процесуальне законодавство вирішує розглядуване питання правильно, тому реформуванню мають підлягати саме норми КК України. Для того щоб звільнити винного у вчиненні злочину від покарання, його треба спочатку призначити: за відсутності покарання звільняти особу немає від чого.

Безумовно, правова регламентація звільнення від покарання та його відбування (маємо на увазі весь інститут, передбачений розділом XII Загальної частини КК України) повинна бути вдосконалена, а проблеми, які висунуті для обговорення фахівцями, — вирішені під час подальшої законодавчої роботи. Питання лише в тому, які саме зміни мають відбутися.

Підтримуючи висловлену І. В. Красницьким думку про доцільність узгодження термінології, що вживається у статтях КК України про звільнення від покарання та його відбування, пропонуємо альтернативний шлях вирішення порушених цим дослідником питань.

На наш погляд, у перспективі доцільно чітко сформувані лише три самостійні субінститути, з урахуванням змісту яких мають відбуватися термінологічні і змістовні зміни у відповідному розділі КК України. До них відносимо такі:

1. *Звільнення від покарання*, за якого особа засуджується за вчинення злочину обвинувальним вироком суду, їй призначається конкретна міра

покарання, яку вона умовно або безумовно не відбуває (не виконує). Таке звільнення можна визнавати заходом кримінально-правового впливу, альтернативним покаранню. Це, наприклад, звільнення у зв'язку з усуненням караності діяння (ч. 2 ст. 74 КК України — у разі, якщо відповідний закон набрав чинності до початку виконання обвинувального вироку відповідно до ч. 6 ст. 404 КПК України), звільнення з випробуванням (статті 75–78 КК України), звільнення через хворобу особи (ч. 2 ст. 84 КК України).

2. *Звільнення від відбування частини покарання*, за якого особа починає відбувати або виконувати призначене покарання та звільняється від частини покарання, що залишилася. Йдеться, наприклад, про умовно-дострокове звільнення (ст. 81 КК України), звільнення через психічну або іншу важку хворобу (частини 1–2 ст. 84 КК України), звільнення на підставі закону про амністію (ст. 86 КК України).

Можна погодитися з думкою О. І. Чучаєва та Г. П. Фірсової про те, що відповідні кримінально-правові норми вже не є заходами кримінально-правового впливу. Вони визначають умови, порядок і спосіб перетворення правового статусу особи у процесі реалізації кримінально-правового впливу у бік меншого обмеження (позбавлення) її прав. Їх можна назвати засобами посткримінальної диференціації державної діяльності або коригувальними засобами. Ці засоби відповідають всім вторинним ознакам кримінально-правового впливу, а саме передбачаються кримінальним законом, застосовуються судом, здійснюють істотне перетворення об'єкта правообмеження. Вони не є самостійними елементами механізму кримінально-правового впливу, виконуючи функцію юридичних підстав зміни примусу на стадії його реалізації [7, с. 311].

3. *Заміна покарання більш м'яким*, за якої призначене особі основне покарання рішенням суду замінюється більш м'яким видом основного покарання. Це, наприклад, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України), заміна покарання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до трьох років (ч. 4 ст. 83 КК України). За своєю суттю заміна покарання більш м'яким містить елементи звільнення від відбування частини покарання, адже в такому випадку особа звільняється від попередньо призначеного покарання та їй призначається новий вид покарання.

Пом'якшення покарання є нічим іншим, як окремим випадком звільнення особи від відбування частини покарання або заміни покарання, тому виокремлення воно не потребує.

Названі субінститути становлять єдину систему, об'єднану загальною ідеєю поліпшення становища осіб, які зазнали державного примусу. Вони застосовуються на різних стадіях реалізації кримінальної відповідальності — при постановленні обвинувального вироку і засудженні особи та під час виконання цього вироку, передбачаючи практично всі можливі способи пом'якшення становища засудженого через зміни в його поведінці й стані здоров'я або інші обставини, які мають юридичне значення.

Відповідно до запропонованого підходу матимемо дві форми реалізації кримінальної відповідальності: 1) ліберальну або привілейовану (засудження + покарання + умовне або безумовне звільнення від нього); 2) репресивну (засудження + покарання + відбування покарання + судимість). Ліберальна форма може додатково диференціюватися залежно від умовності або безумовності звільнення особи від покарання, оскільки при умовному звільненні також може виникати судимість. Репресивна форма, у свою чергу, також може бути представлена двома напрямками в її реалізації: перша передбачає застосування до особи звільнення від частини призначеного судом покарання або заміну покарання більш м'яким, а друга — повне відбуття покарання без застосування будь-яких кримінально-правових привілеїв.

У випадку реалізації викладених пропозицій необхідність зміни назви розділу XII («Звільнення від покарання та його відбування») КК України відпадає, оскільки вона повністю відповідатиме його змісту. Крім того, в тексті статей досліджуваного розділу КК України вживатимуться чіткі, зрозумілі та уніфіковані термінологічні звороти: «звільнення від покарання» (зокрема у ч. 4 ст. 74, ч. 5 ст. 74, статтях 75–79, ст. 80, ч. 2 ст. 84, ч. 3 ст. 84 КК України), «звільнення від відбування частини покарання» (скажімо, у ч. 3 ст. 74, ст. 81, ст. 83, частинах 1–2 ст. 84, статтях 86–87 КК України) та «заміна покарання більш м'яким» (зокрема у ст. 82, ч. 3 ст. 83, ст. 85 КК України).

З урахуванням визначених форм реалізації кримінальної відповідальності звільнення від покарання та його відбування має класифікуватися за такими критеріями: 1) види звільнення від покарання, які охоплюють лише ліберальну форму реалізації кримінальної відповідальності; 2) види звільнення від відбування частини покарання, які охоплюють лише перший напрям репресивної форми реалізації кримінальної відповідальності; 3) види звільнення від покарання та відбування його частини, які за логікою законодавця синтезують дві попередні категорії (тобто залежно від ситуації передбачають як повне звільнення від покарання, так і звільнення від його частини під час відбування покарання).

Зазначений підхід до поділу видів звільнення від покарання та його відбування дає змогу чітко виокремити питання про конкуренцію між відповідними нормами, які можуть одночасно претендувати на застосування. На одночасне застосування можуть претендувати норми, які належать до однієї групи, до першої та третьої або другої та третьої груп. Наприклад, за певних обставин між собою фактично конкурують норма про звільнення від покарання внаслідок втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК України) та норма про звільнення від відбування покарання з випробуванням (статті 75–78 КК України). За правилами конкуренції застосуванню підлягає лише одна з них. У наведеному прикладі, як зазначалося вище, при конкуренції норм про умовні та безумовні види звільнення пріоритетною

слід вважати норму про безумовне звільнення як більш привабливу для винного, а отже, застосуванню підлягає ч. 4 ст. 74 КК України.

Такий підхід (про застосування норми про більш м'який вид звільнення) знаходить свою підтримку й в літературі. Зокрема, Л. В. Иногамова-Хегай обґрунтовує доцільність вирішення зазначеної проблеми саме у вказаний спосіб, аргументуючи конституційним принципом про те, що будь-які сумніви трактуються на користь обвинуваченого, та кримінально-правовим принципом, згідно з яким більш м'яка норма має пріоритет над менш м'якою [8, с. 59].

На жаль, законодавець допускає не завжди виправдану конкуренцію кримінально-правових норм про звільнення від покарання та його відбування. Скажімо, йдеться про можливу конкуренцію між кримінально-правовими нормами про звільнення від покарання внаслідок втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК України) та звільнення від відбування покарання з випробуванням (статті 75–78 КК України), умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК України) та звільнення від відбування покарання за законом про амністію (після набрання чинності Закону України від 2 червня 2011 р. «Про внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» та інших законодавчих актів України») тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. — К. : Істина, 2011. — 1112 с.
2. *Красницький І. В.* Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України : порівняльний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Красницький Іван Васильович. — Л., 2005. — 220 с.
3. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред. С. С. Яценко. — 4-те вид., переробл. і допов. — К. : А.С.К., 2005. — 848 с.
4. Архів Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області. Справа № 1-91/08 за 2008 рік.
5. *Меркулова В. О.* Кримінальна відповідальність : окремі теоретичні та соціально-правові аспекти : моногр. / В. О. Меркулова. — О. : ОЮІ ХНУВС, 2007. — 225 с.
6. Архів Краснокутського районного суду Харківської області. Справа № 1-18/08 за 2008 рік.
7. *Чучаев А. И.* Уголовно-правовое воздействие : понятие, объект, механизм, классификация : моногр. / А. И. Чучаев, А. П. Фирсова. — М. : Проспект, 2010. — 320 с.
8. *Иногамова-Хегай Л. В.* Конкуренция норм об освобождении от наказания / Л. В. Иногамова-Хегай // Государство и право. — 2000. — № 2. — С. 57–64.

Є. О. Письменський. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми вдосконалення кримінального законодавства

Анотація. У статті розглядаються окремі термінологічні та змістовні вади чинного кримінального законодавства України в частині регламентації інституту звільнення від покарання та його відбування.

Ключові слова: звільнення від покарання, звільнення від відбування частини покарання, заміна покарання більш м'яким, форми реалізації кримінальної відповідальності.

Е. А. Письменский. Освобождение от наказания и его отбывания: проблемы совершенствования уголовного законодательства

Аннотация. В статье рассматриваются отдельные терминологические и содержательные недостатки действующего уголовного законодательства Украины в части регламентации института освобождения от наказания и его отбывания.

Ключевые слова: освобождение от наказания, освобождение от отбывания части наказания, замена наказания более мягким, формы реализации уголовной ответственности.

Pysmenskyi Ye. Discharge from punishment and from serving penalty: problems of improvement of criminal legislation

Summary. The article deals with some terminological and substantive defects of the criminal legislation of Ukraine while regulating the institute of discharge from punishment and from serving it.

Key words: discharge from sentence, discharge from serving a part of a sentence, commutation of a sentence, forms of realization of criminal liability.

А. І. Брайловська
*аспірант кафедри кримінального права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)*

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА НЕВИКОНАННЯ ЧИ НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ОХОРОНИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Суб'єктивна сторона злочину є його внутрішньою сутністю. Ігнорування ознак суб'єктивної сторони може призвести до об'єктивного ставлення, тобто матимуть місце випадки притягнення до кримінальної відповідальності за невинне спричинення шкоди. Також цей елемент складу злочину дає змогу відмежовувати злочинні діяння від незлочинних, проводити відмежування діянь, що збігаються зовні, за об'єктивними ознаками, та має велике значення для індивідуалізації покарання. Досить вдалим, як на нашу думку, є розуміння суб'єктивної сторони як значимої для кримінального права психічної діяльності суб'єкта злочину, яка безпосередньо зумовила та супроводжувала вчинення суспільно небезпечного діяння [1, с. 9]. Проте термін «суб'єктивна сторона» у чинному кримінальному законі не застосовується. Законодавець розкриває його шляхом використання таких понять, як вина, мотив, мета, кожне з яких характеризує психічну сутність злочину з різних сторін.

Таким чином, така ознака, як вина характерна для усіх злочинів, у тому числі для діяння, передбаченого у ст. 137 (Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей) Кримінального кодексу України (далі – КК України). Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим – склад злочину.

Крім того, ознаки суб'єктивної сторони (наприклад, форма вини) можуть встановлюватись шляхом тлумачення диспозиції конкретної статті або чітко відображаються у самій нормі закону. Так, ознаки суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 137 КК України, знайшли відображення у диспозиції норми. Зокрема передбачено, що обов'язки порушуються внаслідок «недбалою чи несумлінною до них ставлення». Це є досить позитивним, оскільки у випадках порушення різного роду правил відсутність пря-

мої вказівки у законі, наприклад, на форму вини, призводить до появи різних точок зору і, як наслідок, — до різного (не обов'язково аргументованого та законного) правозастосування.

Окремо зазначимо, що вчинення злочину, передбаченого ст. 137 КК України, можливе тільки при необережному ставленні суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків. Таким чином, необхідно встановити ставлення особи при вчиненні вказаного злочину до суспільно небезпечного діяння, а саме до невиконання або неналежного виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх шляхом надання відповіді на запитання, усвідомлено чи не усвідомлено ставиться особа до такого невиконання. Разом із тим усвідомлення особою того, що вона не виконує певні вимоги закону, не можна ототожнювати з усвідомленням суспільно небезпечного характеру вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння. Як відомо, усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру свого діяння означає розуміння нею як його фактичних ознак, так і соціального характеру (тобто здатності заподіяти шкоду) [2, с. 209–210]. Це означає, що предметом усвідомлення при умислі є: по-перше, фактичний зміст вчиненого діяння і, по-друге, його соціальне значення. Як зазначають деякі науковці, ці складові інтелектуального моменту умислу є нерозривними, а тому наявність лише однієї із них ні в якому разі не можна видавати за усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчинюваного нею діяння [3, с. 123]. Але більш прийнятною, на нашу думку, є така позиція: безумовним є те, що при вчиненні злочину не лише усвідомлюється факт того, що щось трапляється, але і ставлення через цей факт до інших осіб (відповідно до нашої статті — до неповнолітніх, їх батьків, які довірили своїх дітей зобов'язаній особі), до законів суспільства, до моралі та іншого. Саме взаємодія реальних обставин з аспектами психіки особи, яка вчиняє діяння, дозволяє нам одні й ті самі за фактичною стороною ситуації в одних випадках трактувати так, а в інших — інакше. Так, наприклад, ми відрізняємо вбивство від позбавлення життя через необережність. Інакше кажучи, усвідомлення особою суспільної небезпеки свого діяння охоплює як суто фактичну, так і соціальну сторону. Ми поділяємо цю точку зору, оскільки така оцінка психічного ставлення суб'єкта до вчиненого ним суспільно небезпечного діяння впливає також зі змісту ст. 24 КК України.

В основі підходу оцінки психічного ставлення окремо до діяння й окремо до його наслідків лежить концепція змішаної форми вини, яка передбачає різні форми вини стосовно діяння та стосовно наслідків. Ми поділяємо положення цієї концепції.

Що стосується злочину, передбаченого ст. 137 КК України, то розуміння фактичних ознак діяння полягає у такому. Наприклад, під час умисного невиконання або неналежного виконання професійних чи службових обов'язків суб'єкт усвідомлює, що його діяння заподіює шкоду відносинам,

спрямованим на охорону життя і здоров'я неповнолітніх, усвідомлює, що внаслідок його вчинення (невиконання або неналежного виконання покладеного обов'язку) знижується рівень забезпечення охорони життя і здоров'я неповнолітніх. Суб'єкт також усвідомлює, що його діяння суперечить інтересам дітей, щодо яких ним були взяті певні зобов'язання. Крім того, суб'єкт усвідомлює фактичні ознаки злочину, розуміючи те, що він є працівником певної установи або вступив у певні правовідносини з дітьми з приводу дій, які включають також охорону їхнього життя і здоров'я, і при цьому свідомо вчинив діяння, яке є порушенням професійних чи службових обов'язків.

Відповідно при невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей особа, крім усвідомлення факту невиконання обов'язків, не може не усвідомлювати його суспільну небезпеку. В іншому випадку вона не може усвідомлювати власне невиконання чи неналежне виконання обов'язків. Усвідомлення суспільної небезпечності невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків і бажання такого невиконання, неналежного виконання свідчить про умисне (лише у межах прямого умислу) вчинення діяння. Так, наприклад, вчитель початкових класів Л.О., усвідомлюючи суспільну небезпечність невиконання своїх обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей, у порушення техніки безпеки під час екскурсії допустила дітей у небезпечні місця, в наслідок чого неповнолітній учень отримав тілесні ушкодження [4].

Крім того, для встановлення умислу недостатньо лише констатації усвідомлення суб'єктом вчиненого діяння, необхідна наявність вольового моменту вини. Виявом волі при умислі є саме суспільно небезпечне діяння. У нашому випадку таким діянням є невиконання або неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей.

Проте можливі випадки, коли суб'єкт злочину, передбаченого ст. 137 КК України, не усвідомлював фактичної сторони вчиненого діяння. Таким чином, у вказаних випадках виключається прямиї умисел і злочинна самовпевненість до діяння. У зазначених ситуаціях можлива тільки злочинна недбалість, за умови, якщо особа повинна була і могла усвідомлювати цю обставину. За такого ставлення до діяння суб'єкт не усвідомлює його фактичної сторони, вважаючи, що вчинюване ним не стосується питань забезпечення охорони життя і здоров'я дітей, хоча має і може це усвідомлювати. Зрозуміло, що при подібному ставленні суб'єкта до діяння його ставлення до наслідків може бути також тільки злочинно недбалим. Так, наприклад, у 2006 р. у Донецькій області порушено кримінальну справу за ст. 137 КК України стосовно лікаря дитячої стоматологічної поліклініки, який видалив неповнолітньому постійний зуб замість молочного і цим наніс здоров'ю дитини істотну шкоду [5]. У цьому випадку лікар не усвідомлював фактичної сторони вчиненого діяння, хоча повинен був і міг її усвідомлювати.

Таким чином, психічне ставлення особи до невиконання або неналежного виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх може виражатися у виді прямого умислу або у виді злочинної недбалості.

У свою чергу, ставлення суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей характеризується необережною формою вини, що згідно зі ст. 25 КК України поділяється на злочинну самовпевненість і злочинну недбалість.

Так, А. І. Рарог вказує на те, що спільною ознакою обох видів необережності, що відмежовує її від умислу, є відсутність у суб'єкта злочину усвідомлення актуальної (реальної) суспільної небезпеки вчинюваного діяння. При цьому науковець підкреслює, що при злочинній самовпевненості особа передбачає абстрактну можливість конкретних небезпечних наслідків, у зв'язку із чим можна вести мову про усвідомлення потенційної небезпеки діяння. Проте деякі вчені вважають, що при цьому виді необережності у суб'єкта відсутнє усвідомлення суспільної небезпечності вчинюваного діяння, а ознакою самовпевненості є лише обов'язок і можливість такого усвідомлення [6, с. 128]. Ми не поділяємо таку точку зору, оскільки особа, яка переконана в ненастанні шкідливих наслідків через розрахунок на їх відвернення, все ж таки розуміє, що її дії містять потенційну небезпеку для суспільства. Інша ситуація при злочинній недбалості. Тут винна особа ні в якій формі не передбачає суспільно небезпечних наслідків, у зв'язку з чим немає підстав і для постановки питання про усвідомлення суспільної небезпеки вчинюваного діяння. Таке усвідомлення відсутнє й у випадках спричинення непередбачуваних наслідків у результаті усвідомлюваного порушення правил застережень (наприклад, професійних), оскільки при цьому немає передбачення конкретних суспільно небезпечних наслідків. Так, наприклад, можна навести ситуацію, коли працівники дитячого садка, неналежно виконуючи свої професійні обов'язки, залишили без постійного нагляду неповнолітнього ясельної групи, який, взявши бензин із шафи, випив його. Дитина зазнала тяжких наслідків для здоров'я. Бензин у шафу поставила няня групи, про що вихователі не знали [7]. Таким чином, у цьому випадку винні особи не передбачали суспільно небезпечних наслідків, що виключає усвідомлення суспільної небезпеки вчинюваного діяння.

Отже, спільним для інтелектуального елементу обох видів необережності є те, що винний не передбачає саме реальної можливості суспільно небезпечних наслідків, хоча він може передбачити таку можливість. А відмінність полягає у тому, що при самовпевненості особа передбачає абстрактну можливість настання негативних наслідків і через це усвідомлює потенційну небезпеку свого діяння (слід вказати, що під абстрактною можливістю розуміють відсутність яких-небудь умов, що породжують деяке явище, але водночас і відсутність умов, що перешкоджають його виникненню [8]).

Натомість при недбалості вона не передбачає можливості настання таких наслідків і не усвідомлює навіть потенційної небезпеки обраного способу діяння чи поведінки.

Вольовий момент при характеристиці злочинної самовпевненості знаходить вираження у формулі закону, яка передбачає розрахунок винної особи на усунення суспільно небезпечних наслідків. Саме завдяки цьому розрахунку винна особа, передбачаючи можливість настання шкідливих наслідків, спрямовує свої розумові та фізичні зусилля, тобто свою волю, на усунення цих наслідків. Приймаючи рішення діяти, особа впевнена на підставі своїх розрахунків у тому, що шкідливі наслідки не настануть, а її дії не мають суспільно небезпечного (злочинного) характеру. Як зазначає П. С. Дагель, вольова сторона розрахунку винної особи при самовпевненості складається з активного бажання ненастання суспільно небезпечних наслідків, з того, що розрахунок щодо їх усунення є одним із мотивів вчиненої особою дії [9]. Вина ж суб'єкта полягає в тому, що його розрахунок виявляється легковажним, він неправильно оцінює обставини, на які покладається. Хоча якби винна особа ставилася до своїх обов'язків більш відповідально, то могла б усвідомити недопустимість подібної поведінки. Так, наприклад, помічник вихователя інтернату залишила неповнолітню дитину саму у ванній. Дитина померла внаслідок утоплення [10]. Настання смерті дитини свідомістю винної виключалося низкою факторів, а саме: короткочасністю залишення дитини без нагляду, її здатністю самостійно плавати та ін. Однак цей розрахунок виявився легковажним. Ставлення до наслідків у цьому випадку виявляється у формі злочинної самовпевненості. У цьому випадку суб'єкт переоцінив вплив обставин, які, на його думку, не допустять настання суспільно небезпечних наслідків, і недооцінив важливості значення порушуваних приписів.

Підставою для того, щоб вважати такого роду психічне ставлення особи необережною формою вини, є недбале або несумлінне ставлення до своїх обов'язків, що спеціально підкреслено в диспозиції ч. 1 ст. 137 КК України.

Проте у разі якщо особа сподівається уникнути настання суспільно небезпечних наслідків при розрахунку не на конкретні обставини, а лише на випадковість, то це свідчить про психічне ставлення суб'єкта до таких наслідків у виді непрямого умислу, що виключатиме кваліфікацію вчиненого за ст. 137 КК України. Таке діяння має кваліфікуватись за відповідною статтею як навмисний злочин проти життя і здоров'я потерпілого.

Відповідальність за злочинну недбалість настає лише тому, що особа, маючи реальну можливість передбачити суспільно небезпечні наслідки свого діяння, неправильно оцінює його через недостатню уважність.

Крім того, у зв'язку із визнанням поєднання у розглядуваному злочині двох форм вини виникає така проблема: відносити його залежно від конкретного випадку до умисного чи необережного злочину. У науково-прак-

тичних коментарях до КК України злочин, визначений у ст. 137, характеризується як такий, що може бути вчиненим або виключно у формі необережності, або за змішаною формою вини.

Крім того, мають місце і такі точки зору. Зокрема, О. Белова пропонує при аналізі суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 137 КК України, звернутися до наукових розробок з проблем суб'єктивної сторони службової недбалості (ст. 367 КК України), які схожі за конструкцією об'єктивної сторони [3, с. 124]. Схожість полягає у тому, що ст. 367 КК України, як і ст. 137 КК України, передбачає відповідальність за невиконання або неналежає виконання службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотну шкоду. Упродовж багатьох років у науці та судовій практиці злочин, передбачений ст. 367 КК України, вважався таким, що міг бути вчиненим виключно через необережність. Разом із тим останні наукові розробки у цій сфері свідчать, що на сучасному етапі поступово здійснюється відмова від такого категоричного вирішення цього питання, і вже висловлені думки, що суб'єктивна сторона службової недбалості може характеризуватися як необережністю, так і непрямим умислом [11, с. 1001–1002].

Ми з цього приводу поділяємо точку зору А. А. Пінаєва, який вказує, що якщо злочин у законі сконструйовано так, що діяння у ньому передбачає як умисну, так і необережну вину, а ставлення особи до наслідків може бути лише необережним, то цей склад у всіх випадках необхідно відносити до необережних. В основі визначення спільної небезпеки посягання лежать наслідки, до яких ставлення особи має бути лише необережним. А характер її ставлення до діяння в оцінці небезпеки посягання виконує допоміжну роль. Так, наприклад, у розглядуваному злочині антисоціальна сутність порушення вимог законодавства щодо охорони життя та здоров'я дітей полягає насамперед у тому, що це порушення загрожує безпеці здоров'ю та життю дітей. І у зв'язку з тим, що винний до цього ставиться необережно, то його ставлення до порушення по суті для кваліфікації не має значення. Саме тому законодавець, конструюючи такі склади, не визначає характер вини у ставленні до діяння, припускаючи можливість як умислу, так і необережності [12].

Проте цілком зрозуміло, що наявність великої кількості точок зору з приводу суб'єктивної сторони одного й того ж злочину не сприяє чіткому й однозначному застосуванню норм кримінального права. Тому слід визнати позитивним досвід вирішення цієї проблеми законодавцем Російської Федерації. Так, згідно з ч. 2 ст. 24 Кримінального кодексу Російської Федерації (далі – КК РФ) діяння, вчинене з необережності, визнається злочином лише у тому випадку, коли це спеціально передбачено статтею Особливої частини КК РФ. Це означає, що всі злочини, при описанні яких законодавець у статті Особливої частини окремо не вказує на необережну форму вини, можуть бути вчиненими лише умисно. На нашу думку, така позиція є правильною, і Україні варто перейняти досвід Російської Федерації.

Таким чином, психічне ставлення суб'єкта до невиконання або неналежного виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя і здоров'я неповнолітніх може виражатися у вигляді прямого умислу або злочинної недбалості, а ставлення до суспільно небезпечних наслідків — у вигляді злочинної самовпевненості або злочинної недбалості. У разі умисного вчинення діяння ставлення до наслідків може бути як злочинно самовпевненим, так і злочинно недбалим. Якщо ж діяння вчиняється через злочинну недбалість, ставлення до наслідків може бути тільки злочинно недбалим.

Проте під час аналізу матеріалів практики виявлено декілька кримінальних справ, порушених за ст. 137 КК України, кваліфікація яких є непослідовною, враховуючи ознаки суб'єктивної сторони цього діяння.

Так, у 2007 р. у м. Києві порушено кримінальну справу за ст. 137 КК України стосовно вчителя української мови та літератури, який у кабінеті школи умисно заподіяв тілесні ушкодження неповнолітній С., які згідно з актом судово-медичного дослідження належать до легких тілесних ушкоджень [13]. Отже, з фабули злочину вбачається, що суб'єктивна сторона вчиненого діяння характеризується умислом. А злочин, передбачений ст. 137 КК України, в цілому є необережним. Враховуючи викладене, вважаємо таку кваліфікацію неправильною. Діяння, вчинене вчителем школи, має ознаки злочину, передбаченого ст. 125 КК України (Умисне легке тілесне ушкодження). Аналогічна помилка при кваліфікації допущена під час порушення кримінальної справи проти вчителя української мови школи у Кіровоградській області, який на уроці підійшов до учня М. та наніс йому декілька ударів, внаслідок чого спричинив тілесні ушкодження [14].

Таким чином, вказані випадки підтверджують важливість правильного встановлення ознак суб'єктивної сторони, що є необхідною умовою правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння.

Список використаних джерел

1. Бикеев И. Актуальные проблемы учения о субъективной стороне преступления // Уголовное право. — 2002. — № 3. — С. 9–13.
2. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть. — М., 1996. — 560 с.
3. Бєлова О. Деякі аспекти характеристики суб'єктивної сторони злочинів проти сім'ї та неповнолітніх // Право України. — 2005. — № 5. — С. 120–125.
4. Кримінальна справа, 2005 р. // Архів суду Івано-Франківської області.
5. Кримінальна справа, 2006 р. // Архів суду Донецької області.
6. Дагель П. С., Котов Д. П. Субъективная сторона преступления и ее установление : моногр. : науч. изд. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1974. — 243 с.
7. Кримінальна справа, 2006 р. // Архів суду Донецької області.
8. Волков Б. С. Проблема воли и уголовная ответственность. — Казань, 1965. — 136 с.
9. Дагель П. С. Неосторожность : криминологические и уголовно-правовые проблемы. — М. : Юрид. лит., 1977. — 143 с.
10. Кримінальна справа, 2003 р. // Архів суду Запорізької області.

11. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К. : Ін Юре, 2003. — 1196 с.
12. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права Украины. — Харьков : «Юридический Харьков», 2002. — 568 с.
13. Кримінальна справа, 2007 рік // Архів суду м. Києва.
14. Кримінальна справа, 2008 рік // Архів суду Кіровоградської області.

А. І. Брайловська. Суб'єктивна сторона невиконання чи неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей

Анотація. У статті досліджуються проблеми, пов'язані з встановленням ознак суб'єктивної сторони невиконання чи неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей. Крім того, практика свідчить, що існуюча державна система охорони прав дітей не завжди є ефективною, що, у свою чергу, мотивує важливість обраної теми.

Ключові слова: неповнолітні, діти, охорона життя та здоров'я, діяння, суб'єктивна сторона злочину.

А. И. Брайловская. Субъективная сторона неисполнения или ненадлежащего исполнения обязанностей по охране жизни и здоровья детей

Аннотация. В статье исследуются проблемы, связанные с установлением признаков субъективной стороны неисполнения или ненадлежащего исполнения обязанностей по охране жизни и здоровья детей. Кроме того, практика свидетельствует, что существующая система охраны прав детей не всегда эффективна, что в свою очередь мотивирует важность избранной темы.

Ключевые слова: несовершеннолетние, дети, охрана жизни и здоровья, деяние, субъективная сторона преступления.

A. Brailovska. Subjective aspect of non-execution and improper execution of obligation for children's life and health protection

Summary. Article analyzes questions related with elements of the mental element in subjective aspects of neglect and improper execution of duties for children's life and health protection. Besides, practical activity shows that existing state system for children's protection is not always effective that's determining the importance of chosen topic.

Key words: minors, children, children's life and health protection, conduct, mental element.

С. П. Штелік

*суддя Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних
і кримінальних справ*

СУДОВА ЛАНКА ТА СУДОВА ІНСТАНЦІЯ: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

Реалізація судово-правової реформи 2010 р. продемонструвала, з одного боку, позитивні аспекти реформування, а з другого боку — його негативні сторони, які серйозно впливають на функціонування судової системи та дотримання громадянських прав і свобод в Україні. Однією з актуальних проблем у цьому сенсі є дисбаланс у співвідношенні понять «судова ланка» та «судова інстанція» та його вплив на судову систему.

Загалом проблеми, пов'язані з цим дисбалансом та з функціонуванням судових інстанцій, були предметом дослідження багатьох учених, зокрема І. А. Приходько, В. М. Жуйкова, О. Ю. Костюченко, А. Й. Осетинського, В. М. Коваль, І. І. Ємельянової, Д. О. Захарова, Є. В. Васьковського, В. Є. Чиркіна, О. М. Овчаренка тощо [1, с. 590; 2, с. 74; 3; 4; 5; 6, с. 16–21; 7, с. 110–20].

Разом із тим проведення досліджень у різних аспектах не сформулювало єдиних підходів до критеріїв визначення кількості та змістовного наповнення діяльності судових інстанцій. Це насамперед пов'язано з історичними та національними традиціями судового будівництва кожної країни та особливостями судової організації та процесуального забезпечення судочинства.

Метою цієї статті є аналіз поняття «ланка судової системи», ланкової організації судової системи у контексті функціонування Верховного Суду України, системно-структурних складових інстанційності під кутом зору можливості оскарження судового рішення, сутності понять права на оскарження та права на перегляд судового рішення та їх оптимального співвідношення, а також окреслення шляхів реалізації принципу «одна судова ланка — одна судова інстанція».

Відповідно до адміністративно-територіального поділу держави судову систему України поділено на ланки. Таке твердження випливає з приписів ст. 125 Конституції України, яка, крім принципів побудови системи судів загальної юрисдикції — територіальності і спеціалізації, визначає судові

ланки. Так, за змістом ч. 4 вказаної статті першу ланку становлять місцеві та апеляційні суди. Очевидно, що конституційне положення поєднало в одній нормі дві ланки судів. Але зазначений припис Основного Закону є відсилочною нормою і вказує на визначення в системі судів загальної юрисдикції апеляційних та місцевих судів відповідно до закону. Таким чином, перші дві ланки судів визначаються у п. 1 ч. 2 ст. 17 Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон).

Згідно із ч. 3 ст. 125 Конституції України вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Наведене положення конкретизовано на законодавчому рівні. Зокрема, статтями 17, 31 і 32 зазначеного Закону визначено як складову системи судів загальної юрисдикції відповідні вищі спеціалізовані суди та окреслено їх судову компетенцію: Вищий господарський суд України (далі – ВГСУ), Вищий адміністративний суд України (далі – ВАСУ) та Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ). Крім того, ч. 2 цієї ж статті передбачено, що найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вказаний припис повністю відображений у ч. 3 ст. 17 Закону.

Поняття «ланка судової системи» має судоустрійний зміст та застосовується для виокремлення у кожній судовій підсистемі судових органів, які за своїм правовим статусом є рівнозначними. Наведене твердження підкріплюється законодавчими нормами. Так, щодо судів місцевої ланки, то ст. 22 Закону визначені їх повноваження, відповідно до яких: 1) місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадку та в порядку, передбаченому процесуальним законом; 2) місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності; 3) місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи).

Однаковою є й організаційна структура кожного суду першої ланки (місцевого суду): 1) складається із суддів цього суду, з числа яких призначається голова та заступник голови суду; 2) виконує функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення його діяльності; 3) організаційне забезпечення здійснюється апаратом суду, очолюваного керівником апарату; 4) керівник апарату та заступник керівника апарату призначаються на посаду і звільняються з посади начальником територіального управління Державної судової адміністрації України; 5) функціонує бібліотека; 6) діє служба судових розпорядників; 7) функціонують збори суддів як орган суддівського самоврядування; 8) здійснюють судочинство у межах територіальних одиниць, визначених внаслідок адміністративного поділу. Єдина різниця в організаційній струк-

турі судів першої ланки полягає в тому, що коли у місцевому суді кількість суддів перевищує 15, то може бути призначено ще одного заступника голови суду.

Щодо апеляційних судів як судів другої ланки судової системи, то різниця в організаційному аспекті між ними відсутня. Частина 4 ст. 26 Закону визначає, що до складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, із числа яких призначається голова суду та його заступники. В апеляційному суді, кількість суддів у якому перевищує 35, може бути призначено не більше трьох заступників голови суду. На відміну від Закону України від 7 лютого 2002 р. № 3018-III «Про судоустрій України», чинний Закон передбачає для всіх без винятку апеляційних судів можливість утворення судових палат із розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Додамо, що у кожному суді апеляційної ланки функціонують такі ж структурні утворення, як і в судах місцевої ланки, крім судових палат, а також збори суддів.

Третьою ланкою системи судів є вищі спеціалізовані суди, організаційні аспекти діяльності яких викладені у статтях 31–37 Закону. Структура суду третьої ланки відрізняється від суду другої ланки тим, що додатково передбачена діяльність пленуму та науково-консультативної ради при відповідному вищому спеціалізованому суді. Разом із тим процесуальні повноваження вказаних судів відрізняються. За змістом ст. 32 Закону вищий спеціалізований суд має такі повноваження: 1) розглядає справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно із процесуальним законом; 2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції; 3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику; 4) надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики, а також дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної юрисдикції; 5) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Таким чином, у спеціалізованих судах організаційна структура є однаковою (за винятком кількості утворених на підставі ч. 4 ст. 31 Закону судових палат та їх спеціалізації), але процесуальні повноваження суттєво різняться. Якщо ВГСУ і ВССУ законодавством визначені тільки як суди касаційної інстанції, то ВАСУ у передбачених Кодексом адміністративного судочинства України (далі — КАС) випадках може виступати як суд першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

Окремо слід зупинитися на питанні ланкової організації судової системи у контексті функціонування Верховного Суду України. Конституційне і законодавче визначення Верховного Суду України найвищим судовим орга-

ном у системі судів загальної юрисдикції має наслідком суттєві відмінності між його структурою та структурою вищих спеціалізованих судів. По-перше, Верховний Суд України не має «палатного» поділу, що обумовлює вирішення усіх справ будь-яких юрисдикцій колегіально складом Верховного Суду України. По-друге, Пленум Верховного Суду України діє для вирішення питань, визначених Конституцією України (статті 110, 111 Основного Закону). По-третє, Пленум Верховного Суду України є єдиним органом серед судів загальної юрисдикції, який вправі звертатися до Конституційного Суду України з приводу вирішення питання конституційності законів, інших правових актів, а також офіційного тлумачення Конституції та законів України. По-четверте, передбачена особлива законодавча процедура обрання на посаду та дострокового звільнення з посади Голови Верховного Суду України. По-п'яте, надані Верховному Суду України повноваження сприймаються більше як реалізація його конституційно-правового статусу, аніж процесуальний вплив на систему правосуддя.

Тому Верховний Суд України, не будучи касаційною інстанцією, але залишаючись відповідно до Конституції України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, наділений особливими повноваженнями, які не властиві іншим судам загальної юрисдикції. Поряд із судовими повноваженнями він здійснює окремі повноваження конституційно-правового характеру.

Таким чином, систему судів загальної юрисдикції становлять чотири судові ланки: місцеві суди як перша ланка, апеляційні суди як друга ланка, вищі спеціалізовані суди як третя ланка, Верховний Суд України як четверта ланка. Отже, поняття «судова ланка» пов'язане з компетенцією кожного конкретного судового органу. Суди, які належать до певної ланки судової системи, мають однакову предметну компетенцію, однакові функції і, як правило, розташовані в межах територіальних одиниць, прирівняних одна до одної за адміністративним поділом.

Щодо проведення співвідношення судова ланка — судова інстанція, то спочатку є потреба оцінити реалізацію права на оскарження судового рішення та права на перегляд судового рішення. За змістом п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України держава взяла на себе обов'язок забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Аналогічні норми містяться у ст. 14 Закону (ст. 13 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК), статтях 349, 387 Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК), статтях 91, 107 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК), ст. 7 КАС).

Міжнародно-правові документи, які визначають питання оскарження судових рішень, доводять, що право на перегляд судового рішення може зазнавати певних обмежень на конституційному або законодавчому рівні. У такому розумінні співвідношення права на оскарження і права на пере-

гляд судового рішення полягає в тому, що реалізація першого пов'язується з дотриманням певних вимог (підстав) для подання відповідної скарги, тоді як друге поняття вказує на обов'язковість автоматичного розгляду справи у суді вищої інстанції. На нашу думку, саме тому чинне законодавство передбачає реалізацію права на оскарження судового рішення у двох інстанціях — апеляційній та касаційній.

Ми вважаємо, що сутність двох понять — права на оскарження та права на перегляд судового рішення — основа подальших наукових пошуків у напрямі оптимального співвідношення понять «судова ланка» та «судова інстанція». Перше із них за своїм змістом є правом на подачу скарги до суду вищої інстанції, а друге — правом на повторний розгляд справи судом вищої інстанції (як із питань факту, так і з питань права). Таким чином, право на оскарження — це ймовірна можливість початку провадження в суді вищої інстанції, ініціатором якого виступає заінтересована особа. Але наявність такого провадження не завжди означає саме його початок, оскільки ініціатор повинен дотриматися відповідних вимог для того, щоб отримати право на перегляд рішення судом вищої інстанції. У свою чергу, право на перегляд судового рішення означає вимогу на початок провадження з метою повторного розгляду справи й може бути прирівняне до права на позов у матеріальному сенсі. Отже, між правом на оскарження та правом на перегляд судового рішення існує тісний взаємозв'язок, оскільки перше поняття виступає як передумова другого.

Розглянувши питання співвідношення зазначених вище понять, необхідно визначити оптимальну кількість елементів по вертикалі, які повинна містити судова система. Як зауважує О. М. Овчаренко, важливим для відповіді на це запитання є аналіз досвіду інших країн. Так, судові системи за кількістю елементів можуть бути дворівневими, трирівневими або чотирирівневими. Це залежить від розмірів та масштабів країни. У деяких англосаксонських правових системах така система ускладнена, а компетенція судів іноді не має чітких меж, через що виникає конфлікт юрисдикцій [7, с. 113].

Два рівні судових інстанцій передбачено, наприклад, в Ісландії, оскільки сама структура уможливорює наявність лише двох інстанцій. Зокрема, окружні суди розглядають усі справи по першій інстанції, а єдиним судом, який переглядає справи в апеляційному порядку, є Верховний суд. Суттєво, що касаційного перегляду законодавство цієї країни не передбачає.

На думку І. В. Назарова, розбіжності в розумінні суті перегляду судових рішень призводять до того, що друга і третя інстанції в різних країнах можуть іменуватися по-різному. Наприклад, в Австрії та ФРН перегляд судового рішення суду другої інстанції здійснюється в порядку ревізії. У Великій Британії касація відсутня, що дає змогу двічі здійснити перегляд судового рішення в апеляційному порядку. Річ у тому, що в якості другої

інстанції виступає перша апеляційна інстанція, яка вправі перевірити рішення суду не тільки з фактичної, а й із юридичної сторони, прийнятого судом першої інстанції за результатами розгляду справи. У свою чергу, третя інстанція переглядає судові рішення в порядку другої апеляції, але предметом перевірки є виключно правильність застосування судами нижчих інстанцій норм права [8, с. 121–125].

Згідно із законодавством про судоустрій та відповідно до процесуальних норм у Франції діють три судові інстанції, але існує ряд особливостей, зокрема: 1) майновий ценз діє уже на стадії апеляційного оскарження; 2) рішення у спорах, де застосовується майновий ценз, можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Тобто в апеляційному порядку не можуть бути оскаржені судові рішення із ціною позову менше 4 тис. євро [9, с. 110]. У Данії можливість реалізації права на оскарження залежить від рішення Комісії з процедурних питань. Так, апеляційні скарги у цивільних справах, у яких ціна позову менша ніж 10 тис. данських крон, приймаються до розгляду апеляційною інстанцією тільки за рішенням зазначеної Комісії. Рішення, перевірені в апеляційному порядку, можуть бути оскаржені до Верховного суду Данії в касаційному порядку тільки за наявності особливої згоди Комісії і лише у тих випадках, коли вирішенню підлягають принципові питання правозастосування [10, с. 220].

Виходячи з наведених прикладів організації судових систем зазначених європейських країн за принципом інстанційності, необхідно звернути увагу на те, що підхід до реалізації правила «одна ланка — одна інстанція» різниться, зважаючи на особливості правових систем, історичні витоки та традиції потреби дотримання права на оскарження судових рішень. На нашу думку, проблема полягає у забезпеченні розгляду і вирішення усіх справ по суті судами одного рівня (перша інстанція). Для її вирішення в арсеналі судової організації необхідно мати значну кількість судів першої ланки з повноваженнями суду першої інстанції одночасно зі збільшенням штатної кількості суддів. Тому раціонально, коли на першому рівні (перша інстанція) створюються два види судів, які спеціалізуються на розгляді незначних спорів і правопорушень та для вирішення більш складних справ відповідно. Ми вважаємо, що у такий спосіб можливим є дотримання правила «одна ланка — одна інстанція» з метою розвантаження судів першої інстанції та підвищення якості й оперативності судочинства.

Підлягає з'ясуванню і питання, наскільки доступними повинні бути інстанції оскарження судових рішень. У цьому аспекті потрібно керуватися тим, які вимоги до змісту апеляційної скарги передбачені відповідним процесуальним законодавством (ст. 295 ЦПК, ст. 350 КПК, ст. 187 КАС, ст. 94 ГПК). Наука процесуального права класифікує вимоги до апеляційної скарги на формальні та змістовні. Так, до формальних належать такі вимоги: письмова форма подання заяви; найменування суду, до якого подається

заява; ім'я (найменування) особи, яка подає заяву, її місце проживання і знаходження; ім'я (найменування) осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або місцезнаходження; дата подання заяви про апеляційне оскарження; рішення або ухвала, що оскаржуються; перелік документів, які додаються. Для прикладу, усі наведені ознаки визначені у ст. 295 ЦПК.

Зазначені норми процесуальних законів України вказують на обов'язковість обґрунтування апеляційної скарги з обов'язковою вказівкою на те, у чому саме полягає незаконність рішення суду першої інстанції, а також суті прохання особи, яка подає апеляцію. Зокрема, вимоги щодо змісту апеляційної скарги досить детально викладені у пп. 5 п. 2 ст. 295 ЦПК, які конкретизують такі питання: у чому полягає незаконність і (або) необґрунтованість рішення або ухвали (неповнота визначення обставин, які мають важливе значення у справі; неправильність встановлення обставин, які мають значення для справи; необґрунтованість відмови у прийнятті доказів, неправильність їх дослідження чи оцінки; неподання доказів із поважних причин та (або) неправильне визначення відповідно до встановлених судом обставин правовідносин).

Таким чином, закріплення в законі досить жорстких вимог до змісту апеляції, з одного боку, спрямоване на полегшення роботи судді, який розглядатиме відповідну справу за апеляційною скаргою, і не становить великих проблем для інших фахівців-юристів — прокурорів, адвокатів. Але у разі відстоювання особою своїх інтересів у суді апеляційної інстанції вона змушена з метою подання апеляції звертатися за допомогою до професійного юриста, оскільки за відсутності відповідної підготовки в галузі права складно дотриматися усіх вимог щодо її змісту. Як зазначила з цього приводу О. М. Овчаренко, змістовні вимоги щодо форми апеляції є встановленням правових обмежень для оскарження рішення суду першої інстанції і слугують передумовою набуття права на перегляд рішення нижчого суду. Водночас вони тісно пов'язані з межами апеляційного розгляду справи, який провадиться лише щодо тієї частини рішення суду першої інстанції, законність та обґрунтованість якої оспорується у скарзі, про що теж ідеться в кодексах України [7, с. 120].

Дійсно, за змістом п. 1 ст. 195 КАС суд апеляційної інстанції може вийти за межі доводів апеляції, якщо під час апеляційного провадження будуть установлені допущені судом першої інстанції порушення, що призвели до неправильного вирішення справи. У п. 3 ст. 303 ЦПК передбачено, що апеляційний суд не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення. Згідно із ч. 2 ст. 101 ГПК апеляційний господарський суд не пов'язаний доводами апеляційної скарги (подання) і перевіряє законність та обґрунтованість рішення місцевого господарського

суду в повному обсязі. Щодо кримінального судочинства, то судове слідство в апеляційному суді провадиться лише щодо тієї частини вироку, законність та обґрунтованість якої оспорується в апеляції (ч. 5 ст. 362 КПК). Вирок, ухвала чи постанова суду першої інстанції перевіряються апеляційним судом у межах апеляції, тому висновки суду першої інстанції стосовно фактичних обставин справи, які не оспоруються та щодо яких відповідно до вимог КПК України докази не досліджувалися відповідно до ч. 2 ст. 365 КПК, не перевіряються.

Тому незрозумілою є логіка законодавця, який надає відповідні повноваження щодо можливості виходу за межі апеляційної скарги суду апеляційної інстанції в цивільному й адміністративному судочинстві, а в кримінальному обмежується виключно обсягами поданої апеляції. Адже можливість виходу суду за межі скарги у кримінальному судочинстві зумовлена принципом публічності процесу, тому таке повноваження суду має бути нормативно закріплено. З точки зору доступу заінтересованої особи до суду апеляційної інстанції найбільш оптимальними є положення ГПК, хоча норми ЦПК і КАС також можна вважати прийнятними. Що ж до КПК, то його положення з цього питання потребує змін з метою уніфікації законодавчих підходів.

Для повноти дослідження логічно також оцінити рівень доступності суду касаційної інстанції. Як відомо, касаційний перегляд судових рішень, на відміну від апеляційного, є характерним для романо-германських правових систем. Як зауважив з цього приводу професор В. Е. Чиркін, у країнах загального права традиційно такий інститут не використовується, оскарження рішень здійснюється у формі апеляції, яка суттєво відрізняється від касації за змістом [11, с. 338]. Сутність касаційного провадження полягає у перегляді судового рішення на предмет наявності порушень матеріального і процесуального законодавства. Тобто перегляд здійснюється, як правило, у межах скарги і тільки за матеріалами, що містяться в ній та у судовій справі. Межі касаційного провадження також різняться; зустрічаються розширена касація (яка тяжіє до апеляції), жорстка касація (розглядаються тільки питання права) та інші її різновиди. Касаційний тип суду другої інстанції був характерний для соціалістичних країн, а модель касації постійно змінювалася: від жорсткої — до розширеної, від широкого кола суб'єктів — до вузького тощо [12, с. 482].

Більш поширеним є інше тлумачення природи касаційного суду, який виступає не як суд другої, а як виключної (або третьої) інстанції. Для запобігання процедури касаційного перегляду рішення суду першої й апеляційної інстанції на момент подачі скарги повинно набрати чинності. Правова позиція суду касаційної інстанції, як правило, слугує своєрідним орієнтиром правильності застосування норми права для судів нижчих інстанцій.

За змістом ст. 32 Закону повноваження судів касаційної інстанції мають відповідні вищі спеціалізовані суди. Згадаємо, що в результаті проведення

«малої судової реформи» 2001 р. функції касаційної інстанції стали виконувати Верховний Суд України та вищі спеціалізовані суди. Досліджуючи природу суду касаційної інстанції, А. Й. Осетинський вказує на те, що касація, виступаючи додатковою гарантією захисту суб'єктивних прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб і держави шляхом виправлення судових помилок, фактично є певною формою судового контролю, інструментом формування єдиної судової практики й однакового тлумачення і застосування законодавства, надання методичної допомоги судам нижчого рівня. Касація виконує роль правового інституту, що забезпечує організаційну та функціональну єдність судової влади, її самостійність у реалізації функції правосуддя і незалежність у системі взаємодії з іншими гілками влади й широким колом інституцій суспільства [13, с. 4]. Отже, касацію можна одночасно визначити як і стадію судочинства, так і механізм, спрямований на забезпечення нормального функціонування судової системи.

Отже, можна стверджувати, що доступ до суду касаційної інстанції може зазнавати більших обмежень, ніж до суду апеляційної інстанції, оскільки: 1) касаційна інстанція є найбільш територіально віддаленою від особи; 2) звернення до суду касаційної інстанції зумовлене не лише виконанням формальних вимог щодо змісту касаційної скарги, а й попереднім розглядом справи у суді апеляційної інстанції. Такий підхід закладено і в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про введення в дію і вдосконалення функціонування систем і процедур оскарження із цивільних і торговельних справ» [14].

Виходячи з наведеного, вкрай необхідним є запровадження в українське процесуальне законодавство певних обмежень на подання касаційної скарги та підвищення ефективності діяльності суду касаційної інстанції. Перший крок у цьому напрямі зроблено законами України про внесення змін до КАС, ЦПК, КПК від 16 березня 2006 р. й 12 січня 2006 р., якими передбачено порядок і підстави вирішення суддею-доповідачем одноособово питання про відмову у відкритті касаційного провадження. Однак цього, як виявляється, недостатньо. Статистичні дані Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ доводять, що такий підхід потребує ширших процесуальних новацій, пов'язаних із фільтрацією тих судових рішень, які можуть бути предметом перевірки у касаційному порядку.

На нашу думку, крім наведеного, наявність надмірної кількості судових інстанцій із перегляду судових рішень є потенційним порушенням принципу правової визначеності, оскільки в такому разі застосування права не буде передбачуваним для акцептантів. Це не сприятиме постановленню остаточних судових рішень в аспекті найбільш короткого, розумного строку, адже чекання на рішення усіх судових інстанцій перспективно відтягує остаточне вирішення спору. Отже, є доцільним визначення достатньої, оптимальної кількості судових інстанцій.

У такому контексті великого значення набуває співвідношення інстанцій з оскарження судових рішень та їх організаційного втілення в ланках судової системи. З точки зору дослідження оптимальним вбачається варіант «одна судова інстанція — одна судова ланка». Проте не завжди є змога дотриматися цього принципу. Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що в більшості країн світу суди, особливо вищі, часто поєднують функції двох-трьох інстанцій.

Разом із тим прикладом судової системи, в якій чітко втілюється принцип «одна судова ланка — одна судова інстанція», на пострадянському просторі є Естонія, за Конституцією якої ієрархія судів має такий вигляд: 1) повітові, міські й адміністративні суди; 2) окружні суди; 3) Державний суд (статті 148, 149). Повітові, міські й адміністративні є судами першої інстанції, окружні — судами другої інстанції, які переглядають в апеляційному порядку рішення судів першої інстанції. Державний суд — вища судова інстанція країни — здійснює функції суду касаційної інстанції та має окремі конституційні повноваження як орган конституційного нагляду [15, с. 382–383]. Така побудова судової системи досить приваблива з погляду її зрозумілості, простоти та інстанційної організації, навіть незважаючи на територіальну різницю та кількість населення порівняно з Україною.

В Україні нові пріоритети судового будівництва реалізовано з прийняттям нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Але необхідно звернутися до чинної Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 (далі — Концепція), згідно із якою систему судових інстанцій пропонувалося організувати з урахуванням необхідності забезпечення учасникам судочинства рівних прав на оскарження судових рішень. Для цього на кожен суд покладається виконання функцій лише однієї інстанції: місцеві суди — першої, апеляційні суди — апеляційної, вищі суди — касаційної, Верховний Суд України — касаційної інстанції (у виняткових випадках).

Зазначений підхід пояснювався потребою утворення в системі судів загальних вищих судів — цивільного і кримінального як касаційних інстанцій у відповідних судових юрисдикціях (п. 3 розділ III Концепції). Реалізація такої моделі декларує принцип «одна судова ланка — одна судова інстанція», однак суттєво звужує роль Верховного Суду України. Сьогодні Верховний Суд України як найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції фактично втратив статус найвищої судової інстанції та можливість суттєво впливати на спрямування судової практики, водночас перетворившись на судову установу без визначеного інстанційного розташування.

Отже, співвідношення понять «судова ланка» та «судова інстанція» показує, що в Україні не дотримується принцип «одна судова ланка — одна судова інстанція». Розгляд справ по суті має здійснюватися однією судовою інстанцією, розташування якої відповідало б розташуванню судів першої

ланки (можуть бути кількох видів). Перегляд судового рішення має здійснюватися судами другої та третьої ланки — відповідно судами апеляційної та касаційної інстанції. Загальнодоступними в контексті правосуддя мають бути суди першої інстанції; право на перегляд судових рішень апеляційним судом повинно обмежуватися на законодавчому рівні.

Суд касаційної інстанції, впливаючи на забезпечення єдності судової практики, виступає як механізм виправлення судовою системою помилок та вказує на шляхи однакового правозастосування. Але право звернення до касаційного суду з метою забезпечення ефективного функціонування судової системи пов'язується із найбільшими обмеженнями. Щодо Верховного Суду України, то він, не будучи визначеним в інстанційному розумінні, повинен мати змогу переглядати рішення судів касаційної інстанції, але виключно з питань застосування норм права (як матеріальних, так і процесуальних) у відповідних процедурах, які мають утверджувати його статус найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції.

Список використаних джерел

1. *Приходько И. А.* Доступность правосудия в арбитражном и гражданском процессе : основные проблемы / И. А. Приходько. — СПб. : ИД СПбГУ, 2005. — 672 с.
2. *Жуйков В. М.* Судебная реформа : проблемы доступа к правосудию / В. М. Жуйков. — М. : Статут, 2006. — 286 с.
3. *Костюченко О. Ю.* Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О. Ю. Костюченко. — К., 2005. — 19 с.
4. *Коваль В. М.* Апеляційні суди в Україні : становлення і розвиток : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / В. М. Коваль. — О., 2004. — 20 с.
5. *Ємельянова І.* Апеляційний і касаційний перегляд судових рішень у цивільному судочинстві : теоретичні і практичні аспекти / І. Ємельянова // *Право України*. — 2004. — № 2. — С. 16–21.
6. *Васьковский Е. В.* Курсъ гражданского процесса : в 2 т. / Е. В. Васьковский. — М. : Изд. бр. Башмаковыхъ, 1913. — Т. 1. Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия. — 1913. — 703 с.
7. *Овчаренко О. М.* Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : моногр. / О. М. Овчаренко. — Х. : Право. — 304 с.
8. *Назаров І. В.* Значення принципу інстанційності для організації судової системи України та європейських країн / І. В. Назаров // *Юридична Україна*. — 2009. — № 5. — С. 121–125.
9. *Осетинський А.* Сучасні аспекти інституційного забезпечення касаційного перегляду судових рішень та єдності правозастосування у національних судових системах країн ЄС / А. Осетинський // *Право України*. — 2007. — № 5. — С. 7–14.
10. *Волинка К. Г.* Теорія держави і права : навч. посіб. / К. Г. Волинка. — К. : МАУП, 2003. — 240 с.
11. *Чиркин В. Е.* Государствоведение : учеб. / В. Е. Чиркин. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Юрист, 2000. — 384 с.

12. *Строгович М. С.* Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. — М. : Изд-во АН СССР, 1958. — 703 с.

13. *Осетинський А. Й.* Організація та функціональні засади діяльності касаційної інстанції (на прикладі судової палати Вищого господарського суду України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / А. Й. Осетинський. — К., 2005. — 19 с.

14. Рекомендація № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи «Про введення в дію і вдосконалення функціонування систем і процедур оскарження із цивільних і торговельних справ»: за станом на 7 лютого 1995 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>

15. *Правоохрнительные органы стран Балтии* : учеб. пособие / под. ред. А. Н Соколова. — Калининград : Янтар. сказ, 2004. — 427 с.

С. П. Штельк. Судова ланка та судова інстанція: питання співвідношення

Анотація. Статтю присвячено дослідженню співвідношення понять «судова ланка» і «судова інстанція». У статті аргументовано необхідність оптимальної побудови системи судів загальної юрисдикції за правилом «одна ланка — одна інстанція».

Ключові слова: судова ланка, судова інстанція, система судів загальної юрисдикції.

С. П. Штельк. Звено судебной системы и судебная инстанция: вопросы соотношения

Аннотация. Статья посвящена исследованию соотношения понятий «звено судебной системы» и «судебная инстанция». В статье аргументирована необходимость оптимального построения системы судов общей юрисдикции по правилу «одно звено — одна инстанция».

Ключевые слова: звено судебной системы, судебная инстанция, система судов общей юрисдикции.

S. Shtelyk. Judicial link and court instance: questions of correlation

Summary. This article is devoted to the analysis of correlation between «judicial link» and «judicial authority». In Article explain the requirement to formation of the structure of courts of general jurisdiction for the rule of «one link — one instance».

Key words: judicial link, court instance, courts of general jurisdiction.

**У ВИЩОМУ СПЕЦІАЛІЗОВАНОМУ СУДІ
УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ
І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ВІДБУЛАСЯ
ЗУСТРІЧ ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ ПРОГРАМИ
«ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З ЖОРСТОКИМ
ПОВОДЖЕННЯМ І БЕЗКАРНІСТЮ»**

23 вересня 2011 р. відбулася зустріч заступника Голови ВССУ **Станіслава Міщенка** із завідувачем відділу Судового Управління Генерального Директорату з прав людини і правових питань Ради Європи **Арташесом Мелікяном**, на якій обговорювалось питання взаємодії ВССУ зі спільною програмою Європейського Союзу та Ради Європи «Посилення боротьби з жорстоким поведженням і безкарністю».

У заході також взяли участь судді ВССУ **Валентина Сімоненко** та **Наталія Марчук**, начальник управління організаційного забезпечення керівництва суду **Віктор Потапенко**, начальник відділу міжнародно-правового співробітництва **Марина Парфічева**, заступник Голови Офісу Ради Європи в Україні **Ольга Фрайштер**, регіональний координатор спільної програми ЄС і РЄ «Посилення боротьби з жорстоким поведженням і безкарністю» **Божена Маланчук**.

Під час розмови **Арташес Мелікян** зазначив, що однією із цілей спільної програми є сприяння суддям України у процесі отримання та поглиблення знань з питань застосування Європейської конвенції з прав людини і практики Європейського суду з прав людини, а отже, необхідно створити групу експертів-доповідачів, яка проводила б системну

роботу із суддями задля наближення практики судочинства до європейських стандартів.

Станіслав Міщенко підтримав цю пропозицію, наголосивши, що наслідування європейським нормам відповідає національним інтересам України.

Результатом зустрічі сторін стала домовленість про

проведення низки навчальних семінарів для суддів апеляційних та місцевих судів України з метою ознайомлення із практикою Європейського суду, експертами-доповідачами на яких виступлять також судді ВССУ.

Представники спільної програми ЄС та РЄ «Посилення боротьби з жорстоким поведінням і безкарністю» підтвердили готовність продовжити тісну співпрацю з ВССУ та надавати організаційну підтримку в проведенні навчальних семінарів.

ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ПРИЄДНАВСЯ ДО ПРОГРАМИ ABA ROLI З ПРОТИДІЇ КСЕНОФОБІЇ ТА РАСИЗМУ

14–15 жовтня 2011 р. у місті Сімферополі відбувся тренінг для адвокатів «Протидія ксенофобії в Україні: законодавчі аспекти та адвокатська практика», організований Американською асоціацією юристів «Ініціатива з верховенства права» (далі — ABA ROLI) за сприяння Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури АР Крим. Від Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ участь у роботі тренінгу взяла суддя **Наталія Квасневська**.

У межах заходу відбулися дискусії з таких тем: «Законодавство України з питань протидії ксенофобії, расовій та етнічній дискримінації. Кримінальна відповідальність за правопорушення, вчинені з мотивів ксенофобії, расової та етнічної дискримінації», «Визначення змісту расизму та ксенофобії у міжнародному публічному праві. Класифікація міжнародно-правових інструментів протидії расизму та ксенофобії», «Особливості використання міжнародних інструментаріїв щодо протидії ксенофобії, расовій та етнічній

дискримінації. Класифікація міжнародно-правових інструментів протидії расизму та ксенофобії. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини».

Загальною метою Програми АВА ROLI з протидії ксенофобії та расизму в Україні є посилення судового переслідування за злочини, вчинені на ґрунті ненависті, посилення захисту потерпілих від таких злочинів та підвищення рівня громадської обізнаності і терпимості по відношенню до етнічного та меншинного населення. Залучення ВССУ до програми АВА ROLI стало наслідком домовленостей, досягнутих під час зустрічі заступника Голови ВССУ **Станіслава Міщенка** із директором АВА ROLI в Україні **Майклом Лекнером** 23 вересня 2011 р.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АРК	– Автономна Республіка Крим
ВАТ	– відкрите акціонерне товариство
ВССУ	– Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
ГК України	– Господарський кодекс України
ГПК України	– Господарський процесуальний кодекс України
ДП	– державне підприємство
ДПІ	– Державна податкова інспекція
ЗАТ	– закрите акціонерне товариство
ЗК України	– Земельний кодекс України
КАС України	– Кодекс адміністративного судочинства України
КЗпП України	– Кодекс законів про працю України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінально-процесуальний кодекс України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
МАК	– Морська арбітражна комісія
МКАС	– Міжнародний комерційний арбітражний суд
МК України	– Митний кодекс України
НБУ	– Національний банк України
ПДВ	– податок на додану вартість
ПП	– приватне підприємство
ТОВ	– товариство з обмеженою відповідальністю
ТПП	– Торгово-промислова палата України
СК України	– Сімейний кодекс України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЦК УРСР	– Цивільний кодекс Української РСР
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України

ДО УВАГИ ШАНОВНИХ АВТОРІВ ТА ЧИТАЧІВ!

Науково-практичний юридичний журнал «Часопис цивільного і кримінального судочинства» є офіційним друкованим органом Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Редакційна колегія «Часопису» запрошує до співпраці науковців, практикуючих юристів, здобувачів наукових ступенів з метою опублікування наукових статей, науково-практичних коментарів, оглядів цивільного та кримінального законодавства.

Редакція встановлює такі вимоги щодо оформлення авторських матеріалів, які подаються до опублікування:

1. Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20 тис. знаків (з урахуванням пробілів) або 12 сторінок машинописного тексту.

2. Тексти статей подаються українською мовою на паперових носіях та в електронному вигляді (Times New Roman; формат текстового файла .rtf або .doc; кегль шрифту 14; інтервал між рядками 1.5).

Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українською, російською та англійською із зазначенням прізвища та ініціалів автора та назви статті відповідною мовою).

3. До статей аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня додається витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином.

4. Список використаних джерел наводиться згідно з порядком посилання у тексті. Цифрові посилання у статті [у квадратних дужках] обов'язково повинні збігатися з відповідними номерами у списку використаних джерел і містити номер сторінки, на яку посилається автор (напр. [1, с. 10]). Кількість джерел у використаних матеріалах не повинна перевищувати 15.

5. У списку використаних матеріалів вказується:

— для періодичних видань: прізвище та ініціали автора статті, її назва, найменування та рік видання, номер, сторінки;

— для книг: прізвище та ініціали автора, назва книги, місто та рік її видання, загальна кількість сторінок.

6. До матеріалів додається:

— електронний варіант статті у форматі Word;

— інформаційна довідка про автора: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;

— фото автора у форматі Jpg;

7. Оригінали статей обов'язково підписуються автором (усіма співавторами).

8. Якщо статтю або окремі її фрагменти (цитати, епіграф тощо) перекладено українською мовою з російської, англійської або іншої іноземної мови, необхідно подати ксерокопію оригіналу.

9. При посиланні на нормативно-правовий акт зазначається його повна назва, дата прийняття, номер.

Матеріали надсилайте за адресою:

01043, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 4-а, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, редакційна колегія «Часопису цивільного і кримінального судочинства».

Тел.: 363-41-23.

E-mail: pr@sc.gov.ua

Автор несе повну відповідальність за точність цитованого тексту, зміст і достовірність наданої інформації. У прийнятих до опублікування матеріалах можливі скорочення та редакційні зміни. У разі недотримання вимог до оформлення матеріалів редакційна колегія залишає за собою право не розглядати їх.

Надані для публікації матеріали не повертаються. Редакційна колегія не здійснює листування з читачами.

Відповідальний за випуск *І. В. Сироїд*
Редагування і коректура *О. А. Варваріна, В. В. Перепадя*
Комп'ютерна верстка *Т. Р. Михайленко*
Обкладинка художника *В. С. Жиборовського*
Переклад англійською *М. В. Парфічева, Я. О. Шморгун*

Підп. до друку 11.11.2011. Формат 70x108 1/16. Папір офс. Друк офс.
Ум. друк. арк. 11,9. Обл.-вид. арк. 8,2. Зам. № 11-1046.
Тираж 300. Ціна договірна.

ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре»
04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17–21.
Тел.: 0(44) 537-51-11

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 2191 від 20.05.2005

Віддруковано у **ЗАТ «ВПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 752 від 27.12.2001